

Mezinárodní politika

ROČNÍK XXXIII

10/2009

CENA 49 Kč

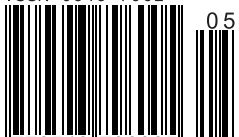
Německo a sebevědomí

Německé volby: korektury
politického kurzu, tektonické
posuny ve stranickém systému

Vliv německé politiky na vnitřní
poměry České republiky

„Německo není jenom stát, ale i svět,“
říká v rozhovoru pro MP Jiří Gruša

ISSN 0543-7962

05

9 770543 796005

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV

- ADLER, Alexandre**
56 017
Le Monde est un enfant qui joue / Alexandre Adler. – Paris : Grasset, 2009. – 293 s. – Pozn.
ISBN 978-2-246-75411-4
- AXWORTHY, Michael**
56 034 PK
Dějiny Iránu : říše ducha – od Zarathuštry po současnost / Michael Axworthy. – Praha : Lidové noviny, 2009. – 319 s. : il., mp. – (Dějiny států). – Bibl.-Chron.-Pozn.-Rej.
ISBN 978-80-7106-994-2
- BAIER, Christina**
56 073
Bundesstaat und Europäische Integration : die "Europäuglichkeit" des deutschen Föderalismus / Christina Baier. – Berlin : Duncker und Humblot, 2006. – 323 s. – (Münsterische Beiträge zur Rechtswissenschaft ; Bd. 171). – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 3-428-12197-X
- ČESKOSLOVENSKÁ**
56 052
Československá vojenská zahraniční služba v letech 1939-1945 : sborník studií : příspěvky účastníků z mezinárodní konference uskutečněné dne 5. prosince 2006 v Praze / ed. Zlatica Zudová-Lešková, Petr Hofman. – Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. – 388 s. – Pozn.-Přil.
ISBN 978-80-7285-105-8
- DEUTSCHLANDS**
56 072
Deutschlands Rolle in der Europäischen Union / ed. Peter-Christian Müller-Graff. – 2. Aufl. – Baden-Baden : Nomos, 2009. – 351 s. : gr., tab. – Bibl.-Pozn.
ISBN 978-3-8329-4562-6
- DRULÁK, Petr**
56 083
Metafory studené války : interpretace politického fenoménu / Petr Drulák. – Praha : Portál, 2009. – 293 s. : tab. – Bibl.-Rej.
ISBN 978-80-7367-594-3
- ERLER, Gernot**
55 830
Russland kommt : Putins Staat - der Kampf um Macht und Modernisierung / Gernot Erler. – Freiburg : Herder, 2005. – 190 s.
ISBN 3-451-05566-X
- EU**
51 830/8 PK
EU security and defence : core documents 2008 ; Volume IX / compiled by Catherine Gliere. – Paris : Institute for Security Studies, 2009. – 498 s. – (Chaillot paper ; no. 117)
ISBN 978-92-9198-141-0
- GRIB, Natal'ja**
56 089
Gazovij imperator : Rossija i novij miroporjadok / Natal'ja Grib. – Moskva : Kommersant', 2009. – 287 s. : tab. – (Biblioteka Kommersant'). – Rej.
ISBN 978-5-699-34208-2
- GUERRES**
56 015
Guerres d'aujourd'hui : pourquoi ces conflits? Peut-on les résoudre? / ed. Sara Daniel. – Paris : Delavilla, 2008. – 461 s. : mp. – Chron.-Pozn.
ISBN 978-2-917986-00-4
- KARLSSON, Ingmar**
56 029
Evropa a Turci : úvahy nad zložitými vzťahmi / Ingmar Karlsson. – Bratislava : Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2008. – 191 s. – Bibl.
ISBN 978-80-89356-00-3
- KLAEDEN, Eckart von**
De 55 824
Kein Sonderzug nach Moskau : deutsche Russlandpolitik muss europäisch sein : ein Standpunkt / von Eckart von Klaeden. – Hamburg : Korber-Stiftung, 2008. – 103 s.
ISBN 978-3-89684-135-3
- KORNELIUS, Stefan**
De 56 069
Der Unerklärte Krieg : Deutschlands Selbstbetrug in Afghanistan / Stefan Kornelius. – Hamburg : Körber-Stiftung, 2009. – 100 s.
ISBN 978-3-89684-138-4
- KUZ'MINA, Jelena Michajlovna**
56 062
Geopolitika Central'noj Aziji / E.M. Kuz'mina. – Moskva : Nauka, 2007. – 151 s. : tab. – Pozn.
ISBN 5-02-035194-6
- NOGAL, Agnieszka Maria**
56 030
Ponad prawem narodowym : konstytucyjne idee Europy / Agnieszka Maria Nogal. – Warszawa : Instytut Studiów Politycznych PAN, 2009. – 309 s. – Bibl.-Pozn.
ISBN 978-83-60580-15-8
- OVERHAUS, Marco**
56 070
Die Deutsche NATO-Politik : vom Ende des Kalten Krieges bis zum Kampf gegen den Terrorismus / Marco Overhaus. – Baden-Baden : Nomos, 2009. – 393 s. – Bibl.-Pozn.
ISBN 978-3-8329-4141-3
- PIONEER**
55 432
Pioneer Europe? : testing EU foreign policy in the neighbourhood / ed. Laure Delcour, Elsa Tulmets. – Baden-Baden : Nomos, 2008. – 257 s. – Autor části: Elsa Tulmets, Petr Kratochvíl. – Bibl.-Pozn.
ISBN 978-3-8329-3745-4
- QUI**
55 989
Qui arme Israël et le Hamas? / Patrice Bouveret ... [et al.]. – Bruxelles : GRIP-Institut européen de recherche et d'information sur la paix et la sécurité, 2009. – 133 s. : gr., mp., tab. – Pozn.
ISBN 978-2-87291-025-0
- RASHID, Ahmed**
56 016
Le Retour des Talibans / Ahmed Rashid. – Paris : Delavilla, 2009. – xxxviii, 379 s. : mp. – Bibl.-Pozn.
ISBN 978-2-917986-011
- REGIONS**
56 031
Regions in Central and Eastern Europe : past and present / ed. Hayashi Tadayuki, Fukuda Hiroshi. – Sapporo : Slavic Research Center, Hokkaido University, 2007. – ix, 331 s. : il. – (Slavic Eurasian studies ; no. 15). – Bibl.-Pozn.
ISBN 978-4-938637-43-9
- ROCZNIK**
D 19 726/2009
Rocznik polsko-niemiecki 2009. Nr. 17. – Warszawa : Instytut Studiów Politycznych PAN, 2009. – 195 s. – Pozn.
ISSN 1230-4360
- SEDLÁČEK, Tomáš**
56 003
Ekonomie dobra a zla : po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi / Tomáš Sedláček. – Praha : 65. pole, 2009. – 270 s. : il., gr. – Bibl.-Pozn.
ISBN 978-80-903944-3-8
- SCHMIDT, Helmut**
56 024
Ausser Dienst : eine Bilanz / Helmut Schmidt. – München : Siedler, 2008. – 350 s. – Bibl.-Rej.
ISBN 978-3-88680-863-2
- SIRÉN, Torsti**
56 022
State agent, identity and the "new world order" : reconstructing Polish defence identity after the Cold War era / Torsti Sirén. – Helsinki : National Defence University, 2009. – viii, 362 s. – (Strategic Research ; no. 26). – Bibl.-Pozn.
ISBN 978-951-25-1979-8
- SOCIÁLNÍ**
56 035
Sociální důsledky vstupu České republiky do Evropské unie / Ivo Baštyř ... [et al.]. – Brno : Masarykova univerzita, 2005. – 334 s. : gr., tab. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-210-3722-9
- TRÜTZSCHLER, Eugenie von Falkenstein**
56 042
Mittelosteuropa - Nationen, Staaten, Regionen : die Erweiterung der Europäischen Union aus der historischen Perspektive / Eugenie Trützschler von Falkenstein. – Frankfurt am Main : Peter Lang, 2005. – 509 s. – (Schriften zum Staats- und Völkerrecht ; Bd. 113). – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 3-631-53568-6
- UMBACH, Frank**
56 038
Das Rote Bündnis : Entwicklung und Zerfall des Warschauer Paktes 1955 bis 1991 / Frank Umbach. – Berlin : Ch. Links, 2005. – xix, 701 s. – (Militärgeschichte der DDR ; Bd. 10). – Bibl.-Chron.-Pozn.-Rej.
ISBN 3-86153-362-6
- VISEGRÁD**
56 056
Visegrád 1335 / ed. György Rácz. – Visegrád : International Visegrad Fund, 2009. – 183 s. : il. – Bibl.
ISBN 978-80-970159-7-8
- WAR**
D 56 053
War crimes, conditionality and EU integration in the Western Balkans / Judy Batt ... [et al.]; ed. Judy Batt, Jelena Obradovic-Wochnik. – Paris : Institute for Security Studies, 2009. – 103 s. – (Chaillot Paper ; no 116). – Pozn.-Přil.
ISBN 978-92-9198-142-7
- WHAT**
56 058
What ambitions for European defence in 2020? / Claude-France Arnould ... [et al.]; ed. Álvaro de Vasconcelos. – Paris : Institute for Security Studies, 2009. – 170 s. – Pozn.-Přil.
ISBN 978-92-9198-145-8
- YAKEMTCHOUK, Romain**
56 000
L'Islam face a l'occident un heurt des civilisations? / Romain Yakemtchouk. – Paris : L' Harmattan, 2009. – 236 s. – Pozn.-Rej.
ISBN 978-2-296-09539-7
- ZPRÁVA**
D 56 033
Zpráva Social Watch 2008 : odpověď zní: lidská práva : průběžná zpráva o globálním vývoji v oblasti vyměnění chudoby a genderové spravedlnosti / ed. Tomáš Tožička. – Praha : Ekumenická akademie, [2008]. – vi, 127 s. : gr., il., mp., tab. – Dodat.-Pozn.

Světozor • 1

Německo – země idejí | -zz- • 3

NĚMECKO

Vladimír Handl | Německé volby: korektury politického kurzu, tektonické posuny ve stranickém systému • 4

Jaroslav Šonka | Německo a sebevědomí • 7

Daniel Kaiser | Únosce, který ztratil zájem • 10

Blanka Mouralová, Jan Šícha, Tereza Šimůnková | Partnerství s Německem v inspiracích a komunikaci • 12

Petr Holub | Společně chyceni, jeden oběšen. Vliv německé politiky na vnitřní poměry ČR • 14

Lukáš Novotný | Nárůst xenofobie v nových spolkových zemích SRN • 17

Vladimír Trojánek | NSR vs. SRN aneb Když jde jen o slovíčka • 20

Jiří Gruša | „Německo není jenom stát, ale i svět“ • 21

DVA POHLEDY

Christina Jansen, Hans-Jörg Schmidt | Česko-německé vztahy dvacet let po pádu železné opony • 21

ZEMĚMI SVĚTA

Michal Mravinač | O povaze moci: vzestup Petera Mandelсона na křídlech krize • 25

Jaroslava Pošvářová | Švédská azylová a migrační politika. Model téměř ideální • 28

VZTAHY A PROBLÉMY

Iva Horčicová | Lze vystoupit z Evropské unie? Zeptejme se Grónska • 30

VOLNÁ TRIBUNA

Adam Horálek | Čína zasluhuje vstřícnější přístup • 33

Pavel Kopecký | Obavy z Obamy a prezidentské klání v Íránu • 35

Zora Hesová | Nabádat, radit, či vládnout. Vztah duchovních autorit a politiky v Íráku a Íránu se vyvíjí různými směry • 37

POSLEDNÍ STRANA**Foto na titulní straně****Dominové kameny před Braniborskou bránou v Berlíně symbolizují někdejší zeď rozdělující město na dvě části.**

Thomas Peter, Globe Media/Reuters

Tiráž

Ročník XXXIII • Vydává: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i. • **Šéfredaktor:** Robert Schuster • **Úvodníky, komentáře:** Zdeněk Zbořil • **Odpovědná redaktorka:** Milena Strejčková • **Sekretářka redakce:** Irena Krejčová • **Grafický návrh:** Jakub Tayari • **Distribuce:** Dagmar Červinková • **Redakční rada:** Veronika Bilková (předsedkyně), Vojtěch Belling, Miloš Calda, Martin Ehl, Jiří Fárek, Václav Hubinger, Kai-Olaf Lang, Kristína Larischová, Pavel Máša, Jaroslav Olša jr., Miloš Pojar, Pavel Pšeja, Michael Romancov, Jiří Schneider, Jiří Štěpanovský, Filip Tesař, Tomáš Veselý, Zdeněk Zbořil • **Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.**

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1 • **telefon** 251 108 107 • **fax** 251 108 222 • **e-mailová adresa** umvedo@iir.cz • **Objednávky a předplatné přijímá** administrace redakce. Vychází měsíčně. **Cena výtisku** 49 Kč. **Předplatné na rok činí** 490 Kč, ve Slovenské republice 29,28 €. **Registrováno** MK ČR E 5210.

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábová 1302, 263 01 Dobruška. **Rozšiřuje** redakce a další distributoři v drobném prodeji. **Ve Slovenské republice rozšiřuje** L.K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34 • **telefon** +421 244 453 711 • **fax** +421 244 373 311 • **e-mailová adresa** Herslova@lkpermanent.sk • **www.predplatne.cz**. **Informace o MP a ediční činnosti ÚMV** na www.iir.cz • Podávání tiskoviny povoleno SsRP Banská Bystrica č.j. Opč-3215/B-96 zo dňa 12. 9. 1996. **ISSN** 0543-7962 • **INDEX** 46911

Září 2009**Světozor**

1. Státníci z Evropy a USA si na ostrově Westerlande u Gdaňska připomněli 70. výročí vypuknutí 2. světové války.
1. Rusko a Ukrajina vyřešily na schůzce premiérů Vladimíra Putina a Julije Tymošenkové v Polsku spory týkající se dodávek plynu.
1. Na Slovensku vstoupil v platnost nový jazykový zákon.
3. Ruský Nejvyšší soud vrátil případ zavražděné novinářky a známé kritičky Kremlu Anny Politkovské k přešetření.
3. Íránský parlament potvrdil ve funkci ministra obrany Ahmada Vahídího, kterého hledá Interpol pro podezření z účasti na útoku na židovské centrum v Buenos Aires v roce 1994, při němž zahynulo přes 80 lidí.
4. Izraelský premiér Benjamin Netanjahu prohlásil, že schválí výstavbu stovek nových bytů v židovských osadách na Západním břehu Jordánu, než přistoupí ke zpomalení rozvoje osad.
4. Tchaj-wan oznámil, že poprvé za 17 let nebude žádat o členství v OSN.
4. USA změkčily embargo vůči Kubě. Američtí Kubánci mohou jezdit na Kubu tak často, jak chtějí, a na libovolnou dobu. Členům své širší rodiny mohou posílat libovolné finanční částky.
5. Londýn přiznal, že ropné a obchodní zájmy hrály významnou roli při propuštění libyjského atentátníka Midžráhího, odsouzeného za pád letadla na Lockerbie.
5. Představitelé G20 se v Londýně dohodli na dalším pokračování rozpočtových a měnových opatření na podporu ekonomiky, dokud nebude zajištěno hospodářské oživení.
7. Izraelský deník Jedioth Achronot uveřejnil zprávu, že izraelský prezident Benjamin Netanjahu tajně navštívil Moskvu, kde jednal o zbrojních kontaktech Ruska s Íránem a Sýrií.
8. Bylo oznámeno, že dosavadní afghánský prezident Karzái získal po sečtení většiny volebních lístků 54 procent hlasů. Musejí se však ještě přepočítat hlasy ve sporných okrscích.
8. Venezuelský prezident Hugo Chávez slíbil Íránu 20 000 barelů ropy denně počínaje říjnem.
8. Spolkový sněm schválil potřebné zákony, které mají posílit pravomoci národního parlamentu v evropských záležitostech, čímž otevřel cestu k dokončení ratifikace Lisabonské smlouvy.
10. Premiéři Slovenska a Maďarska Robert Fico a Gordon Bajnai jednali ve městě Szécsény.

Schůzku označili za nový začátek ve vzájemných vztazích.

10. Venezuela uznala nezávislost Jižní Osetie a Abcházie.
10. Americký prezident Barack Obama přednesl v Kongresu klíčový projev o reformě zdravotnictví.
10. Podle agentury Reuters se premiéři Slovinska a Chorvatska dohodli na způsobu, jak vyřeší pohraniční spor. Bude tak umožněn vstup Chorvatska do EU.
12. Íránský ministr zahraničí Manúčehr Motakál prohlásil, že Írán se nebrání jednání se světovými mocnostmi, v žádném případě ale nehodlá ustoupit od svého jaderného programu.
14. Libye začala předsedat Valnému shromáždění OSN. Získala křeslo v Radě bezpečnosti.
- 14.–15. V Norsku se konaly parlamentní volby. Vyhrála středolevá koalice premiéra Jense Stoltenberga.
15. Vyšetřovatelé OSN v rozsáhlé zprávě sdělili, že Izrael i Palestina se na přelomu roku v pásmu Gazy dopustili válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. Izrael zprávu odmítl.
15. Vysoký komisař OBSE prohlásil v Budapešti, že slovenský jazykový zákon není v rozporu s evropskými či mezinárodními normami.
15. Americký prezident Barack Obama prodloužil o rok embargo na dovoz zbraní na Kubu.
16. José Manuel Barroso (53) byl znovu zvolen předsedou Evropské komise.
16. Dolní komora japonského parlamentu zvolila novým premiérem Jukia Hatojamu (62), předsedu Demokratické strany Japonska.
16. Podle pozorovatelů EU bylo 1,5 milionu hlasů v afghánských prezidentských volbách zfalšováno, z toho 1,1 milionu ve prospěch Hamída Karzáiho, 300 000 ve prospěch Abdulláha Abdulláha.
16. Ruský prezident Dmitrij Medveděv oznámil svůj záměr kandidovat v roce 2012 na post prezidenta. V podstatě se distancoval od premiéra Vladimira Putina tím, že kritizoval „primitivní“ ruskou politiku spoléhající se jen na přírodní zdroje, korupci a nedostatek pluralitní demokracie.
16. V Moskvě byly podepsány dohody Ruska s Abcházíí a Jižní Osetií na příštích 49 let s automatickým prodloužováním.
17. Americký prezident Barack Obama potvrdil, že radarová základna v Čechách ani protiraketová základna v Polsku nebudou. Náhradí je nový pružnější systém, který bude chránit USA a jeho spojence nejen před

raketami dlouhého, ale i krátkého a středního doletu. Rusko rozhodnutí uvítalo, Polsko vyjádřilo rozčarování.

17. Konsorcium energetických společností potvrdilo obří nález ropy u afrických břehů, který se táhne od Sierry Leone po Ghanu. Objem ropy se odhaduje v řádu miliard barelů.
18. Novým předsedou opozičního Křesťansko-demokratického hnutí na Slovensku se stal eurokomisař Ján Figeľ. Nahradil po devíti letech Pavla Hrušovského.
20. Americký prezident Barack Obama odmítl názor, že za jeho rozhodnutím odstoupit od protiraketového štítu ve střední Evropě, je obava z Ruska.
21. Velitel amerických jednotek v Afghánistánu varoval, že pokud nepřijdou do této země další posily, mohou zde zvitězit tálibánci.
22. V New Yorku začal summit OSN o klimatu. Čína slíbila významné snížení emisí do roku 2020.
22. USA zrušily z bezpečnostních důvodů svá zastoupení v JAR.
23. Byla zahájena rozprava na VS OSN. Generální tajemník OSN Pan Ki-mun vyzval světové představitele, aby zbavili svět jaderných zbraní. Poprvé zde promluvil Barack Obama. Vyzval ostatní státy, aby pomohly USA při řešení světových problémů.
23. Novým ředitelem UNESCO se stala Bulharka Irina Bokovová.
24. V Pittsburgu začal dvoudenní summit G20. Jednalo se o regulaci bank a omezení prémie jejich šéfů s cílem zabránit opakování finanční krize.
25. Německý prezident Horst Köhler podepsal Lisabonskou smlouvu.
25. Írán přiznal, že staví nový provoz pro obohacování uranu. Učinil tak v dopise Mezinárodní agentuře pro atomovou energii. Existence dosud utajovaného zařízení vyvolala ráznou reakci USA, Velké Británie a Francie.
26. Ruský prezident Dmitrij Medveděv prohlásil, že Rusko nerozmístí rakety v Kalininogradské oblasti.
26. Írán dohodl s MAAE návštěvu jejích inspektorů v novém zařízení pro obohacování uranu.
27. V Portugalsku se konaly parlamentní volby. Socialisté získali 37 procent hlasů, pravostředová sociálnědemokratická strana 33 procent. Do parlamentu se dostali také Levicový blok, pravcová Lidová strana a koalice zelených a komunistů.
27. ETA oznámila, že je připravena uzavřít příměří se španělskou vládou výměnou za referendum o nezávislosti Baskicka.

27. V Německu se konaly parlamentní volby: CDU/CSU přes 33, SPD 23, FDP více než 14, Levice 11, Zelení přes 10 procent hlasů.
29. Svržený honduraský prezident Manuel Zelaya přednesl v OSN telefonicky svůj projev. Žádal OSN, aby pomohla zvrátit státní převrat. Prozatímní vládu označil za fašistickou.
30. Komise EU uvedla ve své zprávě, že loňskou gruzínsko-ruskou válku vyvolala Gruzie, ale Moskva předtím provokacemi vyhrotila napětí. Ruská protiofenziva a vpád do Gruzie byly podle komise nepřiměřené a v rozporu s Chartou OSN a základními normami mezinárodního práva.
30. Vysoký americký diplomat sdělil, že USA a Kuba vedly v uplynulém týdnu neohlášené rozhovory o normalizaci vztahů.

Česko a svět

3. Česká diplomacie ocenila vyjádření polského prezidenta Lecha Kaczyňského, který 1. září označil za „hrách“ obsazení části českého pohraničí v roce 1938 Polskem. Toto gesto dosud neučinil žádný z polských politiků.
7. Bylo zveřejněno, že v Česku legálně pobývá 430 000 cizinců. Nejvíce je jich z Ukrajiny, Slovenska a Vietnamu.
8. Česko a Lichtenštejnsko navázaly diplomatické styky, i přes nevyřešené majetkové spory s rodem Lichtenštejnů.
21. Český ministr zahraničí Jan Kohout se v New Yorku setkal s americkou ministryní zahraničí Hillary Clintonovou. Ujistila ho, že USA mají zájem na další spolupráci s ČR v oblasti vědy a výzkumu, a potvrdila, že Česko je pro Spojené státy důležitým spojencem.
21. Ministři vnitra zemí EU pohrozili Kanadě zavedením víz pro její diplomaty, pokud Kanada nezruší víza pro české občany.
23. Prezident Václav Klaus v projevu na VS OSN varoval před regulací světové ekonomiky v souvislosti se světovou ekonomickou krizí a zopakoval své výhrady k plánům na opatření proti klimatickým změnám.
26. Papež Benedikt XVI. přiletěl na třídení návštěvu do České republiky. Setkal se s nejvyššími představiteli, akademickou obcí a církevními hodnostáři. Odsloužil dvě velké mše. Podle premiéra Jana Fischera není současná situace vhodná k vyrovnání státu a církve.
29. Senátoři, převážně z ODS, podali k Ústavnímu soudu druhou ústavní stížnost na Lisabonskou smlouvu. Kromě jiného čekají na jeho posouzení, zda po ratifikaci smlouvy nebude z Evropy stát.

Německo – země idejí

Protagonisté českého předsednictví EU v první polovině roku 2009 se možná, ale s jistotou to tvrdit nemůžeme, nechali inspirovat německým *Deutschland, das Land der Ideen!*, což je jeden z agitačních německých příspěvků sjednocování a vzájemnému chápání se nových a starých Evropanů. Tato politická parola sice není tak apelativní jako české *Evropě to osladíme!*, ale kromě nesporné skutečnosti, že na území země teprve v 19. století sjednocených do českého *Německa*, se rodily velké myšlenky a filosofické systémy, jistou naléhavost obsahuje také.

Dnes již zapomenuté pochybnosti Margaret Thatcherové o tom, zda Německo bude evropské, nebo Evropa německá, jsou sice nepřipomínané, ale stále ještě mnoho Evropanů v Belgii, Nizozemsku, Francii a také v Polsku, České republice a Rakousku si klade schillerovskou otázku, co to je Německo, a kde vlastně leží. Odpověď na ni trochu dává monument Valhally na břehu Dunaje nedaleko Řezna/Regensburgu, který nechal postavit bavorský král Ludvík v první polovině 19. století a dodnes se do tohoto pantheonu přidávají busty nejen panovníků, a generálů, ale také filosofů, umělců a lidumilů. Jejich řada začíná visigotským Alarichem a starogermánským Odoakerem, je zde vítěz nad Napoleonem u Lipska, kníže a generál Karel Filip Schwarzenberg, ale také třeba Konrad Adenauer, Matka Tereza, Edith Steinová, dokonce i Josef Wenzel Radetzky z Radče.

Hned dvě velké myšlenky, na jejichž proměny německá filosofie a ideje ně-

mecky píšících myslitelů mají nesporný vliv, jsou nejen svěží, ale také stále přítomné v současných programech německých politických stran. Křesťanská a sociální demokracie jsou dílem důsledného tradování velkých idejí, a není důležité, že jednu z nich ovlivňoval katolicismus nebo protestantismus a druhou původně marxistický socialismus.

Zdánlivě k těmto dvěma pólům nezařaditelní liberálové nebo zelení jsou však také zrozeni myšlenkami německé industrializace a prosperity 19. století, stejně jako romantismu, a přehlédneme-li je z hlediska politického chování, uvidíme, že se ani tyto politické tendence, pokud jde o étos, od těch ostatních příliš neliší.

Důvodem k zamyšlení nad tímto stavem mohou být nejen způsoby, jakými německá politická scéna reaguje na světovou finanční krizi a následující ekonomickou recesi, ale také to, s jakou odpovědností jdou občané SRN volit své zemské zastupitele a politickými stranami doporučené budoucí představitele dobrého vládnutí.

V zemi idejí nejsou občané a politici o moc lepší, ale protože mají politickou *kinderstube*, a i v klínu mateřském se jim dostalo možností naučit se důležitým sociálním dovednostem, nezajímají se jen kdo, s kým a za kolik, ale sledují také, co si kdo o věcech veřejných myslí a co se stane s jeho plány a předsevzetími, až bude zvolen.

Přesto, že dvě největší německé politické strany, jedna vítězná, druhá poražená, zaznamenaly pokles své popularity a dost významná část jejich voličů se přidala

k straně třetí, kterou bez ohledu na tradiční německé dělení na pravici a levičtí tvoří *liberálové, zelení a rudí*, nemusí se německý volič obávat, že jeho favorité hned po volbách změní své názory a postoje.

Můžeme-li konstatovat u velkých německých politických stran zpomalení jejich myšlenkového vývoje, nemůžeme jim ale vytýkat nedostatek nápadů, jak se chovat v období ekonomické recese. To, že voliči dali přednost té, která má svou charismatickou předsedkyni, by nám nemělo zakrýt skutečnost, že tři strany mají také své ideje a že jsou pro významnou část německých voličů, větší než 52 procenta, atraktivní. Nejde tedy jen o rozpad velké koalice, ale také o rozlišení mezi nápady a způsobostí reagovat na nové poměry, které mohou voličům představit všechny politické strany bez rozdílu.

Také s tímto pohledem na setkání idejí a reality vznikalo toto číslo Mezinárodní politiky, které není jen zamyšlením nad výsledky voleb v SRN a nemělo by být chápáno jen jako deskripce toho, jak německá vnitřní, nebo dokonce zahraniční politika vypadá nebo bude s novou vládou vypadat. Ale chtěli jsme i odborné veřejnosti připomenout, že německou politikou, politickým a volebním procesem, jeho agenty a hybateli, bychom se měli zabývat *sine ira et studio*, jak se o to pokoušeli Petr Holub nebo Vladimír Handl, a to nejen pravidelně, ale i neustále.

A koneckonců, někdy si některé zvyklosti a trochu politické terminologie z němčiny vypůjčit. Dělal to naši političtí předkové po staletí, a ne vždy, ale často, jim to pomáhalo opustit dvě české obce, které Masaryk nazýval Kocourkovem a Hulvátovem.

-ZZ-

Poznámka redakce

Vážení a milí čtenáři,

velmi si vážíme Vašeho zájmu o náš časopis. Děkujeme Vám za cenné podněty, jež jsme od Vás získali během průzkumu, který proběhl v minulých měsících mezi některými z našich předplatitelů. Jednou z Vašich nejčastějších výtek bylo, že Mezinárodní politika vychází až koncem měsíce. Proto jsme se rozhodli, že počínaje lednovým číslem budete dostávat Váš oblíbený časopis podstatně dříve, a to vždy do 10. dne v měsíci.

Z toho důvodu vyjdou čísla 11 a 12 jako dvojčíslo už začátkem prosince 2009, samozřejmě za stejnou cenu. Věříme, že nyní budete s Mezinárodní politikou ještě spokojenější.

Zároveň bychom Vás také chtěli informovat o úpravě ceny Mezinárodní politiky od příštího ročníku. Od ledna 2010 bude stát jednotlivé číslo 59 Kč a roční předplatné bude činit 590 Kč. S předplatným tak získáte dvě čísla zdarma. Děkujeme za Vaše pochopení a za přízeň, kterou Mezinárodní politice prokazujete.

Německé volby: korektury politického kurzu, tektonické posuny ve stranickém systému

Výsledky voleb v Německu příliš nepřekvapily, pokud jde o budoucí vládu, z hlediska stranické struktury ale znamenaly šok.

Již při vzniku tzv. velké koalice (2005–2009), spojující největší politické strany země napravo (CDU a CSU) a nalevo od středu (SPD), se počítalo s nespokojeností voličů a posílením opozičních stran. Přesně taková situace nastala: faktickým vítězem voleb se stala (neo)liberální FDP (Svobodná demokratická strana) s 14,6 procenta hlasů (+4,7 procenta), významně posílila Die Linke (Levice) s 11,9 procenta (+3,2 procenta) a polepšili si i Zelení (10,7 procenta, tedy nárůst o 2,6 procenta hlasů).

Velká koalice sehrála pozitivní roli ve stabilizaci hospodářství, podpoře ekonomické dynamiky a modernizaci země. Vrátila rovněž Německo svým aktivním přístupem k předsednictví EU (2007) do samého středu integračního procesu a v tomto kurzu vytrvala; bez aktivní německé podpory by se neobešlo ani české předsednictví v Evropské unii v letošním roce. Kroky v oblasti hospodářské a sociální politiky ovšem nezabránilly dalšímu prohlubování sociálních rozdílů v německé společnosti, nepodařilo se překlenout odstup mezi dynamičtější západem země a její východní částí. V neprospěch vládních stran působí

lo soustředění opozice a médií na otázky hospodářské krize: téměř 50 procent dotázaných označovalo vlastní hospodářskou situaci sice za dobrou, ovšem ekonomiku obecně pozitivně vnímalo jen 10 procent. Kompromisní kurz koaličních stran prohloubil pocit únavy a odklon veřejnosti od politiky, která nemohla uspokojit ani jednu část politického spektra. Nejen podpora CDU/CSU a SPD, ale i volební účast tak spadla na rekordně nízkou úroveň (70,8 procenta).

Volby znamenají nepříjemné oslabení CDU a CSU ve Spolkovém sněmu (33,8 procenta, tedy -1,4 procenta hlasů, jde o nejhorší výsledek od roku 1949); hlubšímu propadu zabránila populární a čím dál tím zkušenější Angela Merkelová, na níž se plně soustředila volební kampaň CDU. První kancléřka, navíc původem z bývalé NDR, „bodovala“ především na východě země a mezi ženami. Citelnou ztrátu zaznamenala bavorská CSU (-0,9 procenta), když část jejích tradičních voličů přešla k FDP. Ostatně CSU je nucená od roku 2008 vládnout v Bavorsku poprvé od roku 1958 v koalici, a to právě s liberály.

Oslabení CDU/CSU více než kompenzoval nárůst podpory pro FDP. Strany napravo od středu tak dosáhly svého hlavního volebního cíle: mohou zformovat konzervativně-liberální koalici, která bude homogennější a transparentnější než dosavadní „sňatek z rozumu“ mezi CDU/CSU a SPD. To je ostatně výsledek, který podpořila i část bývalých voličů SPD: poprvé přecházeli i do pravicového tábora a ve prospěch CDU jich hlasovalo 870 000, k FDP přešlo 520 000.

Na první pohled tak je hlavním výsledkem voleb vítězství německého liberalismu. Skutečnost, že se po jedenácti letech vrací liberálně-konzervativní koalice a že bude vládnout pohodlnou většinou, je především úspěchem FDP a jejího předsedy Guida Westerwella. Je to ovšem úspěch sdílený: značná část voličů CDU, a dokonce i CSU strategicky podpořila FDP druhým hlasem, aby tak umožnila ukončení velké koalice a vznik homogennějšího vládního celku na pravici.

Společným úspěchem všech politických stran je fakt, že se ani na spolkové úrovni, ani v paralelních zemských volbách v Šlesvicko-Holštýnsku do parlamentů nedostala extrémní pravice. V druhých paralelních zemských volbách – v Braniborsku – byla extremistická DVU (Německá lidová unie) ze zemského parlamentu vytlačena.

Nové poměry na levici: SPD před renesancí, nebo marginalizací?

Jestliže vítězství konzervativně-liberálního bloku bylo jednou ze dvou očekávaných variant (druhou představovalo pokračování velké koalice), lze za šokující označit míru devastace SPD: strana ztratila 11,2 procenta (tedy 6,2 milionů voličů) a spadla na neuvěřitelných 23 procenta. Nejstarší německá politická strana, jeden z hlavních pilířů německého politického systému, a tedy i demokracie a stability, se dostala na hranici své existence jako „lidové strany“, rozkročené nad širokými společenskými vrstvami od sociálního středu dolů. SPD utrpěla více než CDU, protože v koalici fungovala jako menší partner, velkou koalici nikdy nepřijala její členská základna a byla – více než CDU a kancléřka Merkelová – pod stálým tlakem všech tří

opozičních stran (FDP, Linke i Zelených), stejně jako médií.

Straně jistě nepomohl ani kandidát na kancléřský úřad, vcelku oblíbený a důvěryhodný Frank-Walter Steinmeier, jemuž se ovšem nedostává charisma politického vůdce. Ztráta SPD ale není výsledkem jen posledních let. Oslabování strany začalo pod vedením Gerharda Schrödera, který se jí snažil orientovat na „nový střed“. SPD a Zelení v letech 1998–2005 pod tlakem snižující se konkurenceschopnosti německého hospodářství prosadili reformy sociálního systému a pracovního trhu (reformy *Hartz I. až IV.*), ke kterým se neodhodlala pravicová vláda Helmuta Kohla. Již v této době SPD ztratila okolo 5 milionů voličů.

Tradičně štědré formy podpory se podstatně omezily a nový systém stimuluje osobní aktivitu a snižuje nezaměstnanost. Zároveň ale zvyšuje sociální rozdíly ve

společnosti, které i bez toho již od 70. let trvale rostou a začínají ohrožovat sociální soudržnost země. Sociální demokraté ve velké koalici na tyto otázky sice kladli důraz a zahrnuli je do volebního programu. Neuměli ale o svých krocích a záměrech přesvědčit veřejnost a zároveň nemohli být stejně radikální jako opoziční Die Linke; ta téměř „obsadila“ téma sociální spravedlnosti, zejména na východě země, a to přesto, že většina veřejnosti vnímá SPD nadále jako kompetentnější právě i v sociální oblasti a při zajištění pracovních míst.

Podobně většina společnosti nezpochybňuje, že bylo nutné řešit otázku důchodového systému. Ten současný se ukázal jako finančně neudržitelný a nespravedlivý vůči mladé generaci, která je zatěžována dluhy nadlouho dopředu. Ovšem posun důchodového věku na 67 let (tzv. *Rente 67*) vyvolal pochopitelnou nevoli opět ze-

Staronová německá spolková kancléřka Angela Merkelová a její budoucí vicekancléř, šéf německých liberálů Guido Westerwelle.

Wolfgang Rattay, Globe Media/Reuters

jména u nižších sociálních vrstev, a tedy voličů SPD. Potvrdilo se, že otázka sociální spravedlnosti obecně ovlivňuje společenskou atmosféru v levicové části společnosti více než otázka „rovnosti šancí“ (viz zejména bezplatné vzdělání a zdravotní péče), již německý sociální stát v základní míře zajišťuje. SPD nezvládla ani kulturní modernizaci, která by přitáhla mladší generaci: poprvé dali mladí voliči před SPD přednost CDU. Konečně, SPD nepomohla ani zahraniční politika, i když zdůrazňovala kontinuitu s úspěšnou *Ostpolitik* Willyho Brandta a odmítala v mnohém kurz nepopulárního prezidenta Bushe, včetně programu protiraketové obrany.

Zřejmě hlavním problémem SPD se ale stala její vnitřní slabost. Vůdcovský styl řízení za Gerharda Schrödera stranu přiblížil tzv. volební straně soustředěné na mediální účinnost spíše než na rozvoj vlastní bohaté tradice vnitřní demokratické diskuse. To, že klíč k řešení krize SPD leží v oblasti vedení, upřesnění programového profilu a dynamice vnitřního života strany, potvrdil výsledek paralelních zemských voleb v Braniborsku. Zcela proti obecnému trendu zde s mírným ziskem zvítězila opět SPD vedená dynamickým Matthiasem Platzeckem (33 procenta, +1,1 procenta) a vyjednává o vytvoření koalice jak s Die Linke (27,2 procenta, -0,8 procenta), tak s CDU (19,8 procenta, +0,4).

Poprvé nalevo od SPD teď stojí politická strana s dvoucíferným volebním výsledkem. Die Linke svůj nesporný úspěch může přičíst jednak dynamickému vedení Oskara Lafontaine a Gregora Gysiho, jednak „jednoduchým“ volebním požadavkům se symbolickou přitažlivostí: zrušit reformy *Hartz IV* a *Rente 67* a stáhnout Bundeswehr z Afghánistánu. V nových spolkových zemích se stala lidovou stranou regionálního charakteru, v západní části země nadále hraje roli převážně strany protestní.

I třetí levicová strana – Zelení – posílila. Nedosáhla nicméně svého hlavního cíle – stát se třetí nejsilnější politickou silou SRN. I jako nejmenší, pátá strana ve Spolkovém sněmu, bude ale výrazněji zasahovat do politického dění a otevírat perspektivu koaliční spolupráce po volbách 2013.

Německá politika po volbách

Výsledkem voleb tak je návrat k rozdělení politického spektra podle pravo-levé osy: poprvé po mnoha letech se v německé politice profiluje levicový (SPD, Linke a do

CDU“ a dvakrát větší nežli CSU. Přitom Angela Merkelová de facto nemůže přistoupit na žádný z programových požadavků liberálů. Guido Westerwelle sice spojil identitu strany se snižováním daní, vláda ale zřejmě provede jen drobné korekce, například může zrušit daňového zatížení zvýšeného nominálního příjmu (tzv. kalte Progression). Do roku 2013 bude muset naopak zvýšit zadlužení o dalších 500 mld. euro, nutných pro naplnění již dohodnutých konjunkturních programů, záchranu bank a pro vyrovnání výpadku v daňových příjmech. Neprojde zřejmě ani snaha FDP

Volby nepotvrdily tezi o německé sociálně-ekonomické „ustrašenosti“: právě v době krize zvítězila politická linie, která spíše než státní ochranu požaduje větší odpovědnost a aktivitu jednotlivce, existuje většinový mandát pro ozdravení přetíženého státního rozpočtu.

značné míry Zelení) a konzervativně-liberální tábor (CDU/CSU a FDP), jakkoli je každý z nich vnitřně heterogenní. Německý volič dal přitom v letošním testu politické přesvědčivosti větší důvěru pravici, která získala jasnou většinu nejen ve Spolkovém sněmu, ale díky těsnému vítězství CDU (31,5 procenta, oproti roku 2005 -8,7 procenta) a FDP (14,9 procenta, +8,3 procenta) v zemských volbách ve Šlesvicko-Holštýnsku i ve federálním orgánu – Spolkové radě, složené ze zástupců německých zemí.

Řízení vlády, kterou utvoří CDU/CSU s FDP, ovšem bude pro kancléřku Merkelovou představovat obtížný úkol. Oslabená CDU bude poprvé ve vládě s FDP, která bude mít v parlamentu váhu „poloviční

o uvolnění pravidel při propouštění zaměstnanců v malých podnicích: nedává smysl, aby vláda investovala do umělého udržování zaměstnanosti a přitom dovolila volné propouštění. CDU a CSU odmítají i zavedení dvojích standardů ve zdravotnictví, zřejmě ale padnou překážky pro přestup k soukromým zdravotním pojišťovnám, což již existující reálnou nerovnost posílí. Jestli FDP získá svůj tradiční resort ministerstva spravedlnosti, bude se snažit prosazovat vyšší ochranu občanských svobod před zásahy státu. Vláda bude hledat možnost zvýšit výdaje na vzdělání a výzkum na 10 procent HDP, nemůže ale „pohnout“ federální strukturou německého vzdělávacího systému, který se jeví v mnohém jako málo efek-

tivní. Velkou otázkou zůstává energetická politika, kde se pravicové strany shodnou na prodloužení životnosti alespoň některých jaderných elektráren a na dostavbě trvalého úložiště jaderného odpadu v Gorleben; těžko se ale odhodlají k výstavbě nových jaderných bloků.

Zásadní vývoj se očekává na levici. SPD se jistě více otevře levicovým tématům, bude ale opatrná ve vztazích s Die Linke. Spolupracovat bude nadále spíše na zemské úrovni (viz jednání o společné vládě v Braniborsku). SPD nemůže „předběhnout“ Linke zleva, protože by ztratila vzdělané voliče v levém středu, bez nichž žádná liberální levice na Západě volby nevyhrála. Na spolkové úrovni sblížení obou stran brání Oskar Lafontaine, který je v SPD vnímán jako zrádce a populist. Navíc není Die Linke zatím příliš čitelná: sice obsadila v rétorických soubojích téma sociální spravedlnosti, teprve v říjnu–listopadu ale začne jednat o programu strany. Zůstává rozdělená na západoněmeckou radikální levici, která má malou potřebu podílet se na politice, a většinové starší členstvo ve východních spolkových zemích, kde hraje ideologie menší roli a kde hlavní cíl spočívá právě ve vstupu do aktuální politiky.

Německé volby a Česká republika

Volby nepotvrdily tezi o německé sociálně-ekonomické „ustrášenosti“: právě v době krize zvítězila politická linie, která spíše než státní ochranu požaduje větší odpovědnost a aktivitu jednotlivce, existuje většinový mandát pro ozdravení přetíženého státního rozpočtu. Podobně neúspěšná teze se týká údajné německé „ustrášenosti“ v oblasti bezpečnosti: mediálně působivé výhrůžky al-Káidy, která vyzývala k okamžitému stažení Bundeswehru z Afghánistánu, vyšly naplano: černo-žlutá koalice představuje přesný opak toho, co teroristé na německých voličích požadovali.

Český zájem ve vztahu k Německu byl mnohokrát popsán: je definován slovy demokracie, stabilita, prosperita a mezinárodní spolupráce. Znamená to mj. zachování stabilizující role německých „lidových stran“, CDU/CSU a SPD. Volby roku 2009, které velké strany oslabily, mo-

hou paradoxně vést k jejich oživení. Konečně budou oba hlavní hráči proti sobě navzájem otevřeně argumentovat, budou se snažit vyprofilovat své pozice. Nedsáhnu jistě dřívější dominance (v roce 1976 dohromady získali 92,1 procenta hlasů, letos jen 56,8 procenta), měli by ale zůstat hlavními pilíři stranického systému s podporou okolo 30 procent hlasů a více. Oživení politického spektra, včetně etablování Die Linke jako regionální lidové strany ve východních zemích SRN, otevírá možnosti politických kombinací, které mohou německou politiku zřetelněji strukturovat podle pravo-levé osy. Strana Zelených by přitom mohla převzít někdejší roli FDP – tedy pozici případného koaličního partnera jak levice (SPD a Die Linke), tak pravice (CDU/CSU a FDP).

V zahraničněpolitické oblasti volby neoznaly žádné podstatné změny. Angela Merkelová jako kancléřka má proti perspektivnímu ministru zahraničí za FDP (zřejmě Guido Westerwelle) těžko překonatelnou výhodu zkušenosti, mezinárodního renomé a silného institucionálního zázemí ve spolkovém kancléřství. Témata jako integrační a bezpečnostní politika navíc nejsou mezi CDU/CSU a FDP předmětem sporu. Dosavadní profil Guida Westerwelle naznačuje jeho příklon ke „genschismu“ v politice, tedy spoléhání na multilaterální instituce, dobré vztahy se strategickými partnery a vstřícnost vůči sousedům; nejasné jsou ovšem kontury jeho politiky vůči Moskvě.

Otevřená zůstává otázka dopadu voleb na politiku CSU. Pro českou stranu byla dosud vždy oslabená CSU problematická, protože musela usilovat o každý hlas mezi zástupci odsunutých sudetských Němců. Jako korektiv bavorské politiky nicméně bude působit FDP jak na federální úrovni, tak v samotném Bavorsku.

Volební klání v Severním Porýní-Vestfálsku – největší a nejdůležitější německé zemi – v květnu 2010 prověří jak novou vládní koalici, tak opozici, a více řekne o novém směru vývoje stranického systému země.

Vladimír Handl je vědecký pracovník Ústavu mezinárodních vztahů
handl@iir.cz

Německo a sebevědomí

Německo je země, ve které vznikly nepředstavitelně brutální ideje o uspořádání světa a v níž došlo k nelidské genocidě, země, která byla posléze poražena a z velké části zničena. Proto měla logicky po druhé světové válce naprosto specifický vývoj. A dodnes probíhají vývojové procesy, kterým je nutno rozumět. Často se místo snahy o porozumění objevují různé stereotypizace, nepřipustné srovnávání s jinými zeměmi, teorie spiknutí a podobné. Na české scéně tyto úsudky také vstupují na scénu evropských debat, kde je dominantní hospodářská pozice Německa líčena jako „motiv existence Evropské unie“.

Evropská unie se tak stává nástrojem mírového ovládnutí sousedů dnešním Německem tam, kde vojenská dobytí nefungovalo. A převzetí tradičních stereotypů je přeci tak pohodlné! Proto je dobré k 60. výročí vzniku obou německých poválečných států několik specifických rysů tohoto souseda připomenout.

Převýchova, i když jen částečná

Povědomí Němců v poválečné době jen pomalu překonávalo nacistickou ideologizaci. Vítězné mocnosti se ve svých sektorech chovaly různě. Francouzi stylem z doby po 1. světové válce nejprve odváželi průmyslová zařízení (což paradoxně posílilo inovační proces v Německu, které posléze postavilo zařízení nová). Velká Británie, která právě ztratila pozici světové velmoci, transplantovala různé prvky demokratického zřízení

státu – přenos mediálního systému BBC je v Německu životný dodnes. Spojené státy způsobily změnu paradigmatu v zacházení s poraženou zemí. Vyvodily důsledky ze studia Versailleského míru a po dlouhé diskusi za-

mítly i tzv. „Plan Morgenthau“ (ministr financí Henry Morgenthau v roce 1944 navrhl deindustrializaci a kantonizaci Německa, které tak mělo zcela ztratit svůj válečný potenciál). Prosadila se systematická převýchova, která však brzy skončila, když globální úvahy Američanů jasně ukázaly, že důležitější než uzavření převýchovy je získání spojenecké ve vznikající studené válce. Německo se tak stalo jednou z partnerských zemí plánu ministra zahraničí George Marshalla na hospodářskou obnovu Evropy (návrh roku 1947, realizace od roku 1948). Přetažení západního Německa do tábora západních spojenců bylo důležitým strategickým tahem, který zdaleka neskončil založením Bundeswehru v letech 1954–1956 (na začátku jako součást úvah o evropské armádě).

Vlastní reflexe minulosti

Protože první impulsy změny veřejného povědomí do Německa přišly s vítězi války, nebyla prvotní dynamika vzpomínání na vinu a tragiku války značná. Pod vlivem Sovětů vznikla na Východě představa, že nacisté jsou jen na Západě a kolaborují s „imperialisty“. Pod vlivem Spojených států se na Západě rozjížděl nový spojenec, který si s minulostí moc hlavu nelámá – protivník byl na Východě. Ještě v polovině padesátých

let byl v různých debatách plukovník Stauffenberg pro polovinu zúčastněných zrádce. Jeho atentát na Hitlera (20. července 1944) byl interpretován – i po přiznání viny nacistů – jako porušení přísahy. Ovšem nová armáda nemohla na takové představě budovat svou existenci v demokratické společnosti. Základem nové reflexe byl tzv. občan v uniformě. Dřívější pozice vojáka a jeho poslušnosti, známá i pod výrazem *Kadavergehorsam* (bezduchá poslušnost – „Kadaver“ je mrtvola), musela být překo-

nána širokou ofenzivou politického vzdělávání armády. Přísaha tyranovi neplatí, voják dnes musí reflektovat – a musí být zapojen do demokratické společnosti (například i svobodně volit).

Armáda se stala tzv. parlamentní armádou – její nasazení je podmíněné mandátem uděleným parlamentem (a to bez stranických předpisů). Někdy vypadá neochota Německa nasadit armádu z povrchní české perspektivy jako zbabělost. Ale je to v podstatě reflektované poučení z historie. Stauffenberg je už dávno základem doktríny německého vojska a povinnost k odporu tam, kde by došlo k porušování lidských práv z toho jen vyplývá. Posledním krokem této reflexe byla rehabilitace vojenských zběhů z 2. světové války v srpnu 2009 – do té doby si totiž každý svůj status odbojáře musel obtížně vydupat sám.

Hospodářský zázrak

Důvodem opožděné korektury kolektivního povědomí byl na Západě tzv. „hospodářský zázrak“, který začal důsledným uplatňováním principu Marshallova plánu. Tento (komunisty na Východě odmítnutý) plán byl podstatným příspěvkem Spojených států k rozvoji hospodářského propojení a společného vývoje v západní Evropě. Původní finanční podpora tohoto plánu se totiž splácela nikoli zpět dárci, nýbrž do fondu, ze kterého bylo možné podporovat další projekty. Tak vznikla dodnes důležitá německá banka Kreditanstalt für Wiederaufbau (Kreditní banka pro obnovu). Prvotní americký impuls také sloužil jako páka pro posílení evropské

integrace – Američané evropskou integraci považovali za jedinou možnost vymýcení konfliktních impulsů v Evropě, a v roce 1949 dokonce hrozili stažením peněz, pokud se v Evropě opět rozvinou staré konfliktní linie. A samozřejmě tato celá historie je i odůvodněním německého pocitu zodpovědnosti za evropskou integraci.

Generační zlom

Teprve v saturované společnosti konce šedesátých let se mohla nová generace začít ptát rodičů na jejich roli za války. To je ovšem velmi pozitivní role tzv. „osmašedesátníků“, které mnozí odsuzují kvůli jejich převážně levicové orientaci. Přes veškeré chyby této generace tak vznikla atmosféra zodpovědnosti za rozvoj kontinentu. Stopy zodpovědnosti na základě těchto motivů lze objevit i v debatách o evropském kolonialismu, kde například Německo vzpomíná na krvavé potlačení povstání Herrerů v německé jihozápadní Africe (1904, pokračující i v následujících letech). Po sto letech se od této reflexe (samozřejmě nejde jen o jihozápadní Afriku) odvozují motivy rozvojové spolupráce. V posledních dvaceti letech mezinárodní společenství začalo vyvíjet na Německo tlak, aby se podílelo i na mezinárodních vojenských akcích, ať již na Balkáně, nebo v Afghánistánu. Parlamentní debaty na toto téma stále ještě vycházejí ze specifické německé historické zkušenosti.

Revizionismus a historické reminiscence

S uvolněním generačních debat v osmdesátých letech a se sjednocením Německa 1990 začalo hledání možných alternativních pozic. Byla to reakce druhé poválečné generace dětí, které (v protikladu ke svým rodičům) již znaly vyprávění dědečků a babiček, historky zestárlých, hledajících stále s obtížemi smysl svého mládí. A toto hledání je všeobecně lidskou vlastností. Byly to historky o nocích v krytech během bombardování, o kruté zimě sibiřských stepí, o potopených lodích s uprchlíky, o nouzi během znovuvýstavby, o příbuzných, kteří se vrátili ze zajetí teprve v roce 1956 (po návštěvě Konrada Adenauera v Moskvě). Smí se vzpomínat i na toto všechno? Při hledání potlačované

historie komunistické periody v Meklenbursku-Předním Pomořansku se badatelé dostali až k několikátýdennímu obsazení města Zvěřina západními spojenci – a objevili tragické osudy mladých dívek: sebevraždy po znásilnění britskými vojáky. Kam patří takové historické epizody, které nepotvrzují zažité stereotypy? Není lepší přece jen zapomenout?

Perspektiva obětí

Současná snaha těch, kdo si naznačené rozpory uvědomují, je vidět i v památníku koncentračního tábora Sachsenhausen. Zde existuje vzpomínkové centrum koncentračního tábora nacistů v jasném odstupu k památníku poválečného tábora Sovětů, kde zemřelo asi 20 000 lidí. Byli to nejdříve nacisté, ale pak prostě odpůrci komunistické země. Existuje dokonce vězeň, který byl v obou táborech. Skupiny obětí si ce spolu nekomunikují (hovří se o soutěži obětí, která panuje mezi oběťmi komunismu a nacismu – a dokonce mezi některými – jistě ne zcela korektně argumentujícími – historiky). V této reflexi je Německo z evropských zemí snad nejdále. Pokud historické události mají oběti, je jedním z nejdůležitějších aspektů perspektiva obětí. Ta většinou brání účelovým formulacím – i když v bývalé NDR i tato perspektiva našla své zneuživatele. Tvrzení, že za nacismu trpěli hlavně komunisté a odboj byl většinou jejich aktivitou, je dnes dalším soustem, které musí strávit německá historická debata. Její účastníci musejí reflektovat pachatele obou totalitních systémů i jejich oběti, německé a cizí.

Národní narativ

Pohledy ze zahraničí na tuto složitost nové německé historie (a historiografie) jsou často podezřívavé. A aspektů této historie je čím dál tím víc. I když předsedkyně Svazu vyhnanců Erika Steinbachová vždy znovu důrazně vyzdvihuje pořadí historických událostí, aby se vyhnula osočení z revizionismu, reakce, zejména z Polska (například W. Bartoszewski), dosahují často hysterických rozměrů. Je ovšem jasné, že i vyhánění Němců mělo své oběti. A existuje řada dobrých důvodů neponechat vzpomínku na tyto oběti německému národnímu narativu (hlavně

proto, že vyrovnání se s pachatelem není německou záležitostí).

Zde se otevírá možnost začít psát evropské dějiny. Ty ovšem musejí vznikat i v ostatních oblastech historického bádání. Když je v Německém historickém muzeu v Berlíně pojednou opět řeč o „Svaté říši římské národa německého“, jejíž jméno takto nikdy neexistovalo a reflektuje dobu německého nacionalismu v 19. století, vyvstává otázka, zda europeizace historického narativu není důležitá i jako hráz proti ožívování separujících tendencí (což se samozřejmě netýká jen Německa). Platí to pro historii stejně jako pro blábolení o národních zájmech v procesu evropské integrace. Svatá říše římská integrovala celou řadu dnešních národů a národní zájmy jsou při bližším ohledání v evropských zemích většinou společné.

Specifické vztahy: Izrael a USA

Německá historie jasně podmiňuje zvláštní vztahy k zemi obětí holocaustu – Izraeli, a také k hlavní mocnosti motivující západní poválečné uspořádání Německa a Evropy – ke Spojeným státům. Vůči USA převládá vděčnost. Obzvláště v západním Berlíně je stále živá vzpomínka na pomoc západních mocností vzdušným mostem 1948/9. Po 11. září 2001 z této vděčnosti vyplývaly i takové reakce, jako pozvání zdravotně postižených newyorských hasičů k pobytům v Německu. To, že v debatě o politice George W. Bushe panovala často nabroušená atmosféra, bylo spíše projevem stylu politické debaty převzatého od Američanů (podobná debata se přeci odehrávala v samotných USA) než projevem antiamerikanismu. Vztah ke Spojeným státům nevytvořila nějaká „tetička z Ameriky“, která přivezla radarový štít, ale zkušenost z každodenních kontaktů ve Stuttgartu, Heidelbergu, z hospod s americkou hudbou, se smíšenými manželstvími, ze studijních pobytů na základě dlouholeté vzájemné výměny.

Rozebrat vztahy Německa k Izraeli bylo zvláštním tématem. Podmíněnost vzniku tohoto státu válkou a genocidou ve jménu Německa je jasná. Stejně jako daná zodpovědnost. A je zásluhou zejména zmíněných „osmašedesátníků“, že toto

propojení Německa a Izraele je nevyamatelné.

Evropská integrace?

Po desetiletích poválečného vývoje zejména západního Německa a po zkušenostech s evropskou integrací připomeňme již jen německou roli v Evropské unii. Podezřívaví obránci „českých národních zájmů“ často v evropské integraci vidí německou snahu o získání převahy po prohrané válce „jinými prostředky“. Tato primitivní pozice je podobná pohledu irských nacionalistů na Velkou Británii. Evropská integrace ovšem není škraboškou německých snah o převahu (to by jistě reagovaly především státy jako Francie, Belgie, Nizozemsko, které mají s poválečným Německem nejdelší integrační zkušenost). Evropská integrace je spíše předpokladem německé emancipace od vinika druhé světové války k převážně normálnímu státu.

Starost a podezření by měly vyvolávat spíše vnitroněmecké překážky evropské integrace. Ústavní soud v červnu 2009 (při zkoumání Lisabonské smlouvy) odpovídal i na otázky, které nikdo nepoložil – například to ve stopadesátistránkovém odůvodnění vypadá jako by kompetenční spory německého Ústavního soudu s Evropským soudním dvorem byly noční můrou německých nejvyšších soudců. A tón těchto částí textu se dá částečně interpretovat jako konzervativně nacionalistický (tak se vyjádřili i někteří renomovaní němečtí odborníci).

Také tradiční a specifické vztahy Německa s Ruskem, dnes především v otázce energetických zdrojů, jsou cítit nacionalistickým uvažováním. Evropská integrace je z této perspektivy komplexním procesem. Na jedné straně podporuje německou emancipaci, na druhé straně je prvkem ujištění německých sousedů o tom, že poválečný vývoj nepovede k jejich znevýhodnění. Sousedy si nelze vybrat, ale evropskou integraci je možné udržet je v dialogu, například o vzájemném prospěchu.

Jaroslav Šonka je

spolupracovníkem Evropské akademie Berlín. js@eab-berlin.eu

Únosce, který ztratil zájem

Němečtí sociální demokraté

a jejich hledání

Nového středu

Daniel Kaiser

Před deseti lety by si pozorovatel politiky v západní Evropě myslel, že se v dějinách tamní levice otevírá nová éra. V červnu 1999 vydali Gerhard Schröder a Tony Blair společný manifest o tom, jak by měla vypadat moderní levice poté, co uzavřela definitivní mír s moderním kapitalismem. Po volbách 27. září 2009, které SPD přinesly nejhorší výsledek v jejich dějinách, to vypadá, že německá levice je na konci své třetí cesty.

Pragmatik G. S.

Pokud chceme hledat odpověď na otázku, jak vážně byl tento pokus o překreslení poměrů na německé levici míněn, musíme se nejdřív zastavit u osoby jeho hlavního strůjce. Gerhard Schröder není člověk, který by celý svůj politický život byl oddán jedné ideologii. Vzešel z chudých poměrů, což sice u mnoha lidí z chudých poměrů vyvolává doživotní touhu pracovat na zlepšení údělu ostatních chudých, u jiných ale naopak touhu udělat všechno pro to, aby se z těsných poměrů vymanili a potom už do nich nikdy nespadli.

A tak ačkoli koncem sedmdesátých let coby předseda mládežnické organizace

SPD Jusos (*Junge Sozialisten* - Mladí socialisté) zastával radikálně levicová stanoviska tak, jak se na předsedu Jusos slušelo, a ještě o dvacet roků později měl aspoň ostentativně levicovou manželku, jako zemský premiér v Dolním Sasku (1990-1998) proslul nejvíc vstřícností k tamnímu velkopřumyslu - říkalo se mu „Genosse der Bosse“, soudruh bosů.

Hity oblíbené Brity

V roce 1998, kdy Schröder vyhrál volby, se třetí cesta vinula víc napravo než v šedesátých letech, kdy mnozí levicoví myslitelé ještě neviděli zaostávání sovětského systému a doufali v kombinaci některých jeho rysů s politickou svobodou.

I teď šlo ale v zásadě o průnik mezi původní levicovou ideologií a tím, co očividně fungovalo ve skutečném světě. Realista Schröder si byl silných stránek kapitalismu dobře vědom. Navrch mu marketingová značka třetí cesty vyhovovala ještě ze dvou dalších důvodů: jednak se tímto způsobem mohl vymezit proti svému hlavnímu rivalovi v sociální demokracii Oskaru Lafontainovi, což byl klasický levičák, jednak to zrovna bylo v módě. Kulturně zakomplexovaný vůči západnějším zemím byl německý svět tradičně, jen už teď vzorem nebyla tolik Francie, jako spíše anglosaská sféra. Třetí cesta - s tímto mlhavým programem ve Velké Británii o dva roky dřív zvítězil Tony Blair. Všichni o blairismu se zatajeným dechem psali a málokdo ho dokázal definovat: je jím hlavně zaměstnávání spindocorů-manipulátorů veřejného mínění, nebo odvážný posun překonat jedním tahem tradiční socialistický program i neoliberalismus?

Blairův konečný účet jistě není tak impozantní jako rétorika, která celé jeho vlád-

nutí doprovázela, nicméně pár hmatatelných výsledků si britský expremiér připsat může: zavedl například školné na univerzitách, zpřísnil kritéria pro vyplácení sociálních dávek (ačkoli značná část nezaměstnaných se plynule přesunula do invalidního důchodu) a prosadil model zadávání veřejných zakázek soukromým firmám i za cenu, že z nich potom tito soukromí investoři budou vydělávat.

Jenže se také mocně investovalo do veřejného sektoru (od roku 1997 stoupl počet jeho zaměstnanců o deset procent) a zvyšoval se podíl státu na ekonomice. Zatímco Blair začínal s 38 procenty HDP, loni – ještě před finanční krizí a bankovními sanacemi – podíl dosáhl 42 procent. Podle některých výpočtů vznikly dvě třetiny nově vytvořených pracovních míst v sektorech se státní dominancí. Celkově tedy New Labour vládla až překvapivě sociálnědemokraticky v tradičním smyslu.

Nejviditelnějším pomníkem Blairovy éry je tedy dost možná vývoj na konzervativní pravici, kterou převzal jeho obdivovatel a „progresivní tory“ David Cameron.

Zestejnění obou velkých stran a bezprecedentní blízkost jejich programů je nejcharakterističtější rysem současné britské politiky. Může za něj především většinový volební systém – ten totiž při přesunu stran do středu zabraňuje silám, které ještě donedávna byly v hlavním proudu, samostatné přežití.

V Německu se naopak volí poměrným systémem, a hlavně rozdílem ve volebních systémech se vysvětluje, proč na rozdíl od britské třetí cesty německý nový střed umírá a v dohledné době zřejmě definitivně umře.

Ve stopách Willyho Brandta

Ve Spolkové republice Německo sousloví *Neue Mitte* poprvé použil legendární kancléř Willy Brandt během volebního sjezdu SPD v Dortmundu v roce 1972. Myslel tím termínem ovšem něco jiného, než co jím o čtvrt století později bude myslet Schröder. Brandt chtěl nějakým způsobem reflektovat potřebu definovat SPD jinak než jako primárně dělnickou stranu – podíl dělníků totiž v západoněmecké společnosti klesl hluboko pod polovinu. Z odstupu je třeba uznat, že tento záměr Brandtovi

Dva vizionáři nové evropské sociální demokracie v době jejich největší slávy: britský premiér Tony Blair a německý kancléř Gerhard Schröder v březnu 2000.

Ian Waldie, Globe Media/Reuters

i jeho nástupci Helmutu Schmidtovi vyšel. Sociální demokracie se vědomě stala především stranou státních zaměstnanců a úředníků – a sociální stát pro ně mohla budovat stejně, jako by ho předtím byla bývala budovala pro dělníky, kdyby měla moc.

Znovu si na značku Nový střed vzpomněl Schröder v kampani před volbami v roce 1998. Teď to ale znamenalo trochu něco jiného: a sice, že sociální systém, jehož základy položili Brandt a Schmidt, narazil na strop svých možností. Zmíněný manifest z roku 1999, v Německu známý jako „Schröder-Blair-Papier“, pro své šéfy sepsali společně Bodo Hombach a Peter Mandelson, od začátku se však předpokládalo, že Britové tu svým německým přátelům propůjčili svůj lesk ve chvíli, kdy se Schröder rozhodl, že přišel čas předvolební rétoriku nějak teoreticky vyztžit.

Jenže vzápětí poté SPD prohrála několiké zemské volby a na „papír“ jako by se zapomnělo. Slova byla proměněna v činy teprve po dalších volbách na podzim 2002,

z nichž vzešla opět rudo-zelená vláda. Schröder, vědom si dlouhodobého relativního úpadku Německa, zreformoval pracovní trh a citelně zkrátil jak podpory v nezaměstnanosti, tak i sociální dávky. Svou politiku si nechal schválit na zvláštním sjezdu (přes 80 procent delegátů hlasovalo pro), jenže odpor tím nepotlačil. Z SPD se odstěpila část levého křídla v čele s Lanfontainem, aby se nakonec sloučila s východoněmeckými komunisty do strany Levice (Linke).

Fúze s exkomunisty?

Obě tzv. všelidové strany, SPD i CDU/CSU, se od počátku devadesátých let potýkají s úbytkem členské základny. Zatímco ale

Obě tzv. všelidové strany, SPD i CDU/CSU, se od počátku devadesátých let potýkají s úbytkem členské základny. Zatímco ale křesťanští demokraté jako kdyby aspoň dočasně vybrali volný pád a své ztráty stabilizovali, propad u SPD po Schröderových reformách dál prudce pokračuje.

křesťanští demokraté jako kdyby aspoň dočasně vybrali volný pád a své ztráty stabilizovali, propad u SPD po Schröderových reformách dál prudce pokračuje.

V roce 1991 se strana mohla chlubit více než 900 tisíci členů, do letošních zářijových voleb šla s pouhými 512 tisíci. (CDU se za stejnou dobu zmenšila z 660 pod 530 tisíc členů.) Stejným tempem ubývají sociálním demokratům i voliči. V roce 1998 s programem Nového středu získal Schröder přes 40 procent hlasů. V září 2009 zůstalo jeho nešťastnému nástupci Franku-Walteru Steinmeirovi pouhých 23 procent. A pak už jen chybí plán sblížit a nakonec se sloučit s Linke a překonat tak Schröderem vyvolané schizma v sociálnědemokratickém táboře.

Při tomto sblížení jistě nebude na škodu, že SPD už o novém středu přestala mluvit a Hamburským programem (podzim 2007) počínaje se opět definovala jako „levicová všelidová strana“.

Bývalého kancléře ani taková historická potupa SPD, jakou by byla fúze s východoněmeckými exkomunisty, asi trápit nebude. Politické známosti využil pro přechod do byznysu a mimo jiné teď předsedá dozorčí radě konsorcia pro výstavbu rusko-německého plynovodu North Stream. Ačkoli formálně se bývalý kancléř dál hlásí k SPD a k sociální solidaritě financované z daní uvalených na kapitál, konsorcium se kvůli nízkým podnikovým daním usídlilo ve Švýcarsku.

Daniel Kaiser je komentátorem Lidových novin. Daniel.Kaiser@lidovky.cz

Blanka Mouralová
Jan Šícha
Tereza Šimůnková

Partnerství s Německem v inspiracích a komunikaci

Collegium Bohemicum v Ústí nad Labem je mj. pokusem vybudovat moderní instituci otevřenou výzvám přicházejícím od sousedů, která bude zároveň tlumočit ambice a výzvy rodící se u nás. Způsob, jakým instituce pracuje, je jednou možností, jak zaplnit prostor otevřený Česko-německou deklarací z roku 1997.

Zdyž se před dvaceti lety ve střední Evropě nebyvale rozšířil prostor svobody a nadějí, nabylo Německo na vlivu a odpovědnosti. Spojení Německa novou českou politickou elitu nezaskočilo – naopak: Charta 77 je jako jedna z prvních politických institucí v Evropě předjímalá už ve svém dokumentu Pražská výzva z roku 1985. Až Česko-německá deklarace z roku 1997 nechala vyniknout, že vedle sebe stojí dva sousedé různé velikosti, různých pamětí, různých právních interpretací minulosti a deklarované společných představ o budoucnosti.

Tehdy bylo české členství v Evropské unii stále vzdáleno asi tři roky. Po zdárlém vstupu do Unie si při četbě českého a německého tisku lze někdy položit otázku, zda jsou obě země opravdu ve stejné instituci. Na německé straně existuje nejen nadstranický, ale i společenský konsensus týkající se Evropské unie. V Česku tomu tak není. Pro kontakty občanské společnosti obou zemí je ale politická diference nepodstatná, pokud nebude mít vliv na prostor pro občanskou společnost.

Po celou dobu svobody, s rychlostí a hloubkou někdy stejnou, někdy odlišnou, než je rychlost politických styků, se vyvíjí česko-německý dialog. Německé politické nadace působí v Praze, Goethův institut uspořádal natolik významné kulturní akce, že je citován i v akademických Dějinách českého výtvarného umění. Výměny studentů a vzdělávací programy podporují univerzitní partnerství, TANDEM, DAAD, Česko-německý fond budoucnosti, Nadace Roberta Bosche a mnohé další, každá podle svého profilu. Na německé straně se na podpoře vztahů a organizací výměnných pobytů podílejí jak státem financované, tak soukromé instituce. V České republice to dlouho bylo jen několik organizací založených shora, a tak dlouho chyběl partner pro odvážnější iniciativy.

Poválečná zkušenost naučila našeho velkého souseda vyvázet demokracii. Na tom, aby jeho nejbližší i širší okolí bylo stabilní, čitelné a komunikativní, má Německo i praktický zájem. Velká ekonomika může prosperovat jen v podmínkách práva a důvěry. A obráceně – z demokratického Německa mohou profitovat jeho

sousedé, stačí rozeznat výzvy a srozumitelně dopravit na druhou stranu výzvy vlastní. Otevřený dialog má význam i pro Německo samé. Pokud funguje, jsou uvnitř Německa potvrzovány demokratické síly, které rozvíjejí poválečnou Spolkovou republiku jako místo, kde žijí aktivní občané a fungují různě velké a různě barevné demokratické instituce.

Více než muzeum

Collegium Bohemicum, obecně prospěšná společnost fungující v Ústí nad Labem, byla založena se záměrem vybudovat stálou expozici k dějinám Němců z českých zemí – prvořadý úkol na příští dva roky. Collegium Bohemicum má ale ještě další a větší ambice. Může je splnit díky pevnému ukotvení v zájmech domovského města a regionu, ale jen když současně získá věrohodnou pozici mezi kulturními a vědeckými institucemi doma a na česko-německé vztahy zaměřenými institucemi v zahraničí.

Instituční předpoklady k obojímu jsou dány. Zakladateli Collegia Bohemica jsou město Ústí nad Labem, Muzeum v Ústí nad Labem a Společnost pro dějiny Němců v českých zemích, působící také v Ústí nad Labem. Začíná se jednat o budoucí stabilní bázi pro podporu ze strany Ústeckého kraje. Firmy z regionu jsou ochotny činnost Collegia Bohemica finančně podporovat. Platnost širších ambicí potvrzuje pozdější přistoupení ministerstva kultury mezi zakladatele společnosti. Ve vědecké radě Collegia Bohemica mají své zastoupení nejvýznamnější tematicky blízké instituce z Česka, Německa a Rakouska. S dalšími existuje dlouhodobé partnerství dohodnuté ve smlouvách o spolupráci nebo v rámci společných dlouhodobých projektů.

Založení Collegia Bohemica předcházela dlouhá fáze vysvětlování záměru a odborných i politických diskusí o jeho podobě a úkolech. První velkou veřejnou prezentací projektu Collegium Bohemicum

a jeho celorepublikových ambicí byla konference „Tolerance místo intolerance“, která se konala v Ústí nad Labem v březnu roku 2004 za účasti prezidenta České republiky Václava Klause, předsedy Senátu Parlamentu České republiky Petra Pitharta a místopředsedkyně Spolkového sněmu Antje Vollmerové. V zahraničí byl projekt Collegium Bohemicum představen řadě významných reprezentantů z politických a badatelských kruhů během prezentace v Německé společnosti pro zahraniční politiku (DGAP), která se za účasti primátora města Ústí nad Labem Petra Gandaloviče, ředitele Muzea města Ústí nad Labem Tomáše Wiesnera a Alexandra Vondry konala v březnu roku 2005. Následovaly a budou následovat další konference a projekty – do budoucí expozice budou například zahrnuty výsledky českého vládního gesta vůči opomíjeným německým odpůrcům nacismu.

Collegium – shromáždění zaujatých

Collegium Bohemicum od založení výrazně komunikuje směrem ven. Zároveň ale vytváří vnitřní prostor odborného dialogu, bude skutečné collegium, tedy shromáždění těch, kteří se zabývají podobnou věcí. Při prvních setkáních různé osobnosti opakovaly větu, že jakési muzeum českých Němců mělo existovat už dávno. Muzejní činnost je jeden z komunikačních nástrojů mezi dvěma sousedy. Chceme pečovat o dosud opomíjenou součást kulturního dědictví českých zemí a zpracovávat ji z české perspektivy. Spoluvytvářet a zprostředkovávat věrný obraz celých dějin česko-německého soužití, akcentovat

jeho pozitivní stránky, ale neopomíjet ani temné kapitoly dvacátého století. Dosahovat synergického efektu ve spolupráci s podobně zaměřenými iniciativami v Česku a být uznávaným partnerem v dialogu s obdobnými institucemi v zahraničí. Collegium Bohemicum se věnuje vědecko-výzkumné a konferenční činnosti, umožňuje

stipendijní pobyty badatelů, provozuje externí výzkumné skupiny v rámci projektů (zatím pracovní skupina pro expozici), zaměřená vlastní odborné pracovníky. Pořádá pravidelná neformální setkání odborníků, přednášky, semináře, konference.

Poválečné Německo vyvinulo systém politického vzdělávání, který učí lepšímu vnímání demokratického provozu, často na příkladech z historie. Budoucí muzeum by mělo být oporou k široce založenému pedagogickému programu politického vzdělávání. Je proto dobré, že pilotní projekt v této oblasti – Škola demokratického vzdělávání – začal zároveň s tvorbou sbírek.

Kdo jsou čeští Němci?

Muzeum českých Němců vzniká, protože k tomu došla doba. Na staleté soužití je možné dívat jako na inspiraci – kulturní, politickou, komunikační. Muzeum bude mít k dispozici výstavní plochu více než 1500 metrů čtverečních v nyní rekonstruované budově Muzea města Ústí nad Labem. Protože nevzniká na podkladě existující sbírky, jedná se o unikátní experiment závislý na ochotě existujících muzejních institucí, dárců a trhu se starožitnostmi. Pracovní skupina složená z historiků, kunsthistoriků a praktických muzejníků, která už více než rok připravuje rámcovou koncepci expozice k dějinám Němců v českých zemích, si na počátku položila jednoduchou otázku: „Kdo jsou čeští Němci?“ Pro účely výstavy jsou to ti, kdo používají němčinu jako komunikační nástroj. Německé osídlení českých zemí se nám nejeví jako jakási etnická, pokrevní kontinuita od Markomanů a Kvádů, jak se snažili tvrdit někteří historikové devatenáctého století. Jsou to vlny příchodů i vlny mizení, jsou to proměny v čase, v odborné kompetenci, v životním stylu, proměny loajalít, proměny občanů, proměny politické. Jsou to osudová rozhodnutí a jsou to i šarvátky, které nenápadně vznikly a tragicky skončily.

Čeští Němci vybuřovali od devatenáctého století řadu muzeí. Zanechali v nich o sobě zprávu o tom, jak sami sebe chtěli vidět. Prakticky všude se najdou terče ostrostřelců, holby se jmény spolků, v muzeu skončily truhlíčky cechů, které válcoval moderní průmysl. Následují samozřejmě sbírky přírodovědné. Další muzea ne-

Muzeum českých Němců vzniká, protože k tomu došla doba. Na staleté soužití je možné dívat jako na inspiraci – kulturní, politickou, komunikační.

vznikala jen k posílení místního patriotismu, ale i jako sbírka na podporu podnikání - třeba výroby keramiky s ukázkami prací mistrovských i žákovských, domácích i přespolních. Zpráva, kterou o sobě čeští Němci chtěli zanechat, se jen částečně kryje s tím, jak chce Collegium Bohemicum jejich příběh převyprávět na počátku jedenadvacátého století.

Soužití i soužení

Naše výstava by měla být současnou sondou, prezentací i kritickým zhodnocením přínosu německého prostředí pro české země a pokusem o pochopení nejdůležitějších dějinných milníků společného soužití. Expozice tvoří základ moderního tematického muzea, ve kterém se bude odehrávat i široká škála dalších činností naznačených výše. Chceme překvapit návštěvníky dalším rozměrem dějin českých zemí, který se otevře, když odkryjeme příběhy jejich německy mluvících obyvatel a propletence jejich vztahů k českému prostředí. Chceme ukázat, jak provázané a jak samozřejmé bylo soužití i soutěžení v českých zemích. Český návštěvník výstavy pozná svoje dějiny a objeví jejich pozapomenutý rozměr, německy mluvící návštěvníci mohou objevit dobrodružný a mnohotvárný svět, ve kterém jsou šance i tragédie.

Začaly proto nákupy a výpůjčky předmětů, jež mají vyprávět příběhy rozestřené do sedmi staletí. Nákupní komisi bylo v prvním kole navrženo prvních více než sto předmětů v ceně téměř milion Kč (z dotace Česko-německého fondu budoucnosti). Tak se do sbírek Collegia dostávají třeba první turistické materiály z Krkonoš, grafiky od Huga Steiner-Praga, divácky atraktivní tisky hraběte Sporcka, o kterém jeden česko-německý historik říkával: „To je Němec, který tady v Čechách zanechal kus zdejší práce.“ Collegium Bohemicum již vlastní jednu karlovarskou nádobku na vřídelní vodu. Na situaci z přelomu devatenáctého a dvacátého století stojí u Vřídla bíle oblečené mladá žena, plní pohárky léčivou vodou a podávají je slušně oblečeným lázeňským hostům. Nápis v němčině říká „Beim Sprudel in Karlsbad“, kousek níže je zlatým písmem vyvedeno Karlovy Vary 1930. Nádobka je

ukázkou otevřenosti lázeňského města, které se na svém ikonickém předmětu dívá zpět na zlatý přelom století a zároveň používá český nápis s tehdy současným datem. Podobnou výpovědní hodnotu má forma na lázeňské oplatky z devatenáctého století s motivem Vřídla - s nápisem v němčině, angličtině a francouzštině. Karlovarská tolerance pak má protipól ve skleničkách z roku 1894 s nápisem „Němcům mohou pomoci jen Němci“. Do oddílu školství pak jako základní kámen Collegium Bohemicum získalo půvabnou lajku z německé školy v Brně.

Vydeme k druhému

Jsmo si vědomi toho, že návštěvníci budou přicházet s jistými očekáváními. Čeští návštěvníci se budou ptát, kdy se z českého Němce stal Němec sudetský a proč podlehl nacismu. Němečtí návštěvníci, zvláště starší generace sudetských Němců a jejich potomci, se určitě přijdou ujistit, zda poválečné nucené vysídlení je zobrazeno včetně jeho hrůzných projevů. Pokusíme se i tuto část dvacátého století pojednat věcně a tak, aby zazněly dobové fráze i dobové naděje. Z diskusí naší přípravné skupiny ale vyplývá, že současnou reflexi je nutné začít rokem 1848 a projít při ní možné volby, možné loajality a četné pastí na nic nebo málo tušící občany.

Nejen v České republice se zřídka stává, že vzniká tak velký muzejní projekt. Chceme, aby ho převážně vytvořili Češi, přijali Němci, kteří jsou předmětem jeho zájmu, a sloužil v evropském kontextu. Až demokracie asi dokázala silně rozpoznat a podtrhnout jednoduchý poznatek, že když chceme pomoci sobě, musíme vyjít k druhému. Collegium Bohemicum takové vyjítí k druhému vtěluje do institucionální podoby s pevným přesvědčením, že je to možné a žádoucí.

Blanka Mouralová vystudovala politologii, v letech 2003–2007 řídila České centrum v Berlíně a od léta roku 2007 je zakládající ředitelkou Collegia Bohemica.

Jan Šícha je diplomat a novinář.

Tereza Šimůnková je dokumentátorka sbírek Collegia Bohemica a novinářka.

simunkova@collegiumbohemicum.cz

Společně chyceni, jeden oběšen

Prosperita české ekonomiky se přímo odvozuje od hospodářských poměrů Německa. Mantiinely zahraniční politiky dává Čechům Evropská unie, kde dominuje tandem Francie a Německa. Minimálně stejně významný je nepřímý vliv německé politiky na vnitřní poměry v Česku.

Společnost hledá vzory, které mohou sloužit stejně k příkladu jako k reflexi. Německo je v období po listopadu 1989 pro Čechy důležitou referenční rovinou.

Nejde o to, že Česko nutně zůstane ve vleku Německa, když studuje nebo přebírá jeho vzory. Vnitřní česká politika se vyvíjí tak jako tak autonomně a využívá také jiné příklady, byť v menší míře.

Notoricky známý nepřímý vzor z Německa je dvacet let starý. Zboření ber-

Petr Holub

Vliv německé politiky na vnitřní poměry České republiky

linské zdi patřilo k hlavním motivacím „sametové revoluce“ v Československu.

Několik dalších příkladů je k dispozici i v této době.

Příklad 1: Široká obliba velké koalice

Volby v roce 2006, resp. 2005 přinesly vítězství pravicových stran, které společnosti nabízely radikální liberální program. V obou případech byla tématem „rovná daň“, tedy zrušení či omezení daňové progresse. Ani v Česku, ani v Německu však pravice nezískala většinu k tomu, aby radikální liberální program prosadila.

Německá CDU vyhodnotila situaci poměrně rychle a sestavila s SPD velkou koalici, v níž se musela spokojit s dílčími reformami.

Velká koalice se ovšem osvědčila. Kdyby záleželo na většinovém mínění Němců, letošní volby vůbec nemusely proběhnout. Za nejlepší možný výsledek veřejnost před volbami považovala pokračování velké koalice CDU/CSU a SPD, podle společnosti Emnid si ji před volbami přálo 49 procent voličů. Až na druhém byl nakonec vítězný tandem pravicových stran CDU/CSU a FDP s 38 procenty.

Přes dvě třetiny voličů ocenily práci kancléřky Angely Merkelové (CDU), šedesát procent aktivity jejího ministra zahraničí Frank-Waltera Steinmeiera, který byl jako vůdce SPD jejím neúspěšným zývatelem ve volbách.

Ještě ve čtvrtek před volbami se Merkelová a Steinmeier společně vydali na summit světových velmocí G-20 do Pittsburghu, aby hájili německé zájmy. „Vlastně nerozluční,“ napsal v titulku o poslední předvolební cestě dvou státníků *Süddeutsche Zeitung*.

Češi se dostali oklikou k témuž výsledku. Plán na velkou koalici ODS a ČSSD zkrachoval tři měsíce a znovu šest měsíců po volbách. Vznikla pravostředová koalice, která však neměla ve sněmovně bezpečnou většinu. Tzv. „rovná daň“ sice začala platit, zároveň však byly pod vlivem menších koaličních partnerů zavedeny vysoké daňové slevy. Reálná sazba daně z příjmu se tak pohybuje mezi 0 až 18 procenty podle výše výdělku.

Německá cesta dohody velkých stran se ukázala jako rozumnější z pohledu zahraniční politiky. Německo slavilo v roli předsednické země EU úspěch vzkříšením Lisabonské smlouvy, Česko zažilo

fiasko, když nesmiřitelné spory velkých stran způsobily pád vlády během předsednictví.

Další tuzemský vývoj jde popsat jako návrat k německým vzorům. Rozhádané velké strany sice nechtěly zakládat velkou koalici, zajistily však ve sněmovně podporu úřednické vládě Jana Fischera. Vláda se ukázala při sestavení rozpočtu jako akceschopnější než předchozí vlády. Veřejnost, a především podnikatelé pak skrytou velkou koalici v čele s úřednickými ministry jednoznačně uvítali. Nečekané prodloužení Fischerova mandátu po krachu předčasných voleb se stalo všeobecně přijímaným východiskem v obtížném období krize.

Příklad 2: Jak (ne)funguje volební systém

Poslední týden volební kampaně v Německu se řešily tzv. převislé mandáty. Jde o zvláštnost německého volebního systému, která navíc odporuje ústavnímu pořádku. Ústavní soud v Karlsruhe tak rozhodl už v roce 2008. Připustil však, že podle „protiústavního“ zákona proběhnou ještě letošní volby. Jako důvod soudci uváděli, že nechtějí stranám komplikovat život, když přípravy na volby jsou tak daleko. Pouze upozornili, že se současným modelem převislých mandátů volí naposled a že se systém musí změnit nejpozději do roku 2011.

Situaci ovšem zkomplikovali levicoví politici, když prohlásili, že pomocí „protiústavních“ mandátů nesmí vzniknout vládní většina. Šlo o taktický tah, který měl zabránit pravicovým stranám CDU/CSU a FDP, aby volby získaly právě pomocí převislých hlasů.

Radikálové z Die Linke dokonce oznámili, že proti takové většině podají ústavní stížnost, která by výsledky voleb zrušila.

Volby nakonec skončily pravicovou většinou bez pomoci převislých mandátů, pro českého pozorovatele jsou německé ústavní spory i tak poučným příběhem.

Také ústavní soudci z Brna totiž zasáhli do přípravy voleb, když odmítli jejich předčasný termín v říjnu. Při svém verdiktu se podrobně odvolávali na německé ústavní zvyklosti, které umožňují, aby soudci hodnotili ústavní zákon. Soudci z Brna te-

dy posuzovali ústavní zákon o zkrácení volebního období a skutečně ho zrušili. Tím se volby v důsledku odsunuly o osm měsíců.

Na německý příklad se odvolal i ústavní soudce Jan Musil, který nesouhlasil s většinovým verdiktem svých kolegů. Připomněl, že soudci z Karlsruhe sice ústavní zákony posuzují, žádný však ještě nezrušili. Přijali za svůj tzv. princip vědomého sebeomezení. „Princip judicial self-restraint, kterému se Spolkový ústavní soud podrobil, neznamená zkrácení nebo oslabení jeho kompetencí, nýbrž rezignaci na to, aby provozoval politiku,“ citoval Musil německý Ústavní soud.

Češi v tomto srovnání postupovali radikálněji, bez ohledu na střednědobou stabilitu politické scény. Jindy se ovšem chování Němců a Čechů shoduje až do groteskních detailů.

Ani v Česku, ani v Německu neexistuje čistý poměrný systém. V Německu může velká strana posílit svou většinu tzv. převislými mandáty, v Česku dělá velkým stranám stejnou službu d'Hondtův systém přepočtu hlasů na mandáty spojený s malými volebními obvody.

Zavést „spravedlivější“ systém se v obou zemích obvykle snaží prosadit strana, které volební systém naposled poškodil. Dohoda napříč sněmovnou je však vyloučena, protože přinejmenším

jedna velká strana spoléhá na převislé mandáty či d'Hondtovo přepočítávání.

Kuriózní byl kolaps vůdců obou velkých stran po volbách v letech 2005 a 2006. V prvním případě vypočetli experti SPD, že strana porazila CDU díky převislým hlasům. Sociálnědemokratický lídr Gerhard Schröder se proto ihned po volbách přihlásil o místo kancléře. Protože se pak ukázalo, že CDU přece jen vyhrála, ukončila blamáž Schröderovu politickou kariéru.

O půl roku později udělal stejnou chybu šéf ČSSD Jiří Paroubek. Uvěřil expertům, kteří vypočetli, že díky d'Hondtovu pravidlu má levice víc mandátů než pravice, které dalo hlasy víc voličů. Proto oznámil, že se chystá využít většinu své strany s komunisty. Nakonec se ukázalo, že levicová většina neexistuje. Rozdíl proti Německu byl v tom, že Paroubek na další kariéru nerezignoval, jeho fiasko pak patřilo k hlavním argumentům, proč není možné sestavit velkou koalici.

Příklad 3: Ekonomická politika v období krize

Různé variace na stejný přístup jsou politikrizové politiky Německa a Česka. Zkušenost ukazuje, že Čechům by se lepší studium západních vzorů vyplatilo.

Obě země procházejí v posledních letech obdobím spíše opatrných reforem, zprvu zaměřeným na likvidaci rozpočtového schodku. V Německu se k nim hlásil kancléř Gerhard Schröder (SPD), který zavedl v roce

2002 přísný úsporný balíček. Omezení vládních investic ovšem vedlo k růstu nezaměstnanosti a k předčasné abdikaci kancléře.

Lépe si vedla v roce 2005 kancléřka Angela Merkelová (CDU). Po těsném volebním vítězství odložila své tehdejší liberální sliby o záchraně rozpočtu. Pokračovala v investicích, a tím pomohla ekonomickému růstu. Byl tak silný, že ho v roce 2007 neohrozilo ani tříprocentní zvýšení

daně z přidané hodnoty, které rozpočtový deficit zlikvidovalo.

Česko bylo v tomto směru častěji neúspěšné. Pokus o snížení sociálních výdajů vedl k pádu premiéra Vladimíra Špidly už v roce 2004, velmi podobná reforma jeho následovníka Mirka Topolánka má ještě horší bilanci. Vedla nejen k pádu premiéra, ale její nešťastné načasování do období počínající světové krize podtrhlo dosavadní ekonomický růst o půl roku dříve, než důsledky krize dopadly na Česko.

Topolánek přitom postupoval podobně jako Merkelová, když vsadil na zvýšení daní z přidané hodnoty. Přišel s tím ovšem o rok později, než bylo vhodné.

Ovšem ani vzor Merkelové z roku 2005 nestačí. Kancléřka tehdy v boji proti dlouhým spoléhala na růst exportu. Po krátké konjunkturu ovšem jeho výpadek koncem roku 2008 přivedl Německo do hlubší krize než okolní země. Programy pro volby do Bundestagu v září 2009 proto stále častěji opakovaly, že se ekonomika musí postavit na dvě nohy a že vedle exportu bude třeba podpořit domácí spotřebu.

Mainstream volebních programů byl jasný. Věřit, že se ekonomika opravdu začala probouzet. Podpořit ji dalšími investicemi v příštím roce. V rozpočtu na rok 2011 šetřit a o rok později dokonce snížit některé daně.

Po vítězství pravice ve volbách se zvýšila pravděpodobnost, že se daně z příjmu pro střední třídu sníží o rok dříve.

Češi jsou v této chvíli netrpěliví a škrty ve výdajích i relativně rozsáhlé zvyšování daní včetně dalšího růstu DPH plánují už v příštím roce. Teprve budoucnost ukáže, jak se tento krok Fischerovy vlády osvědčí, v Německu by se ale touto cestou po zkušenostech Gerharda Schrödera v roce 2002 nikdo nepouštěl. Zvýšení daní po volbách vylučovali i sociální demokraté.

Hlavním argumentem českých politiků pro restriktivní politiku v době krize je rčení „Česko není Německo“. Míni tím, že Češi se nemohou tolik zadlužovat, protože investoři vyžadují na českých dluhopisech vyšší výnosy než na německých.

„Jak a kdy půjde snížit rozpočtový schodek a přitom nezadusit počínající konjunkturu.“ Tak definoval týdeník *Zeit* hlavní dilema ekonomické politiky příští vlády. Češi vytvořili rovněž vysoký schodek, aby zabránili propadu ekonomiky. V této chvíli ale jdou úvahy o podpoře počínající konjunktury stranou a vládní politika likviduje schodek bez ohledu na následky.

Poučit se, nebo spoléhat

Při pádu berlínské zdi se východní Němci projeví jako aktivnější odpůrci Honeckerova režimu než Češi a Slováci v boji proti vládě Gustáva Husáka.

Další tuzemský vývoj jde popsat jako návrat k německým vzorům. Rozhádané velké strany sice nechtěly zakládat velkou koalici, zajistily však ve sněmovně podporu úřednické vládě Jana Fischera.

Nárůst xenofobie v nových spolkových zemích SRN

Příklady z poslední doby ukazují, že Němci jsou opatrnější. Když volby skončí patem mezi velkými stranami, když se volby organizují v rozporu s ústavou, případně když je třeba překonat rekordní rozpočtový schodek, Němci vždy postupují podle pravidla „Dvakrát měř, jednou řež“.

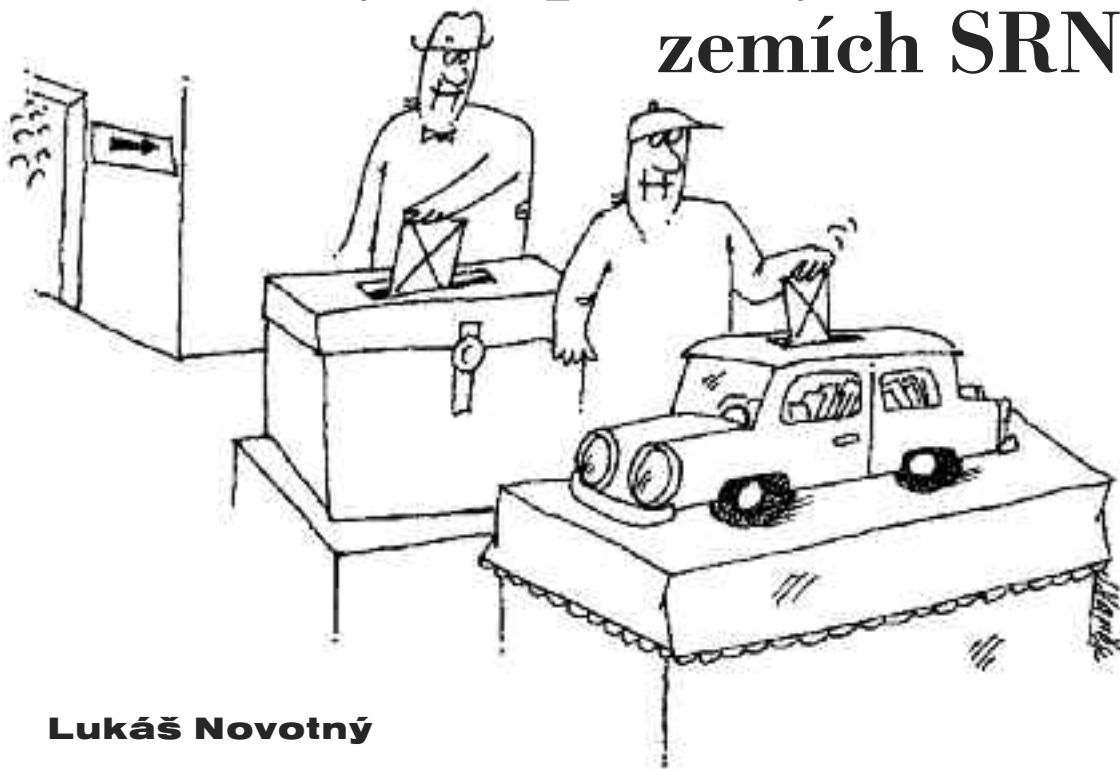
Češi se snaží řezat, aniž mají dopředu promyšleno byť jen pár kroků.

Z pohledu Němceka tak může být zajímavé u sousedů pozorovat, jak by dopadly nepromyšlené kroky, ke kterým měli Němci sami sklony, nakonec se jich ale nedopustili.

Pro Čechy vychází jiná rovnice: čím méně se budou nepřímo inspirovat u těch kvalitnějších výkonů německých politiků, tím více budou odkázáni na přímou německou pomoc.

Je to vidět na posledním, ekonomickém srovnání obou národních politik. Pokud Česko nedokáže podpořit konjunkturu ve své zemi, musí spoléhat na úspěch Německa, se kterým se nakonec sveze.

Petr Holub je hlavním analytikem internetového deníku aktualne.cz a spolupracovníkem Českého rozhlasu 6. petr.holub@aktualne.cz

Lukáš Novotný

Ve spolkových zemích tvořících bývalou NDR sice dnes žije podstatně méně cizinců než v zemích bývalého západního Německa, přesto jsou zde výrazně více rozšířeny rasismus a xenofobie. Více než třetina východních Němců vykazuje xenofobní rysy. Vyplývá to z aktuální studie německého nevládního svazu „Volkssolidarität“ provedené Sociálně-vědeckým výzkumným centrem Berlín-Braniborsko, jejímž cílem bylo reprezentativním šetřením zjistit, jak východní Němci reflektují po dvaceti letech pád berlínské zdi a transformaci a co jim na sjednoceném Německu vadí. Jedním z nových poznatků je, že částečně vyvrací mýtus nespokojených východních Němců. Přesto však nadále platí, že když spolu mluví východní a západní Němci, je zřejmé, že na „sjednocení“ Německa si ještě počkáme.

Zřebaže podíl cizinců v tzv. nových spolkových zemích SRN činí jen dvě procenta z celkového počtu obyvatel, je zde podstatně více než na západě země rozšířena nenávisť vůči nim. (Více či méně.) Xenofobní je podle červencového výzkumu Sociálně-vědeckého berlínského výzkumného centra Berlín-Brandenburg (1920 respondentů), který zadala nevládní orga-

nizace „Volkssolidarität“, 40 procent východních Němců. Důvod této zvýšené míry rasové nesnášenlivosti vůči nepočtené skupině cizinců usídlené na východě země spočívá jistě v nízké ochotě těchto Němců na spolužití s „Němci“. Podobně jako v jiných zemích bývalého východního bloku se i východní Němci teprve učí to, co předtím neznali: jaké to je žít vedle cizinců. O tom, že se jim to

dosud víceméně nedaří, svědčí i různé obranné mechanismy východoněmecké společnosti, které vedou vedle nárůstu rasové nesnášenlivosti a s tím spojených xenofobních klíšé mimo jiné i k nadprůměrné podpoře pravicově extremistických stran, zejména Národnědemokratické strany Německa (NPD), usídlené již dnes v zemských sněmech dvou nových spolkových zemí a na radnicích několika měst, Saska a Meklenburska-Předního Pomořanska.

Latentní rasismus

Výzkum odhalil, že rasismus již dávno není jen výsadou neonacistů, nýbrž že ho v agresivní či latentní míře přebírají také Němci, kteří se k extremistům nehlasí. S rasismem se na východě Německa potýkají cizinci i příslušníci národnostních menšin. Někteří z nich dorazili na Východ ze západních spolkových zemí po znovusjednocení obou částí s vidinou ekonomického prosazení, ovšem nakonec se dobrovolně v důsledku nedobrého společenského klimatu přestěhovali nazpět. Známé jsou případy, kdy skupinky Němců pronásledují Turky, Indy či jiné Neněmce. Stalo se to například při pouliční slavnosti v Müggelu v roce 2007, kdy byla pronásledována a následně napadena asi padesátka německých a zahraničních Indů. Dále uvádím vraždu Egyptanky v soudní síni v Drážďanech mladým Němcem, který ji navíc slovně urážel a obviňoval z islamismu. Podle magazínu Focus měl tento muž prohlásit, že „neevropské rasy“ nemají právo v Německu žít. „Není v pořádku, že tato monstra odtud po 11. září nikdo nevyhodil,“ řekl krátce před vraždou soudci.

Pravděpodobnost, že cizinci budou fyzicky napadeni na veřejných prostranstvích, je s ohledem na statistiky policie na východě země 25krát větší než v zemích staré Spolkové republiky. Rasismus a xenofobie jdou v nových spolkových zemích ruku v ruce s nespokojeností se současnými poměry a touhou vrátit se před rok 1989. Ta ovšem není tak velká, jak je často prezentováno. Rozhodně se nepotvrdila často tradovaná představa jen nespokojeného „východáka“.

Každý čtvrtý Němec se podle aktuálního průzkumu „Volksolidarität“ považuje za poraženého německého sjednocení, pod čímž lze rozumět to, že se jim nedaří lépe než před rokem 1989. Desetina dotázaných by raději nadále žila v komunistické NDR.

Hodnocení výsledků revoluce z roku 1989 a následného sjednocení Německa na základě výpovědí „svědků doby“ je přitom velmi komplikované, protože mezitím jedna generace ve východním Německu (3 miliony) zemřela, jedna nová přišla (1,8 milionu) a miliony lidí do země přišly (1,6 milionu) nebo ji opustily (2,7 milionu). Z toho je patrné, že porovnávat poměry dnes s dobou před rokem 1989 je schopno jen 60 procent východoněmecké veřejnosti. Když přesto porovnáme tato čísla s časovými řadami, které „Volksolidarität“ sleduje ve výzkumech od roku 1990, zjistíme, že (byť jen) pomalu

(tak přesto) narůstá sociální spokojenost a pozitivní hodnocení individuální ekonomické situace Němců z východních spolkových zemí.

Roste spokojenost

K těm, kdo sami udávají, že jim znovusjednocení Německa přineslo spíše či jen ztráty, řadíme nejvíce občany ve věku 50 až 60 let, častěji se jedná o nezaměstnané či obyvatele menších měst a venkova. Pozitiva naopak převládají u vysokoškoláků a podnikatelů. Výzkum však do značné míry relativizoval nespokojenost těchto Němců: V roce 2009 je totiž v nových spolkových zemích velmi či „jen“ spokojeno se svou životní situací 82 procent občanů.

Nespokojeno je 17 procent z nich. Jak se zdá, daří se překonat propad v podílu spokojenosti ve veřejnosti, ke kterému došlo nejprve ihned po převratu, kdy najednou byla celá řada východních Němců konfrontována se zcela jiným hodnotovým i ekonomickým systémem, poté však také v následujících letech, tím posledním byl pokles v letech 2002 a 2003 v souvislosti s tehdejšími hospodářskými, a zejména sociálními opatřeními (Hartzovy reformy). Naopak aktuální konkrétní kroky sociální politiky velké koalice CDU/CSU a SPD jako zvyšování důchodů či „ochrana při ztrátě práce“ v podobě krátkodobé vyšší finanční podpory se setkávají u veřejnosti většinou se sympatiemi. Výzkum zcela vrací představu, že by na východě Německa měla panovat nespokojenost s individuálními ekonomickými poměry obyvatele, či že by se dokonce tato nespokojenost měla prohlubovat. Z poznatků výzkumu „Volksolidarität“ naopak plyne, že v Německu převládá u mužů i žen vesměs souhlasné stanovisko s individuálními finančními i jinými poměry. To dokládají také statistiky, podle nichž se nůžky mezi západem a východem země skutečně zužují. Na počátku devadesátých let ještě

Výzkum odhalil, že rasismus již dávno není jen výsadou neonacistů, nýbrž že ho v agresivní či latentní míře přebírají také Němci, kteří se k extremistům nehlasí.

Tabulka: Průměrný výdělek domácností – porovnání západ–východ

	1990	1997	2008
Německo (v eurech)	–	1327	1390
Západ (v eurech)	1343	1373	1444
Východ (v eurech)	835	1137	1149
Podíl východ–západ (v %)	62,2	82,8	79,6

Zdroj: Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung (DIW)

východoněmecké platy dosahovaly 62 procent průměru západu země, v roce 2008 to již bylo bezmála 80 procent. Němci z východu země to však ve svých postojích často nejsou schopni rozeznat a ocenit.

Pokud jsou Němci z východu dotazováni na to, co jim nejvíce vadí, odpovídají, že vydělávají méně než na západě (zatímco u západních Němců převládá většinou spokojenost s platovým ohodnocením), že se celkově jen velmi pomalu vyrovnává životní úroveň a dále také sociální nejistota. Jen čtvrtina dotázaných Němců z východu se cítí být rovnoprávními občany Spolkové republiky. Každý třetí východní Němec považuje svou ekonomickou situaci za dobrou, přičemž zajímavé je, že se toto číslo zmenšuje. Porovnáme-li výsledek s výzkumem z roku 1999, zjistíme, že tehdy svou ekonomickou situaci jako dobrou hodnotilo 47 procent východních Němců. Pokud jde o výhledy do budoucnosti, více než polovina východních Němců očekává částečné či razantní zhoršení své ekonomické situace. Dnes se 46 procent východních Němců samo označuje jako střední vrstva, celých 51 procent se nadále považuje za vrstvu nižší „pracující“. Statisticky se tak sice ekonomický propad pomalu vyrovnává, „pocitově“ však nadále přetrvává. S těmito argumenty také umně pracuje zejména postkomunistická strana Die

Linke, která se snaží poukázat na to, jak se dříve žilo lépe než dnes a že NDR nebyla tak špatná, jak bývá někdy líčená. U části veřejnosti za tuto „ostalgií“ sklízí obdiv.

„Opravdoví“ spolkoví občané

Pouze čtvrtina východních Němců se cítí být „opravdovými spolkovými občany“. To je jen o 16 procent více než v roce 1997. Všeobecně platí, že čím mladší občané jsou, tím vyšší tato identifikace je. Celých 60 procent se však necítí být příslušno ani k systému NDR, ani NSR, nacházejí se tedy v jistém hodnotovém, ale i politickém a ekonomickém vakuu. Jak píše vědci ze Sociálně-vědeckého berlínského výzkumného centra Berlin-Brandenburgsko, je u značné části východoněmecké veřejnosti patrný pocit, že jsou ne rovnými spoluobyteli Německa, „občany druhé kategorie“. Ten však, jak říká Gunnar Winkler, prezident „Volkssolidarität“, nesouvisí ani tak s celkovou nespokojeností, nýbrž „s absencí možností moci nějak vlastním přičiněním ovlivnit vyrovnávání životních podmínek se západem“.

Jen třetina obyvatel NDR starších 35 let připadá, že je jejich existence v rámci sjednoceného Německa nějak platná, že tedy jejich život ve sjednoceném Německu má smysl. Další třetina sdílí tento ná-

zor částečně. Za skutečné „spolkové občany“ se považuje jen čtvrtina východních Němců. Statistiky skutečně v mnoha ohledech spíše dokumentovaly existenci dvojího Německa: Na východě je nezaměstnanost až dvojnásobně vyšší než na západě země, z největších šedesáti firem v zemi jich jen osm sídlí v nových spolkových zemích, navíc skoro všechny v hlavním městě Berlíně. Také s ohledem na tento nepoměr si zhruba každý desátý člověk přeje jednoznačně návrat NDR, přirozeně sem častěji patří nezaměstnaní či lidé s nižším sociálním statutem.

Tato skepse sice poněkud nahlodává víru v demokracii, přesto však stále velká většina obyvatel nových spolkových zemí (67 procent) považuje demokracii a demokratický vývoj v nových spolkových zemích za důležitý a správný. Současně však také takřka dvě třetiny východních Němců vyžadují větší spoluúčast na rozhodovacích procesech a menší závislost na spolkové politice. Konkrétně by uvítali více možností rozhodování v referendech. Ruku v ruce s tím jde i důvěra v politiku a politiky. Jen jedno procento dotazovaných věří na volební sliby – to je v super-volebním roce 2009 žalostně málo. Na tom nic nemění ani ta skutečnost, že v současnosti je kancléřkou Angela Merkelová, sama původem z východního Německa.

V porovnání s ostatními dřívějšími socialistickými zeměmi však transformace v bývalé NDR bezesporu dopadla nejlépe, nezastupitelnou roli zde přirozeně sehrál západ Německa. Na to upozorňuje také Richard Schröder ve své knize „Nejdůležitější omyly německé jednoty“: „Ze všech bývalých komunistických zemí má východní Německo jednoznačně nejvyšší životní standard a nejlepší infrastrukturu.“ To, že to pro bývalé východní Němce byla „hvězdná hodina“ sjednocení, tedy jakési znovunarození, však tamní občané nijak jednoznačně neberou.

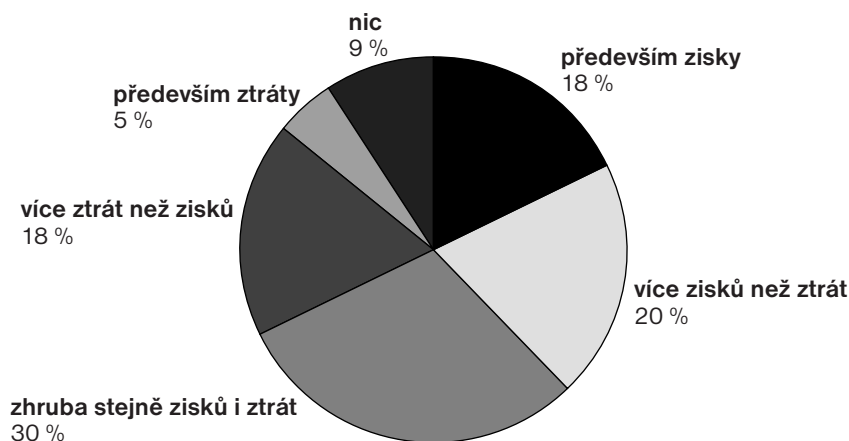
Lukáš Novotný působí na Institutu mezinárodních studií FSV UK v Praze a na Katedře politologie a filozofie UJEP v Ústí nad Labem.

novotny.l@centrum.cz

Zdroj: stz/leben 2009

Graf: Osobní hodnocení sjednocení Německa po 19 letech

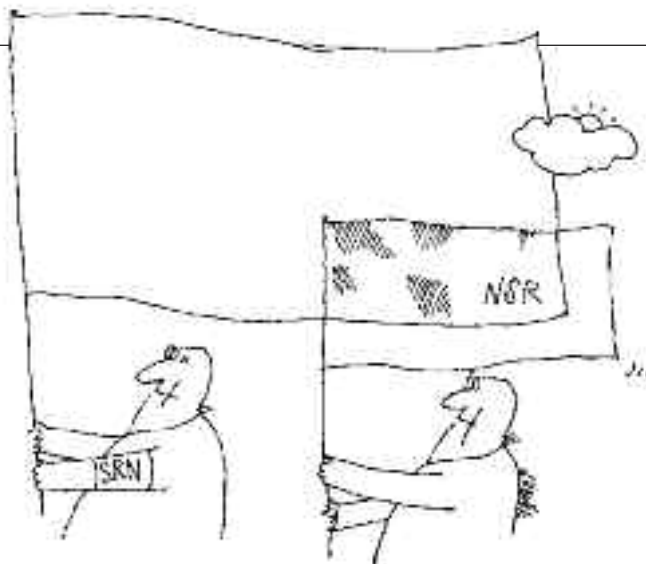
Odpověď na otázku: Co Vám sjednocení přineslo?

NSR vs. SRN

aneb Když jde jen o slovíčka

Vladimír Trojánek

Jméno (osobní a příjmení) je individualizačním znakem každého občana a podstatné je, co je zapsáno v matrice. Nejde tedy jen o pojmenování, ale i o uznání, o shodu. Podobné je to u oficiálního názvu státu (v každodenní praxi zapomínáme, že tato shoda není důležitá pouze pro oblast mezinárodních vztahů, ale má vliv i na vnitrostátní komunikaci). Současné spory mezi Řeckem a Makedonií, která sice vyhlásila v roce 1991 samostatnost jako Republika Makedonie, ale do OSN byla přijata až v roce 1993, kdy Řecko akceptovalo kompromisní, nicméně prozatímní název Bývalá jugoslávská republika Makedonie (Former Yugoslav Republic of Macedonia, FYROM), nám mohou připadat nesmyslné. Ale výrazně například zasahují do fungování NATO – Makedonie v roce 2008 na bukureštském summitu nedostala pozvánku ke vstupu do Aliance a koncem téhož roku podala na Řecko žalobu k Mezinárodnímu soudnímu dvoru. Makedonie název FYROM nepoužívá. Česká republika se ale nemá co divit. V podobné „vícejmennosti“ (i když opačně) fungovala ČSSR více než 15 let.

Ohledy na východoněmecké bratry

Před rokem 1989 mohl být americký dolar vůči československé koruně směňován v pěti různých kurzech. Proč by pak pro zemi, která byla naším sousedem na západní hranici, nemohly existovat dva oficiální názvy. V tomto případě to nebyl problém označovaného, ale označujícího. Chytrá horákyňe taky nesměla v pohádce přijít ani nahá, ani ustrojená. Zůstat loajální k bratrské zemi ze socialistického tábora, k Německé demokratické republice, a současně konečně upravit vztahy s důležitým ekonomickým partnerem je přece možné, i když to vyvolá drobné kolize.

Předtím byla praxe jednoduchá. Porovnáme-li například Kapesní atlas světa (Kartografické nakladatelství, Praha 1967) a příslušnou příručku Adolfa Müllera

z edice Zeměmi světa (Svoboda, Praha 1967), u obou je uveden český oficiální název „Německá spolková republika“ jako ekvivalent k „Bundesrepublik Deutschland“. Na mapách je to stejné.

Po navázání diplomatických styků mezi ČSSR a NSR (11. 12. 1973) a vstoupení v platnost Smlouvy o vzájemných vztazích mezi ČSSR a NSR (19. 7. 1974) by nejspíše mělo dojít (mohl by se domnívat dnešní poučený občan) ke změně českého oficiálního názvu, jenž by skutečně odpovídal německému originálu. Zachytily tyto změny alespoň knihy encyklopedického charakteru? Téměř ne.

Slovník spisovného jazyka českého, díl III, M-O, uvádí u hesla *německý* odkaz „N-á spolková republika“, díl V, R-S, uvádí u hesla *spolkový* odkaz „Německá s-á republika“ (Academia, Praha 1989). Čes-

ko-německý slovník, díl I, A-O, uvádí u hesla *německo/ost* odkaz „N-á spolková republika (NSR) Bundesrepublik Deutschland (BRD)“ (Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1983). Pouze v Malé československé encyklopedii, díl III, je v hesle *Německá spolková republika* uvedeno dále „NSR, Spolková republika Německa, něm. Bundesrepublik Deutschland“ (Academia, Praha 1986). Nicméně mapa má opět popisek „Německá spolková republika“.

Ostražitosti není nikdy dost

Do hry totiž vstoupilo právě jako chytrá horákyňe Federální ministerstvo zahraničních věcí (FMZV) ČSSR, které předpokládalo zvýšenou intenzitu styků mezi oběma zeměmi. Jakákoli zvýšená intenzita styků znamenala zvýšenou intenzitu ostražitosti. Aby československé úřady, organizace a instituce a jejich představitelé postupovali shodně, vydalo FMZV 30. 7. 1974 Oběžník čj. 015.300/74-4 (stupeň utajení Tajné) s názvem *Styky s Německou spolkovou republikou a velvyslanectvím Německé spolkové republiky v Československé socialistické republice*.

V bodě 4 tohoto oběžníku se psalo: *Název „Německá spolková republika“ včetně zkratky „NSR“ zůstává k dispozici pro vnitřní (domácí) potřebu, zejména pro čs. sdělovací prostředky, publikace apod.*

Název „Spolková republika Německa“, uvedeného v textu Smlouvy o vzájemných vztazích mezi ČSSR a NSR, se používá ve dvoustranných dokumentech, sjednáváných s NSR, a v oficiální korespondenci s úřady NSR, včetně velvyslanectví NSR v Praze.

Německé a cizojazyčné označení NSR zůstávají beze změny.

Na základě „posledního vývoje“ (léto 1974) byl oběžník doplňkem z 30. 7. 1974 upraven.

Bod 4 pak zněl na konci druhé věty: (...) sjednáváných v NSR, a při oficiálních příležitostech (mezistátní a mezinárodní setkání apod.). Nedoporučuje se zavádět zkratku SRN.

Abyste bylo ještě zamotanější, pak je nutné citovat bod 3: Při společné účasti NDR a NSR na akcích v ČSSR je nežádoucí, aby vlajky obou německých států byly umístěny vedle sebe. Doporučuje se, bude-li to možné, volit jednu z těchto variant:

a) vlajku ČSSR umístit uprostřed, okolo vlajky ZSS (čti země socialistického společenství – pozn. aut.), dále vlajky dalších

států bez abecedního pořádku (vlajku NSR umístit přitom co nejdále od vlajky NDR),

b) vlajku NSR zařadit dle abecedního pořádku pod písmeno „S“ (Spolková republika Německa).

Tváří se to jako „N“, vypadá to jako „N“, ale když je třeba, tak je to „S“.

Další komplikace pro československou stranu by mohla nastat při prezentaci „Západního Berlína“ (ZB). Bez komentáře uvedme novelizovaný bod 6.

Při společné účasti z NSR a ZB na výstavách a veletrzích apod. v ČSSR jest postupovat takto:

Účastníci ze Západního Berlína se umísťují odděleně od expozice NSR v jednom, případně – vyžádá-li si to charakter a struktura výstavy – v několika stáncích. (Rozumí se tím, že západoberský stánek bude vedle, avšak výrazně odděleně od expozice NSR.) U každého stánku ZB se umísťuje vlajka ZB (stolní vlajka apod.) o rozměrech 30 x 18 cm a tabule s tímto textem v češtině (slovenštině):

= Účast z Berlína (Západního) je v souladu s přílohou IV bodem 2 d/ Čtyřstranné dohody z 3. 9. 1971, jež stanoví, že „osoby s trvalým bydlištěm v západních sektorech Berlína se mohou účastnit mezinárodní výměny a výstav společně s účastníky ze Spolkové republiky Německa“.

Čtyřstranná dohoda rovněž stanoví (část II bod B, příloha II bod 1), že „spojení mezi západními sektory Berlína a Spolkovou republikou Německa budou zachována a rozvíjena, přičemž se přihlíží

k tomu, že tyto sektory tak jako dosud nejsou součástí Spolkové republiky Německa a rovněž jí nadále nebudou spravovány“.

V katalozích se západoberslí účastníci uvádějí v samostatné rubrice hned za NSR. Uvádí se též stejný text jako na tabuli (tabulích) u západoberského stánku (západoberských stánků).

Vlajka Západního Berlína se u vchodu na výstavě (před pavilonem) nevyvěšuje.

Poznámka a): Název „Západní Berlín“ včetně zkratky „ZB“ zůstává k dispozici pro vnitřní (domácí) potřebu, zejména pro čs. sdělovací prostředky, publikace apod. V oficiálních dokumentech a při oficiálních příležitostech, též v korespondenci s úřady NSR nutno používat těchto označení – „Berlín (Západní)“, „Berlin (West)“, „západní sektory Berlína“.

Poznámka b): Západoberskou vlajku nutno užívat přesně dle oficiální podoby (vzor má k dispozici FMZV); zejména je třeba vyvarovat se zaměňování západoberské vlajky za vlajku hlavního města NDR Berlína (jsou zde značné rozdíly).

NSR zařadit pod písmeno „S“; vedle, avšak výrazně odděleně; vnitřní (domácí) potřeba...

Chytrá horákyně se proměnila v Hugo Pludka z Havlovy Zahradní slavnosti. Ale ani on by to lépe nevymyslel.

Vladimír Trojáněk pracuje v nakladatelství ÚMV. trojanek@iir.cz

„Německo není jenom stát, ale i svět,“

řiká spisovatel, diplomat a bývalý český velvyslanec v Německu **Jiří Gruša**. O regionálních rozdílech v Německu, geopolitických souvislostech sjednocení země, o tom, jak si Češi vysloužili své komplikace na protestantském německém severu a komplexy na katolickém jihu a o roli „pozitivního paradoxu podřadnosti“ v česko-německých vztazích s ním hovořil Robert Schuster.

Na letošní rok připadá dvacáté výročí pádu berlínského zdi. Píše se často o tom, že stále ještě přetrvávají „zdi v hlavách“ běžných Němců – na západě i východě země. Odpovídá to i Vaši zkušenosti?

foto Peter Burgstaller

Je to metafora a jako každá metafora to sedí i neseďí. Vytváření národa a státu, tedy to, čemu se dneska říká *nation and state building*, je dlouhý a často krvavý proces. V Německu byl ukončen teritoriálně teprve před dvaceti lety. Spirituálně má ještě pár položek, které je nutno vyřídit. Jako vždy existují *winner and loser*, vítězové a poražení. Ačkoli dlouhodobě vydělali Němci jako *species*, východoněmecký režim měl stoupence, aparátčíky a policajty, kteří v nových poměrech nenašli stejné uplatnění, obdrželi však stejná práva jako všichni ostatní občané. K nim se přidružují lidé, kteří se cítí nebo opravdu jsou mimo hru. Není jich méně než u nás. Nostalgie je tedy, jak se zde říká, také „ostalgie“.

Má sociální, historické a politické kořeny. Nalevo narudlé, napravo nahnědlé. Svoboda je vždycky konkurence, konkurence je vždycky měřitelnost. Kdo umí stovku za 9,7, je osamělejší než ti, kteří ji běhají za 14,6. Profit sekulárních proroků začínal vždycky tvrzením, že 9,7 je podfuk vejtahů a štrebrů. A protože život, kde se nezavodí, je obecný lidský sen, budou nám vždycky slibovat rajský stadion bez hodinek.

Žijete v Německu, navíc v jeho západní části, v Porýní, jež má možná mentalitou, stylem života blíží k Francii než třeba k Přednímu Pomořansku a vůbec k někdejší NDR. Jak lidé ve Vašem okolí hodnotí po 20 letech sjednocení země?

To je zajímavé, zrovna nedávno jsem četl ve zdejší *General Anzeigeru* inzerát, který na Vaši otázku vlastně odpovídá. Šlo o parte pro muže jménem Bretzel Hein, po našem cosi jako Preclíkový Jindra. Postaršího pána, který v bonnských kavárnách nabízel toto pečivo, které mám ostatně taky dost rád. Kdoví, jestli měl licenci, ale určitě ho nikdo neudával, že ji možná nemá. Na to parte se totiž složili jeho zákazníci a složili ho jako báseň v místním dialektu asi takto: sedíš vedle Petra v nebi se svým velkým košíkem, ten, kdo z nás tam ještě nebyl, projde jen s tvým preclíkem. Závist tu není ctnost a pomluva vás diskvalifikuje.

Uvědomují si Němci geopolitické souvislosti sjednocení – například posun do středu kontinentu? Všimají si obav v Polsku a České republice z určitého sblížení nebo spolupráce Německa s Ruskem?

Inu, to je jejich starý problém. Richard von Weizsäcker to kdysi precizně formuloval: *Mittellage heißt Niederlage*. Neboli: střední poloha je porážka, být „mezi“ něčím znamená vždycky být „pod“ něčím. Pro mladší politickou garnituru, která v Toskánsku vedla pravý život a doma levé kecy, to už nebyl úkol, a tak často riskovala víc, než měla nebo musela. Putin a Rasputin jsou pro ni švédské ABBA pojmy. Ale protože zmíněná garnitura, jak řečeno, se skládá z hédoniků, a nikoli heroiků, měli bychom ji brát ležérněji a ne zjednodušovat jí její nezáměr o nás naším provinčním patriotismem.

Jak velké jsou ve skutečném životě rozdíly mezi jednotlivými německými regiony? (klasické napětí mezi Hamburkem a Bavorskem nebo Saskem)?

Vraťme se zase k Bonnu či rýnskému Kolínu, tady si dělali z Prusáků srandu dřív než my. Německo je, opakují se, nejenom stát, ale i svět. Mezi bonnskou němčinou a bavorskou je větší rozdíl než mezi češtinou a slovenštinou. Hamburk a Stuttgart jsou jako Praha a Krakov. Dlouho byla náboženská hranice důležitější než nacionální. My jsme si své komplikace vysloužili na protestantském severu a své komplexy na katolickém jihu. Němci dodnes užívají sousloví *Weißwurstgrenze*...

hranice bílé klobásky. Na severu ji jedí jako my nanejvýš o Vánocích či na Silvestra, na jihu celý rok. Tuto hranici tvoří řeka Mohan, která pramení kousek za Aši. Kulturní koherence byla však nakonec silnější než politická konkurence. Němčina a stát – viz Rakousko a Švýcarsko, nemusi být identické.

I přes decentralizaci z roku 2000 je Česko v porovnání s Německem stále ještě výrazně centralizovaným státem, kde se nejdůležitější věci odehrávají v Praze, která je politickým, kulturním i společenským centrem země. Co Berlín – už také znovu nabytí roli politického a společenského centra, anebo to už vzhledem k dlouhému rozdělení města není ani možné, případně i žádoucí?

Moderní propojenost světa je decentralizace. Rozdíl mezi centrem a periferií mizí. Já nyní odpovídám na vaše otázky elektronicky. Doby, kdy se muselo kočárem do centra, aby si vás někdo všiml, jsou pryč. Internet, telefon, fax, televize atd. jsou prostředky demarginalizace. Totalitní systémy implodují proto, že nemohou udržet centrální kontrolu centrálních komitétů. Periferie končí, každý bod může být centrum. Inteligenční kvocient je hlavní surovina současného světa. Berlín ji mnozí, Praha ji začíná ztrácet.

Jaký je obraz Čechů a Česka v Německu? Existují nebo existovaly podobné „bariéry v hlavách“ i ve vztazích Čechů vůči Němcům?

Samozřejmě. Zrovna jsem napsal předmluvu ke knize Muriel Baive a Bertholda Moldena, kteří se vý-

zkumem těchto obrazů zabývali na česko-rakouské hranici (Gmünd-Velenice). Byli to mí spolupracovníci na vídeňské Diplomatické akademii. Výsledky ukazují skoro fatální stabilitu hlavních stereotypů. My jsme fušeři a falešníci, Rakušané náfukové a pitomci. Na česko-bavorské hranici je tomu

podobně. Na česko-saské máme díky společné zkušenosti z časů ČSSR a NDR společné mindráky, a tím i méně vytahování. A propos, tento pozitivní paradox podřadnosti (PPP) v česko-německé relaci by stál také za výzkum. Český překlad této studie vyjde v Brně. Logicky platí, že s přibývajícím vzdáleností ubývá jak informační, tak dezinformační báze. I když v Hamburku, kam ústí Labe, se o nás dost ví.

Z laického pohledu by se mohlo zdát, že pokud se stane spisovatel nebo obecně umělec diplomatem, velvyslancem nebo i ministrem, tak má možná daleko větší „svobodu“ dělat v té funkci i nekonformní věci – třeba v porovnání s klasickým zástupcem tohoto povolání – což může v určitých vypjatých situacích velmi pomoci. Cítil jste třeba i Vy něco podobného během Vašeho působení v Německu, kdy byly vztahy mezi oběma zeměmi na bodu mrazu?

Máte pravdu, ale taková svoboda je dílem historického momentu. Brzy se dostanete do soutěže s lidmi, kteří nejsou *civil servant*, ale *servil observant*. Tedy ne státní úředníci, ale státní úlisníci. Bylo jich habaděj, mně však pomáhalo, že jsem svou autoritu neodvozoval ze stávajících aparátů. To fungovalo dokonce i při rozpadu federace; odstoupil Havel a mnozí lidé v Mnichově či Bratislavě si mysleli, že z naší smlouvy s Německem nic nebude, protože Češi dostanou na frak. Mysleli si, že nastal *konec chybné konstrukce* (das Ende einer Fehlkonstruktion) jménem Československo. Byl to však konec jejich iluzí, pro-

tože Češi a Slováci se tenkrát díky československým zkušenostem zachovali chytřejší než jejich někdejší němečtí spolukrajané v roce 1918. Těšili se, že zmizí i velká smlouva s Německem. Zajel jsem tedy pro ni do Prahy a předal ji ministru zahraničí Kinkeleovi sám. A ten ji s radostí přijal. Byl jsem

tedy na chvíli mimořádný a zplnomocněný velvyslanec v nejpůvodnějším slova smyslu.

Bly doby, kdy byli spisovatelé považováni za velké společenské autority a PEN-klub byl vlivnou institucí. Změnilo se na tom za posledních dvacet let od skončení rozdělení světa něco?

Inu, literát ve světě obrazu spíše než liter mění roli. Také jeho národní a mezinárodní spolky ji mění. „Pictoratura“ je nová forma literatury. Mluvící obrazy mají větší autoritu než pišící autoři. To není vina PEN-klubu. Ten si organizačně polepšil, že by si však mohl pořádit nějakou PEN-TV, je nepravděpodobné. Přesto – jeho budoucnost je dobrá. Má globální, nenacionální a nenacionalistickou definici psaní. Fakt, že se situace literátů v Evropě zklidnila, neznamená, že je jinde méně dramatiky. Jenom v tomhle půlroce jsme zaznamenali 644 obzvláště krutých případů pronásledování, z toho devět vražd.

Kde jsou podle Vás spisovatelé, pokud se vyjádří k nějakému aktuálnímu problému, slyšet víc – v Německu, nebo v Česku?

V menších jazycích a menších zemích hraje literatura větší roli, trpí však, jak si už před sto lety poznamenal Kafka na naši a jidiš adresu, snadnou zneužitelností ke krátkodobým a lokálním účelům.

Jiří Gruša vystudoval filosofii a historii na Univerzitě Karlově v Praze. Spoluzakládal časopisy Tvář a Sešity pro mladou literaturu. V roce 1968 mu bylo zakázáno publikovat. Byl signatářem Charty 77. Během studijního pobytu v USA byl v roce 1981 zbaven občanství a nemohl se vrátit do Československa. Až do roku 1990 žil v emigraci v německém Bonnu. V letech 1991 až 1997 byl československým a později českým velvyslancem v Německu, v letech 1998–2004 byl velvyslancem v Rakousku. V období 1997–1998 byl ministrem školství, mládeže a tělovýchovy. V letech 2004–2009 byl ředitelem Diplomatické akademie ve Vídni. Od roku 2003 stojí v čele mezinárodního centra PEN klubu.

Česko-německé vztahy dvacet let po pádu železné opony

1 Co podle Vás přineslo uvolnění do česko-německých vztahů, jež se zdály být v polovině 90. let ve zcela bezvýhodné situaci?

ChJ: Na prvním místě bych uvedla Václava Havla, jehož Němci dodnes uctívají a jenž velmi brzy natáhl ruku k usmíření. Kromě toho je třeba samozřejmě zmínit i velmi obtížně dosaženou česko-německou deklaraci z roku 1997 a možná i skutečnost, že vyhnanecké organizace v Německu po letech agresivní rétoriky pomalu přistupují na pragmatictější linii. Ze všeho nejvíc je ale třeba zmínit dobré sousedské vztahy v příhraničních oblastech, což je zároveň i něčím, co se každodenně rozvíjí, dále pak výměny mezi školami a těsné hospodářské vztahy. Na těchto úrovních pokročilo smíření dost daleko, avšak oblast politiky za tím poněkud pokulhává.

HJS: Za prvé to byl rostoucí počet každodenních setkání „normálních lidí“ obou národů, jež u Čechů pomohla odstranit mnohé z jejich původní obav. Za druhé je třeba uvést jasný postoj vlády kancléře Gerharda Schrödera a kancléřky Angely Merkelové, že německá zahraniční politika je formulována v Berlíně, a nikoli v Mnichově. Za třetí to byla i gesta podobná tomu, které učinil tehdejší český premiér Jiří Paroubek vůči sudetoněmeckým sociálním demokratům.

2 S jakými představami o Německu se v souvislosti s Vaší prací zahraničního zpravodaje dnes setkáváte u Čechů?

ChJ: To záleží, na koho narazím. Mladí lidé jsou v zásadě otevření a nemají žádné předsudky. Zeptáte-li se o něco starších lidí, setkáte se občas s historicky podmíněnými (a pochopitelnými) předsudky. Mezi intelektuály, s nimiž hovořím, jsou sympatie vůči Německu často

daleko silnější než u „běžných“ lidí na ulici. Ale skutečně málokdo považuje Němce za sympatické; většina o nich tvrdí, že jsou chladní a příliš perfekcionistaři.

HJS: Představy o Německu se nijak výrazně nezměnily. Stále přetrvává představa, že Němci jsou bohatí, i když to už sotva odpovídá skutečnosti. Německo, coby stát, je stále vnímáno tak, že poučuje ostatní a je

ci Německa geograficky vzdalujete od Česka, tím se představy stávají méně detailnější. Ale celkově se vnímání pozitivně změnilo. Němci jezdí ve Škodovkách, obdivují, jak výrazně Česko ekonomicky dohnalo ztrátu minulých desetiletí, a přijíždějí k sousedům v zástupech jako turisté. Pro mnoho mladých je dnes Praha „party městem“ srovnatelným s Berlínem, Paříží nebo Londýnem. A dnes, dvacet let po převratu, si mnozí Němci na západě i východě vděčně připomínají, co udělali Češi v roce 1989 pro sjednocení Německa.

HJS: Česku je věnována pozornost vždycky, když tam zrovna hoří: když má například Praha potíže s předsednictvím v Evropské unii, když se země zmítá ve vnitropolitickém chaosu nebo když prezident Václav Klaus zase jednou uráží zbytek Evropy. V takovýchto situacích se člověk může stále častěji setkat s názorem, že pokud nechtějí Češi patřit do Evropy, tak ať ji opustí, že by ale předtím měli vrátit všechny prostředky z evropských fondů, které až dosud tak radostně přijímali. Naproti tomu pozitivně je vnímána skutečnost, že zejména mladí Češi se dokáží stále častěji postavit tváří v tvář vlastním dějinám (a také vlastním selháním). Naopak nepochopení vyvolává u široké německé veřejnosti, která je

skeptická vůči Američanům, české solitérství ve vztahu k Washingtonu, jako tomu bylo například u americké protiraketové obrany.

Christina Janssen je zpravodajkou německého veřejnoprávního rozhlasu Deutschlandradio v České republice.

Hans-Jörg Schmidt je zpravodajem německého deníku Die Welt v České republice.

Christina Janssen

Hans-Jörg Schmidt

Mladí lidé jsou v zásadě otevření a nemají žádné předsudky. Zeptáte-li se o něco starších lidí, setkáte se občas s historicky podmíněnými (a pochopitelnými) předsudky.

Kritika od Němců bývá Čechy přijímána jenom velmi těžko, a to i v případech, kdy s ní Češi v jádru souhlasí. Vůči Německu je stále ještě patrná zásadní nedůvěra.

presvědčeno o své pravdě. Kritika od Němců bývá Čechy přijímána jenom velmi těžko, a to i v případech, kdy s ní Češi v jádru souhlasí. Vůči Německu je stále ještě patrná zásadní nedůvěra. Podobně kriticky jsou v Česku vnímány dohody mezi Německem a Ruskem.

3 Jaký obraz o Česku je rozšířený v Německu? Všimá si Česka vůbec někdo?

ChJ: Obraz Česka v Německu je často stále ještě zatížený různými klišé: knedlíky a pivo, Pražský hrad a Karlův most, Dvořák a Kafka. Čím víc se v rám-

O povaze moci: vzestup Petera Mandelsona na křídlech krize

Michal Mravinač

Ekonomická krize zasáhla Velkou Británii dříve a vážněji než většinu vyspělých západoevropských států. Tento otřes v kombinaci se skandály ohledně poslancekých příjmů hrozil položit slábnoucí labouristickou vládu premiéra Browna. Gordon Brown však přestál jak nátlak opozice, tak rebelii vlastní strany. Za jeho přežitím stojí zejména jeden muž: Peter Mandelson – v současnosti pravděpodobně nejmocnější ministr v poválečné historii Velké Británie. Dokáže Lord Mandelson zachránit New Labour?

Tony Blair jednoho dne poznal, že přeměna britské Labouristické strany z tradiční levicové organizace na „New Labour“ bude úplná, až si její členové oblíbí Petera Mandelsona. Realizace této představy Tonyho Blaira se však do minulého roku zdála veskrze nepravděpodobná. Peter Mandelson si vysloužil neblahou reputaci mistra loutkaře. Jeho ambice ho dovedly až na vysoké ministerské posty, z nichž musel v letech 1998 a 2001 dvakrát rezignovat. V obou případech hrály roli zvěsti o službách a protislužbách pro bohaté přátele. A byl to právě Gordon Brown a jeho kádry, kdo Mandelsona srazil z vyšších sfér. Jak u voličů, tak u svých spolustraníků se Mandelson zapsal jako mistr politic-

ké manipulace – nikoli jako seriózní politik.

Výraz premiérova zoufalství

O to větší překvapení nastalo, když se 3. října 2008 Peter Mandelson navrátil do britského kabinetu. Jeho nový post ministra pro obchod, podnikání a reformu právního rámce (*Department of Business, Enterprise and Regulatory Reform – BERR*) vyvolával úsměvná přirovnání s postavou Jamese Hackera. James Hacker byl ústředním charakterem britského satirického seriálu z 80. let minulého století „Ano, pane ministře“. Jeho ministerstvo se vyznačovalo dlouhým názvem, malým vlivem a nekonečným seznamem pastí nastražených pro tohoto ambiciózního, leč lehce komic-

kého politika. Mandelsonovo povolání do předních linií však naznačovalo, že premiér Gordon Brown je zoufalý. Vážná ekonomická situace v zemi vyžadovala těžkou váhu: člověka, který by byl důvěryhodný a dokázal si zjednat autoritu v prostředí mezinárodních finančních trhů. Gordon Brown, známý svým direktivním přístupem ke kolegům i podřízeným, neměl ve své vládě nikoho, kdo by měl potřebný kalibr. Premiér tedy pohřbil své osobní antipatie a nabídl Mandelsonovi pozici ve vládě spolu s místem ve Sněmovně lordů. Jak si však Mandelson dokázal po roce 2001 vybudovat reputaci muže, jenž dokáže obstát v tvrdé politické hře a řešit složité ekonomické situace?

V listopadu 2004 se Peter Mandelson stal evropským komisařem pro

obchod. Došlo k tomu poté, co Mandelson zůstal odříznut od ministerských funkcí, přestože úspěšně obstál ve volbách v roce 2001. Voliči mu zjevně odpustili minulé prohřešky a parlamentní vyšetřování dospělo k závěru, že Mandelson neporušil pravidla. Přesto se vedení Labouristické strany nechystalo opět riskovat a pozvednout jej do kabinetu. Jeho politické zásluhy byly nakonec odměněny dobře placeným postem v Bruselu a zároveň byl odstraněn z domácí scény.

První rok služby v Komisi komplikovala Mandelsonovi takzvaná „podprsenková válka“. Jednalo se o obchodní spor mezi Čínou a Evropskou unií, kdy kvóty na dovoz textilního zboží z Číny, narychlo schválené Radou EU na počátku roku 2005 po vypršení Dohody o textilu a oděvech, zanechaly tisíce kontejnerů v právním vakuu. Výsledkem byly kolony dopravních lodí naložených oděvy, včetně zmíněného spodního prádla, zakotvené před evropskými přístavy bez možnosti vyložit svůj náklad. Později se Mandelson střetl s některými vůdčími evropskými politiky včetně tehdejšího francouzského prezidenta Jacquese Chiraka ohledně liberalizace světového obchodu. Mandelson dával jasně najevo, že považuje svobodný obchod, nikoli zahraniční finanční pomoc, za nejlepší nástroj na odstranění světové chudoby. Svým postojem si získal respekt klíčových hráčů na poli mezinárodního obchodu.

Odklon od politiky „laissez-faire“

Po návratu do britského kabinetu na podzim 2008 se Mandelson, nyní Lord Mandelson, téměř okamžitě prosadil do pozice premiérový pravé ruky v ekonomických otázkách. Mandelsonovo ministerstvo mělo jen nízký rozpočet, a nemohlo se tedy rovnat ministerstvu financí v otázkách peněžních makroekonomických intervencí. Nicméně na domácí scéně se Lord Mandelson stal vůdčím elementem ve formulaci hospodářské politiky. Tím se odklonil od politiky „laissez-faire“, kterou prosazoval během svého působení v Evropské komisi. Tento nový trend, který ovlivní labouristické myšlení a britské hospodářství na mnoho let dopředu, se

Mandelsonův návrat do vlády zachránil premiérovi Gordonu Brownovi pobyt v sídle britských premiérů na Downing Street No. 10. Toby Melville, Globe Media/Reuters

vyznačuje výrazně aktivnější roli státu v určování směru ekonomického vývoje.

Gordon Brown se profiluje v boji s ekonomickou krizí zejména na mezinárodní scéně. Toto je výrazně bezpečnější pole s ohledem na tradiční (ne)zájem britských voličů o mezinárodní dění. Brown má tak po příchodu Mandelsona do vlády volné ruce, aby udával krok v reakci světových vlád na ekonomickou krizi. Podařilo se

mu tak nejen získat respekt partnerů na mezinárodním poli, ale také alespoň dočasně obnovit důvěru voličů v jeho vládu.

Vzestup popularity Gordona Browna však netrval dlouho. V květnu 2009 Daily Telegraph začal zveřejňovat detaily poslaneckých příjmů a náhrad za výdaje spojené s výkonem funkce. Ukázalo se, že zatímco daňoví poplatníci byli denně přesvědčováni vedoucími politiky o nutnosti

utáhnout opasky, řada poslanců si vylepšovala příjem skrze systém parlamentních náhrad o desítky tisíc liber ročně. V mnoha případech si poslanci nárokovali náhrady, jejichž oprávněnost byla přinejmenším sporná – například čištění vodního příkopu okolo venkovské vily Douglase Hougha nebo krabička krbových sirek Johna Greenwaye. Jiné nároky byly zcela v rozporu se zákony. Za připomenutí stojí Elliot Morley, bývalý ministr zemědělství, který zatajil splacení hypotéky a inkasoval náhrady za úroky z půjčky o 18 měsíců déle, než měl nárok. Během několika dnů se aféry chytly všechny britské deníky a vláda musela řešit akutní politickou krizi enormních rozměrů.

Gordon Brown a jeho ministři se ocitli pod drobnohledem. Ukázalo se například, že premiér vyplatil z peněz daňových poplatníků svému bratrovi několik tisíc liber ročně za „úklid“ svého bytu. Andrew Brown je ředitelem pro mediální vztahy ve francouzském energo-gigantu EDF. Je tedy nanejvýš podivné, že by si potřeboval přivydělávat úklidem bytu svého bratra. Skandál s poslaneckými náhradami hluboce podkopal již značně nalomenou důvěru voličů v britskou politickou reprezentaci. Průzkumy veřejného mínění záhy ukázaly, že popularita vládnoucí Labour Party utrpěla nejhůře. Paradoxně, voliči byli ochotnější smířit se se zneužíváním systému konzervativními poslanci než v případě Labouristické strany, která se stylizuje jako šampión pracujících mas.

Naneštěstí pro labouristy, voliči dostali příležitost demonstrovat svůj hněv necelý měsíc po zveřejnění prvního článku o poslaneckých náhradách. Dne 4. června 2009 proběhly volby do Evropského parlamentu a 34 místních samospráv, v nichž voliči nelitostně potrestali vládnoucí stranu. Labouristé získali pouze 15,3 procenta hlasů v evropských volbách a ztratili kontrolu nad doposud ovládanými krajskými zastoupeními. Byl to nejhorší výsledek Labouristické strany od konce první světové války. Strana ztratila hlasy nejen ve prospěch opozičních

konzervativců, ale umožnila také vzestup malých ultrapravicových stran. Poprvé se z ostrovů tak do Evropského parlamentu probojovala otevřeně rasistická politická formace – Britská národní strana.

Záchrana premiéra před vnitrostranickou vzpourou

Skandál s poslaneckými náhradami a katastrofální výsledek v červnových volbách vyprovokovaly revoltu mezi labouristickými poslanci. Někteří z nich se připojili k volání konzervativní opozice po odstoupení Gordona Browna. K sesazení premiéra na summitu labouristických poslanců 8. června 2009 však nedošlo. Vedení Labouristické strany včetně kabinetních ministrů Gordona Browna plně podpořilo. Jedinou zásadní výjimkou byl James Purnell, jenž rezignoval ze svého ministerského postu na protest proti premiérově stylu vedení politiky.

Jak je možné, že se přes veškeré katastrofy premiér udržel u moci? Dva faktory hrály silně ve prospěch Gordona Browna. Za prvé se jedná o stranickou kulturu Labouristické strany. Tato strana se často chová spíše jako politický klan. Brownovo odstavení by téměř jistě přineslo předčasné volby, v nichž by strana propadla. Přestože budoucí porážka není vítanou perspektivou, okamžitá politická sebevražda láká labouristické poslance ještě méně. Koneckonců, kdyby kapři měli možnost, jistě by každoročně hlasovali pro odložení Vánoc. Za druhé, premiéra zachránila podpora jeho kabinetu, zejména vlivného Lorda Mandelona, který dokázal přesvědčit své kolegy, že záchrana premiéra je výhodná nejen pro ně osobně, ale i pro budoucnost strany.

Z následné reorganizaci vládních funkcí Lord Mandelson vyšel jako jasný vítěz – K.O. v prvním kole. Pod svými křídly má nyní nové superministerstvo pro podnikání, inovaci a odborného rozvoje (*Department for Business, Innovation and Skills*

- *BIS*). Jeho prostřednictvím kontroluje veškeré aspekty průmyslové politiky vlády, včetně celoživotního vzdělávání a státní podpory průmyslových odvětví. Lord Mandelson také značně rozšířil svou sbírku titulů, mezi než nyní patří tituly barona z Foy a Hartlepool, prvního ministra státu a lorda předsedy Státní tajné rady. Lord Mandelson se stal bezpochyby nevlivnějším ministrem od skončení druhé světové války a zároveň nepostradatelným spojencem pro svého bývalého soka.

Levicoví kritici vidí Lorda Mandelona jako škůdce Labouristické strany, který uží-

rá její kořeny. Z jejich úhlu pohledu se jedná o opodstatněnou obavu: Mandelson je ztělesněním New Labour z kuchyně Tonyho Blaira. Podporuje tržní principy a státní intervenci by ideálně omezil na utváření vhodných podmínek pro ekonomický rozvoj. Ekonomická krize však ukázala, že Mandelson neváhá manipulovat trh ve chvíli, kdy jsou ohroženy labouristické politické zájmy. Pochází koneckonců

Levicoví kritici vidí Lorda Mandelona jako škůdce Labouristické strany, který užírá její kořeny. Z jejich úhlu pohledu se jedná o opodstatněnou obavu: Mandelson je ztělesněním New Labour z kuchyně Tonyho Blaira.

z tradiční labouristické rodiny – jeho praotec byl zástupcem Clementa Atleeho, poválečného labouristického premiéra.

Mandelsonův vliv zachránil Gordona Browna, a vytáhl tak Labouristickou stranu z čelící drtivé porážky v předčasných volbách. Nedojde-li k další katastrofě, je více než pravděpodobné, že současná vláda se dobelhá až do konce svého mandátu v červnu 2010. A kdo ví – možná mezitím velký loutkař získá více voličů na stranu labouristů. Možná si ho nakonec jeho spolustraníci přece jen oblíbí.

Michal Mravinač pracuje pro South East England Development Agency ve Velké Británii. V letech 2005 až 2008 vyučoval na Metropolitní Univerzitě Praze. michalmravinac@seeda.co.uk

Zdroj

• The Economist, The Guardian, The Daily Telegraph, The Times, Euractiv

Švédská azylová a migrační politika

Model téměř ideální

Švédsko působí na první dojem jako malý, ekonomicky závislý a slabý hráč mezinárodní politiky. Vzdálená poloha od středu evropského dění se na první pohled zdá být spíše nevýhodná. Na druhou stranu tento odstup Švédsku umožnil prosazovat víceméně nezávislou politiku na dvou soupeřících blocích, založit specifickou formu severské spolupráce a přijmout model štědrého sociálního státu, jehož principy se promítly i do postoje při řešení problematiky mezinárodní migrace.

Alternativní přístup Švédska

Na rozdíl od zbytku Evropy Švédsko tradičně prosazovalo společně se severskými státy alternativní způsoby spolupráce v mezinárodní politice – například v otázce řešení konfliktů, ochrany životního prostředí a udržitelného rozvoje, zahraniční rozvojové pomoci či v azylové a migrační politice. Štědrá sociální politika, vzájemná solidarita, ochrana životního prostředí, zahraniční rozvojová politika v třetích zemích a prosazování lidských práv stojí tradičně v popředí zájmů švédského státu. Právě tento kontext ovlivnil utváření alternativního postoje Švédska k migrační problematice a politice mezinárodní ochrany.

Švédská migrační a azylová politika

Migrační politika je velkorysá a odráží se v ní švédský liberální duch. Především

klade důraz na mezinárodní ochranu, rozvojovou dimenzi migrace, prosazování lidských práv migrantů a aktivní přístěhovaleckou politiku. Téma boje s nelegální migrací zůstávalo dlouho v pozadí. Liberální politika vytvořila ze Švédska jednu z nevyhledávanějších destinací pro žadatele o mezinárodní ochranu na světě. V současné době, kdy dochází k zpřísnění migračních politik i na úrovni členských států Evropské unie, zůstává Švédsko pro migranty stále atraktivní, přestože i tento štědrý švédský model začíná pokulhávat a trpět „vadami na kráse“.

Migrace jako téma zahraniční rozvojové spolupráce

Švédsko je malý hráč na mezinárodním poli, nutno však podotknout, že hráč mezinárodní. Za studené války usilovalo o zachování neutrality, stálo mimo konflikt, a o to víc se orientovalo na tzv. třetí svět. Severské státy touto orientací nechtěly ohrozit svou severskou rovnováhu, proto buďto zůstaly neutrální (Finsko, Švédsko), nebo přistoupily k NATO (Dánsko, Norsko). Snaha nebyť součástí

jedné ze dvou soupeřících stran vyústila v zahraničněpolitickou orientaci země a aktivní zapojení do řešení problémů ve třetím světě.

Ve vztazích se třetími zeměmi se zrcadlil i silný pocit společné identity vytvořené díky politice sociálního státu. Přijetí sociálního státu se stalo důležitým katalyzátorem pro zahraniční rozvojovou pomoc, která se soustředila na migrační a azylovou problematiku. Na domácí scéně se státní instituce staraly o znevýhodněné a sociálně slabé občany a tato štědrá politika se promítla i do vztahů s okolním světem.

Již několik desetiletí rozvíjí Švédsko četné aktivity ve třetích zemích více než kterékoli jiné země Evropské unie. Zahraniční rozvojová spolupráce má tedy ve Švédsku bohatou historii, avšak k vytvoření určitého koherentního rámce došlo až na počátku devadesátých let 20. století. V současné době se rozvojová politika zaměřuje na tři hlavní priority: prosazování demokracie a lidských práv ve světě, životní prostředí a změny klimatu a v neposlední řadě „skandinávské téma“ rovnost pohlaví a role ženy v rozvojovém světě.

V rámci těchto priorit bylo identifikováno několik tzv. globálních výzev, mezi něž patří i migrační toky s důrazem na podporu rozvojového potenciálu migrace. Migrace je tedy chápána jako integrální součást národní rozvojové agendy a boje proti chudobě.

Švédsko patří vedle Norska a Dánska mezi tradičně největší donory mezinárodní pomoci. Švédská vláda podporuje zahraniční rozvojovou politiku dotacemi ve výši téměř 34 miliard švédských korun. Podle statistik OECD tato částka představuje téměř jedno procento švédského HDP, což oprávněně dostává Švédsko na pozici nejštědřejšího dárce na světě. Dosáhnout rozvojového cíle OSN a věnovat rozvojové pomoci alespoň 0,7 procenta HDP se kromě Švédska v roce 2008 podařilo pouze čtyřem dalším státům: Lucembursku, Norsku, Dánsku a Nizozemsku. Švédsko z tohoto balíku peněz vyčlenilo necelé čtyři miliardy švédských korun na řešení uprchlické otázky a na náklady spojené s účastí na rozvojových programech Evropské unie.

Švédsko klade důraz na mezinárodní úroveň spolupráce při řízení migračních toků a prosazuje princip kolektivní odpovědnosti za ochranu uprchlíků na poli Evropské unie i Organizace spojených národů. I zde Švédsko převyšuje ostatní země, když jeho příspěvek UNHCR (Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky) v roce 2008 dosáhl téměř 100 milionů dolarů.

Švédsko je vskutku globální hráč. Patří mezi několik málo evropských zemí, které mají svůj vlastní přesídlovací program pro uprchlíky. Tradice přesídlování sahá do roku 1950, kdy byly vytvořeny speciální kvóty pro přesídlení uprchlíků. Ročně na základě společného výběru s UNHCR vyberou kolem 1700–1900 uprchlíků, které přesídlí z třetí země do Švédska. Vytvoření společného evropského přesídlovacího schématu, do něhož by se zapojilo více evropských zemí, bude i jednou z agend stávajícího švédského předsednictví v Radě EU.

Přestože se snaží řešit otázku uprchlictví daleko za svými hranicemi, sama země čelí vysokému náporu uprchlických vln. Švédsko patří v porovnání se světovým průměrem tradičně mezi země s nejvyšším poč-

tem žadatelů o mezinárodní ochranu, přestože rok 2008 zaznamenal velký pokles žádostí v porovnání s rokem předchozím. Přesto číslo zůstává vysoké – v roce 2008 žádalo ve Švédsku o mezinárodní ochranu téměř 25 tisíc osob, což představuje polovinu všech žádostí v regionu severní Evropy. V posledních letech se jednalo zejména o uprchlíky z Iráku, kteří často tvořili více než polovinu celkového počtu žadatelů o azyl. V roce 2007 však Švédský migrační úřad zavedl novou praxi, kdy žadatelé o azyl z Iráku musejí prokázat, že jim osobně hrozí vážné nebezpečí v zemi původu, a již se neposuzuje pouze obecný bezpečnostní stav v zemi. Počet žadatelů z Iráku poklesl o 67 procent a v současné době přicházejí do Švédska především uprchlíci ze Somálska a Kosova.

Pracovní migrace

V souvislosti s globální ekonomickou krizí se začínají objevovat názory na to, jakým způsobem krize ovlivní migrační toky. Pro švédského ministra pro migraci Tobiasa Billströma migrace nepředstavuje problém, nýbrž část jeho řešení. Švédská vláda chápe pracovní migraci především jako pomoc při revitalizaci pracovního trhu a dveře pro budoucí pracovní migranty zůstávají i nadále otevřené. Navíc v roce 2008 vláda uvolnila podmínky pro pracovní imigraci, tj. usnadnila získání povolení k pobytu za účelem zaměstnání pro migranty ze třetích zemí. Záměrem této nejdůležitější reformy za poslední léta bylo zvýšit konkurenceschopnost švédské ekonomiky a současně udržet nákladný sociální systém. Nově o potřebě pracovní migrace rozhoduje samotný budoucí zaměstnavatel na rozdíl od původního rozhodnutí Švédského úřadu práce. Za novou reformou stála také vize vytvořit ze „země azylantů“ „zemi migrantů“. Oproti původním odhadům a z důvodu ekono-

mické krize přilákaly tyto kroky do Švédska zatím necelé tři tisíce kvalifikovaných pracovníků spíše technických profesí, především z Indie a Číny.

Téma integrace a rozvojového potenciálu legální migrace bude Švédsko prosazovat i na evropské půdě za stávajícího předsed-

nictví. S legální migrací úzce souvisí politika boje proti nelegální migraci. Přestože není jednou z „viditelných“ priorit Švédska v oblasti azylu a migrace, stimuluje ministr Billström od roku 2007 aktivnější návratovou politiku. Švédský migrační úřad vyplácí finanční podporu migrantům, kterým byla zamítnuta žádost o udělení povolení k pobytu a dobrovolně se chtějí vrátit do země

původu. Zatím tato politika slaví úspěchy; počet neuznaných azylantů, kteří se dobrovolně vrací domů, se v roce 2008 oproti roku 2007 téměř zdvojnásobil.

Vyhledky do budoucna

Přestože švédský model působí jako ideálně nastavený program, zažívá krizi. Politici i společnost se ptají, jak dlouho bude tato štedrá politika udržitelná? Moderáti, liberálně konzervativní strana vládnoucí středopravé koalice, volají po změně směru. Sám

Švédsko patří vedle Norska a Dánska mezi tradičně největší donory mezinárodní pomoci. Švédská vláda podporuje zahraniční rozvojovou politiku dotacemi ve výši téměř 34 miliard švédských korun.

Zdroje

- Asylum levels and Trends in Industrialized Countries (2008). 2009, UNHCR, www.unhcr.org
- Government of Sweden – UNHCR donor profile and donor history, UNHCR, www.unhcr.org
- Global Development Policy. Communication on Sweden's policy for Global Development, Government Communication 2007/08:89, www.regeringen.se
- The Swedish 2009 Presidency – Possible Policy Priorities (2008). European Policy Analysis, Sieps, www.sieps.se

ministr Billström, jenž je členem politické skupiny uvnitř strany, v nedávném článku pro Dagens Nyheter připustil, že švédská migrační a integrační politika selhala. V současné době dochází k návrhům změn imigrační legislativy, přehodnocování politiky a dalšímu zpřísňování. Jedna z nově navrhovaných podmínek pro migranty je například podmínění vyplácení sociálních dávek smlouvou uzavřenou mezi státem a migrantem.

Za stávajícího švédského předsednictví budeme nejspíše svědky pokračování švédského proakčního přístupu na evropské půdě při prosazování pozitivního obrazu migrace, zejména zviditelnění jejího lidsko-právního a rozvojového aspektu. Vedle hlavních témat předsednictví, jsou zajisté ekonomická krize, klimatické změny či příprava budoucího víceletého programu pro oblast justice a vnitřních věcí, bude usilovat o zdůraznění globální role Evropské unie v rozvoji a migraci.

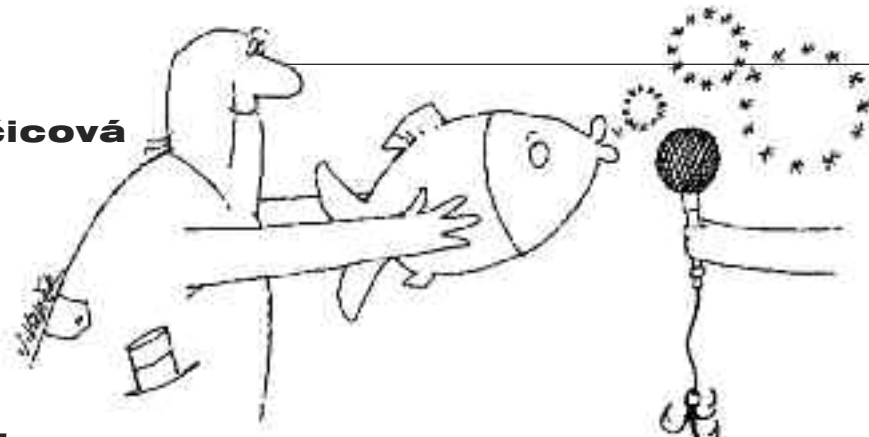
Švédsko však musí přijít se správnou strategií, jak přesvědčit i zbytek členských států, jež jeho optimismus, zdá se, natolik nesdílejí. Nabízí se však i otázka, jak dlouho ještě vydrží úsměv na tváři samotnému Švédsku.

Jaroslava Pošvářová

vystudovala politologii a evropská studia na Univerzitě Palackého v Olomouci a politologii na University of Helsinki ve Finsku.

jajaposvarova@gmail.com

Iva Horčicová

Lze vystoupit z Evropské unie?

Zeptejme se Grónska

O Lisabonské smlouvě již bylo řečeno a napsáno mnoho. Přesto existuje téma, které se v této souvislosti příliš často neskloňuje, ačkoli je z hlediska vývoje Evropské unie podstatné. Jedná se o článek 50, který upravuje dobrovolné vystoupení z EU. Po návrhu Smlouvy o Ústavě pro Evropu jde o druhý pokus právně začlenit možnost opuštění Evropské unie. Dosud zakládací smlouvy hovoří jen o jejich uzavření na dobu neurčitou, čímž ponechávají rozsáhlé pole působnosti pro právní výklad. Ve světle současné nepravděpodobnosti vystoupení členského státu z Unie se může zdát, že kodifikace tohoto práva je nedůležitá, či dokonce zbytečná. Není tomu tak.

Faktem, zda je možné z Evropské unie vystoupit, či nikoli, je určen teoretický status členského státu v Unii a poťažmo jeho vůle podílet se na hlubší integraci. Navíc nás historie evropské integrace poučila, že může nastat situace, kdy se některý členský stát dostane na pomyslnou křižovatku a zvažuje, zda chce v integračním procesu nadále pokračovat. Namátkou uvedme krizi prázdné židle, referendum ve Velké Británii v roce 1975, plán labouristů na vystoupení z ES na počátku osmdesátých let a podobný úmysl řeckých socialistů ve stejné době. Pro takové případy je vhodné stanovit postup, podle něhož se má jednat, aby uvnitř EU nenastaly zbytečné komplikace, či dokonce spory. Dodnes totiž není vůbec zřejmé, zda a popřípadě jak je legálně možné z Evropské unie vystoupit. Různé právní argumentace ve prospěch vystoupení z EU je možné sledovat na dosud jediném odchodu z evropských struktur.

Největší ostrov na světě s počtem obyvatel kolem padesáti tisíc byl až do roku 1953 dánskou kolonií. V tomto roce byla schválena v Dánsku nová ústava a Grónsko se stalo jeho integrální součástí. Stejný status zůstal Grónsku i do doby, kdy Dánsko vstupovalo do ES, a proto se dle čl. 227 odst. 1 Smlouvy o ES stalo Grónsko součástí Společenství. Nezměnil na tom nic ani jasně negativní výsledek referenda v Grónsku o vstupu do ES. Naprostá většina – 71 procento obyvatel – se vyslovila proti zapojení Grónska do struktur ES. Nicméně celkový výsledek referenda o vstupu Dánska do ES byl kladný a Grónsko se tak stalo k 1. lednu 1973 součástí ES, s několika výjimkami vyjádřenými v Protokolu č. 4 přístupové smlouvy. Podle něj měla být zachována podmínka šesti měsíců pobytu v Grónsku pro získání oprávnění pro některé obchodní činnosti a Společenství se zavázalo k hledání řešení specifického grónského problému.

mu v oblasti rybolovu. Jiná situace nastala v případě dalšího území Dánska – Faerských ostrovů. Ty roku 1948 získaly autonomii, a proto na jejich žádost byly dle čl. 227 odst. 5 Smlouvy o ES ve spojení s Protokolem č. 2 vyjmuty z působnosti smluv Společenství.

Nejen ryby, ale i nerostné suroviny

Grónské hospodářství je zcela závislé na rybolovu. Sedmdesát procent vývozu tvoří ryby a rybí výrobky. Hlavním tématem tak pro Grónsko při vstupu do ES bylo, jak budou zajištěna jeho práva na rybolov v rámci Společné rybolovné politiky ES. Kromě slibu ve zmiňovaném protokolu byly učiněny i praktické kroky. V článku 101 přístupové smlouvy bylo zajištěno pro Grónsko výhradní právo lovit ve vodách do 12 mil od grónského pobřeží, což mělo pokrýt rybářskou kapacitu Grónska. Zbylé pobřežní vody Grónska do 200 mil měly být sdíleny s ostatními členskými státy. Za tento kompromis mělo být Grónsko kompenzováno nejen obvyklými výhodami členství v ES, jako například jednoduchý přístup výrobků na společný trh, ale hlavně výraznými finančními prostředky. Investice do infrastruktury, vzdělání a dalších odvětví byly ve srovnání s ostatními regiony ES více než nadprůměrné. Do září 1981 se investice Společenství vyšplhaly na 962 milionů dánských korun (asi 120 milionů ECU), což bylo asi dvacetkrát více než u dalšího zaostalého regionu – Sicílie. Další zvýhodnění Grónska v rámci ES můžeme vidět také v jeho zastoupení. Grónsko mělo garantováno jednoho poslance v Evropském parlamentu (EP), který zastupoval 50 000 obyvatel. Průměrně však evropský poslanec zastupoval 600 000 obyvatel svého státu. Zvláštní vztah ke Grónsku potvrdila i Komise, která nezasáhla v případě zákona o zaměstnávání pracovních sil, který byl přijat v Grónsku v březnu 1980 a obsahoval jasné diskriminační prvky pro zaměstnávání občanů jiných členských států. Řada povolání byla vyhrazena jen místním pracovníkům a ostatní zaměstnání mohl vykonávat příslušník cizího státu jen se souhlasem místního pracovního úřadu.

I přes značné, především ekonomické výhody nebylo členství v ES mezi grónskými obyvateli populární. Obecným důvodem může být fakt, že společnost Inuitů se svými pravidly, kulturou, ekonomikou i sociální strukturou od společnosti evropské diametrálně liší, a proto nezapadá do konceptu evropské integrace založené na pocitu identity mezi Evropany. Existovaly však i konkrétní výhrady, které grónští obyvatelé zmiňovali.

Za prvé jim vadilo, že důležitá rozhodnutí ohledně Grónska jsou přijímána nejen v Kodani, ale i v Bruselu, Lucemburku a Štrasburku, kde mají ještě menší šanci prosazovat své zájmy. Poukazovali na to, že pokud se chce Grónsko zúčastnit setkání v Bruselu trvající třeba jen půl dne, potřebuje jejich zastupce na to, aby se dostal tam a zpět, týden. Za druhé mělo Grónsko obavy o své nerostné suroviny. Obzvláště v nalezištích uranu spatřovalo problém. Článek 70 odst. 4 Smlouvy

o EURATOM předpokládá sankce pro členský stát, který nedostatečně využívá těžbu a získávání rudy, přestože hospodářsky jsou výrobní možnosti zřejmě dlouhodobě zdůvodněné. Navíc s přibývajícím zahraničním kapitálem a moderní technikou narůstaly obavy z poškození životního prostředí. Nejdůležitějším argumentem proti ES se však bezpochyby stal rybolov. Velkou nevýhodou totiž občané viděli v tom, že v jejich vodách (do 200 mil) mohou rybařit i posádky jiných členských států. Navíc často docházelo k nelegálnímu rybolovu především německých rybářů v grónských výsostných vodách do 12 mil, což vrhalo špatné světlo na celé Evropské společenství.

Autonomie jako předstupeň odchodu ze Společenství

Souhrn veškerých obav a nespokojenosti vyústil v touhu po autonomii na Dánsku a vy-

stoupení z ES. Národní citění vycházelo především z mladé vzdělané generace. První záměr se jim splnil již v roce 1979, kdy Grónsko od dánské vlády získalo autonomii a mohlo si vytvořit vlastní shromáždění (Landsting) a vládu (Landstyre). V dubnu 1979 se uskutečnily první volby do Landstingu, jež vyhrála umírněná levicová strana Siumut, která se stavěla proti členství Grónska v ES. Následkem toho grónská vláda vyjednala souhlas dánské vlády s případným vystoupením Grónska z ES a následně rozhodla o konání referenda v otázce setrvání v ES. Dne

23. února 1982 proběhlo konzultativní referendum, v kterém obyvatelé Grónska odpovídali na otázku: „*Chceš, aby Grónsko zůstalo v ES?*“ Výsledek byl velmi těsný v neprospekch členství. Za účasti 74,9 procenta voličů se jich 52 procenta (12 615) vyslovilo proti setrvání ve Společenství a 46 procent (11 180) pro pokračující členství v ES. I přes tak nejednoznačné vyjádření obyvatelstva se grónská vláda rozhodla výsledek referenda respektovat a 26. března 1982 požádala dánskou vládu, aby začala vyjednávat s ES o vystoupení Grónska z ES a jeho přechodu ke statusu zámořských zemí a území ve smyslu čl. 131 Smlouvy o založení EHS.

V květnu 1982 předložil dánský ministr zahraničí Radě ministrů návrh na úpravu smluv s ohledem na vystoupení Grónska z ES. Oprávněnost požadavku viděla grónská vláda společně s dánskými představiteli jak v dánském ústavním právu, tak mezinárodním právu. Článek 20 dánské ústavy říká, že pravomoci mohou být přeneseny z dánských centrálních autorit na mezinárodní organizaci jen za podmínky, že zpětné přenesení těchto práv není vyloučeno. Z toho vyplývá, že dánská ústava poskytuje možnost Smlouvu o přistoupení zrušit. Co se týče mezinárodního práva, byly připraveny dva scén-

V únoru 1983 se Komise vyslovila ve prospěch Grónska, když doporučila, aby mu byl nabídnut status zámořského území doplněný o další zvláštní ujednání. Stejně pozitivní postoj zaujal i Evropský parlament.

náře řešení. Pokud všechny ostatní členské státy budou s vystoupením Grónska souhlasit, bude dánská vláda odkazovat na článek 54 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969 (VÚSM). Za předpokladu, že by některý ze států nechtěl odchod Grónska schválit, byla v záloze i varianta jednostranného vystoupení

Grónska, a to na základě článku 56 VÚSM. Dle odst. 1 písm. a) je možné odstoupit od smlouvy, pokud bylo úmyslem stran připustit možnost výpovědi nebo odstoupení v době uzavření smlouvy. V tomto případě bylo Grónsko připraveno argumentovat případem Faerských ostrovů, které díky již nabyté autonomii měly právo rozhodnout, zda chtějí do ES vstoupit. Lze se domnívat, že kdyby autonomie Grónska byla v té době předvídána, měly by smluvní strany ES úmysl učinit stejné opatření pro Grónsko.

Druhou možností v rámci článku 56 bylo odvolání se na povahu smluv zmíněnou v odst. 1 písm. b), která umožňuje odstoupit jednostranně od smlouvy, pokud to lze vyčíst z povahy smluv. Grónsko v tomto případě postupovalo podle úvahy, že povahou smluv ES je vytvoření evropského společného trhu. Do tohoto konceptu však Grónsko nespadá geograficky a jeho ekonomický podíl je zcela minimální, proto vystoupení Grónska není v protikladu s povahou smluv, a může být proto umožněno. Obě dvě interpretace článku 56 je možno označit za nedokonalé. V prvním případě byla Faerským ostrovům dána možnost vyslovit se pro vstup do ES nebo proti vstupu, a nikoli pro nebo proti setrvání v ES, proto úmysl smluvních stran nemohl být stejný. V případě druhém se argumentace zdá ještě slabší, protože fakt, že vystoupení Grónska není v rozporu s povahou smluv ES, ještě neznamená, že lze vyvodit z povahy

smluv možnost vystoupení, což předpokládá čl. 56 VÚSM.

Vystoupení z ES bez překážek

Zda by přece jen jedna z možností jednostranného vystoupení uspěla, jsme se však nedozvěděli. Žádný členský stát nevystavil Grónsku během vyjednávání pomyslnou stopku. Možná také proto, že se ostrov nachází na půli cesty mezi Spojenými státy americkými a tehdejším Sovětským svazem, a proto z hlediska bezpečnostních zájmů je důležité mít Grónsko na své straně. Přesto vyjednávání o vystoupení trvalo přes dva a půl roku. V červnu 1982 se Rada obrátila na Komisi, aby se vyjádřila k návrhu dánské vlády o vystoupení Grónska. Stejně tak byl návrh postoupen Evropskému parlamentu k přijetí stanoviska. V únoru 1983 se Komise vyslovila ve prospěch Grónska, když doporučila, aby mu byl nabídnut status zámořského území doplněný o další zvláštní ujednání. Stejně pozitivní postoj zaujal i Evropský parlament, kde jen menšina odporovala bezpodmínečnému vystoupení Grónska. Obávali se ohrožení Společné rybolovné politiky, precedentu pro ostatní autonomní regiony a možného vystoupení Grónska z NATO. Konečné rozhodnutí o podmínkách grónského vystoupení padlo 20. února 1984. Jednalo se o změnu smluv dle čl. 236 Smlouvy o založení EHS ve smyslu vystoupení Grónska z ES a jeho začlenění do seznamu zámořských zemí a území, jejichž status je specifikován v člancích 131-136 Smlouvy o založení EHS. Byla také dohodnuta některá speciální ustanovení, jako například dohoda o poskytnutí rybářských práv v grónských vodách výměnou za finanční náhrady a volný přístup grónských rybích výrobků na trh ES. Po nutné ratifikaci všemi členskými státy bylo dne 1. února 1985 Grónsku umožněno vystoupit z ES.

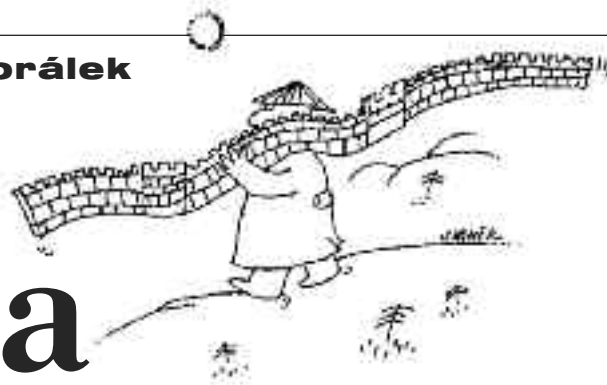
Iva Horčicová studuje Evropská studia na FSV UK v Praze a Právo a podnikání na Fakultě mezinárodních vztahů VŠE v Praze.

iva.horcicova@gmail.com

Zdroje

- BERGLUNG, Sara. Prison or Voluntary Cooperation?: The possibility of Withdrawal from the European Union. *Scandinavian Political Studies*. 2006, vol. 29, no. 2.
- HARHOFF, Frederik. Greenland's Withdrawal from the European Communities. *Common Market Law Review*. 1983, vol. 20, no. 1.
- KRÄMER, Hans, R. Greenland's European Community (EC) – Referendum, Background and Consequences. *German Yearbook of International Law*. 1982, vol. 25, no. 1.
- KRÄMER, Hans, R. Grönland und die Europäische Gemeinschaft. Kiel: Institut für Weltwirtschaft, 1983.
- JENSEN, Jorgen Albaek. The Position of Greenland and the Faroe Islands Within the Danish Realm. *European Public Law*. 2003, vol. 9, is. 2.
- NASH, Michael, L. The European Union and Secession [cit. 2009-05-01]. Dostupný z www.findarticles.com/p/articles/mi-m2242/is-n1576-v270/ai-19569555/?tag=content;col1.
- WEISS, Friedl. Greenland's Withdrawal from the EC. *European Law Review*. 1985, vol. 10, no. 3.

Adam Horálek

Čína zasluhuje vstřícnější přístup!

Ve dnech 10. a 11. září 2009 se v Praze uskutečnila konference Mír, demokracie a lidská práva v Asii, pořádaná Nadací Forum 2000. Mediálně i politicky nejsledovanějšími účastníky se stali představitelé dvou nejproblematictějších autonomních oblastí Čínské lidové republiky (ČLR) Sin-ťiang a Tibetu, paní Rebija Kadirová a Jeho Svatost čtrnáctý dalajlama, a Česká republika za jejich přijetí sklidila silnou kritiku Pekingů. Některé země si za přijetí těchto osobností vysloužily v nedávné minulosti diplomatickou a někdy i ekonomickou odvetu (například nepřijetí japonských lodí v čínských přístavech po návštěvě Kadirové v Japonsku). Proč je Čína v těchto otázkách tolik citlivá? Jaký je čínský úhel pohledu na ně?

Jiné pojetí legitimacy

Jak v tradiční, tak i v moderní Číně se velmi silný důraz klade na legitimitu. Tento pojem lze chápat velmi široce a lze jím objasnit mnoho kulturních odlišností. Již v císařských dobách se odvozovala legitimita moci od „mandátu nebes“. Na rozdíl od Japonska, kde je císař nedotknutelný, v Číně mohl lid vládu (císaře) svrhnout, byli mu mandát nebesy odejmut. Za znamení odebraného mandátu byly považovány živelní pohromy či neúroda. V Číně tudíž existovalo něco, co bychom z dnešního pohledu mohli nazvat „vůli lidu“. Lidu se vláda vždy v konečném důsledku zodpovídala a zodpovídá.

Ačkoli je mírně nadnesené přejímat tento model do současnosti, přes všechny kulturně-politicko-ekonomické zvraty ve 20. století stále v základních rysech funguje. Nejedná se již o mandát nebes, ale o legitimitu odvozenou z úspěšnosti vlády. Jakkoli může být čínský státní aparát nahlí-

žen jako zkorumpovaný, nepostižitelný či netransparentní, je si své „odvolatelnosti“ vědom. Stávající problémy politického systému jsou přes všechnu mediální prezentaci adekvátní situaci, ve které se Čína v současnosti nachází, čímž mám na mysli v prvé řadě transformační procesy.

Důkazem, že tradiční princip legitimacy moci se stále uplatňuje, je množství protestů, které v Číně každoročně významně narůstá. Avšak v mnoha případech tyto protesty centrální moc upevňují. Příkladem mohou být i známé kauzy, jako například melaminem kontaminovaného mléka společnosti Sanlu. Přestože zákon to neumožňoval, byli čtyři představitelé firmy na základě „vůle lidu“ odsouzeni k trestu smrti. Avšak ani v těchto kauzách, kdy apel lidu k vládě (jak se dovolání tradičně v Číně nazývá) byl vyslyšen, nepřipouštějí oficiální místa přílišnou medializaci či následná šetření. Jednorázové řešení poukazující na rozhodnost a legitimitu příslušných orgá-

nů postačuje. Všechny úspěšné apely občanů k vládě mají vždy jeden společný základní rys – vyhovění požadavkům neohrožuje legitimitu stávajícího systému. V případě etnických menšin a jejich požadavků však existuje reálné ohrožení legitimacy a přístup oficiálních míst k jejich řešení je výrazně ostražitější.

Čínský šovinismus a lokální nacionalismus

Problematika etnických menšin byla jedním z nosných pilířů vzniku dnešní Čínské lidové republiky. V meziválečném období, v období soupeření Kuomintangu a komunistů, prosadili komunisté politiku sebeurčení národů. Mimo jiné i tato politika jim pomohla k nástupu k moci a její konsolidaci a provází Komunistickou stranu Číny dodnes. Již v padesátých letech 20. století si byli vedoucí činitelé strany jako Mao Ce-tung či Čou En-laj vědomi problémů multietnického státu a snažili se je řešit. V roce 1958 problém výstižně pojmenoval Wang Feng, který za dva hlavní „přezítky“ ohrožující soužití označil čínský šovinismus a lokální nacionalismus. Na tomto jednoduchém vyjádření je patrné, že za nebezpečí nebyl považován pouze nacionalismus a s ním související případný separatismus etnických menšin, ale i vědomí nacionální, či lépe kulturní nadřazenosti Číňanů. Tento „šovinismus“, vyplývající z historického konceptu Říše středu, přisuzující všem věcem poblíž Středu (nebesům) nejlepší vlastnosti, přetrvává do současnosti. Rovný přístup k etnickým menšinám a pluralismus kultur tak má své kulturně specifické nedostatky.

Reálná autonomie, či dokonce federalismus jsou proti tradiční čínské mysli. Lze to vysvětlit z pohledu legismu, který jako vládní doktrína odmítal jakékoli dělení moci, a považoval je za projev slabosti. Tedy to, co dnes chápeme jako demokratické, je nutné chápat v čínském kontextu jako projev slabosti, nedokonalosti, a tedy něčeho, co své legitimitě nedostojí. Autonomie uplatňovaná v současnosti je tak jen jistou formou administrativní struktury a s ní související dělby spíše odpovědnosti než moci. Čínské autonomní administrativní jednotky je tak nutno chápat jako regiony chráněných socio-kultur-

ních specifík, ne jako samosprávné jednotky.

V současnosti lze jen stěží hovořit o čínském šovinismu v jeho původním smyslu, jak jej zřejmě uvažoval Wang Feng, avšak stále něco z něj zůstává. Čína je zemí s centralistickou tradicí, která je dodnes patrná. Každé období decentralizace, resp. oslabení

centrální vlády, vedlo v dějinách k chaosu, v němž nejvíce trpěli obyčejní lidé. Co bylo v čínské společnosti vždy kýženým stavem (byť nedostižným), byl řád a pořádek, ať už konfuciánský, vycházející z obecné harmonie, či legistický, vycházející z usurpované a uplatňované moci. Pak je logické, že k jakémukoli zpochybňování celistvosti státního území či legitimacy centrální moci nad celým

Jednostranný pohled

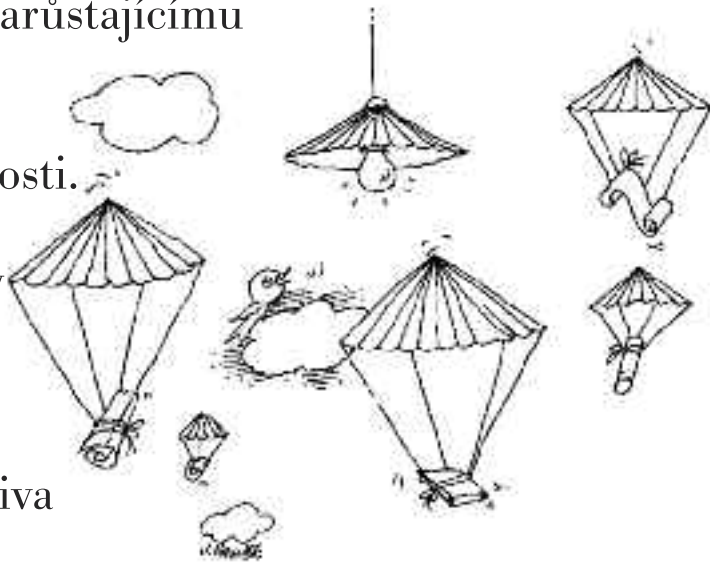
územím se většina čínské veřejnosti staví odmítavě. Navíc, předmětné oblasti tvoří jen marginální část čínské společnosti.

Čínské etnické menšiny tvoří pouhých zhruba osm procent populace, avšak nechanská (etnicky nečínská) území zabírají přes polovinu země. Těchto osm procent představuje 110 milionů obyvatel, kteří jsou příslušníky 55 etnických menšin, z nichž jen 18 má více než 1 milion obyvatel. Ve světových médiích se pravidelně objevují informace o dvou nejproblematictějších oblastech – Sin-ťiang a Tibetu. V obou případech bývá Čína intenzivně kritizována za porušování lidských práv a systematické potlačování autochtonních jazyků a kultur. Avšak o si-

tuaci zbývajících 53 etnických menšin se téměř nediskutuje, přičemž Ujguři a Tibeťané tvoří pouhou sedminu menšinové populace.

Mongolů žijících v čínském Vnitřním Mongolsku je dvakrát více než Mongolů žijících v samostatném Mongolsku, přesto v tomto případě není znám žádný vý-

Čína se díky svému narůstajícímu ekonomickému i politickému vlivu stává středem pozornosti. S rozvojem Číny dochází k situaci, kdy její odlišná kultura a odlišné pojetí státu a správy musí být chápány jako alternativa „západního“ modelu.

znamný iredentistický nacionalismus usilující o sjednocení a samostatnost, ačkoli by jeho existence byla logická. Separatismus se nevyskytuje ani u Čuangů (největší z čínských etnických menšin), kteří jsou společně s Kurdy v jihozápadní Asii největšími menšinami světa bez vlastního státu. Mnohé další etnické menšiny Číny, jež jsou výrazně početnější než ta tibetská, jako například Iové, Miaové, Jaové či Chuejové, také nepředstavují potenciální separatistický či jinak problematický etnický spor.

Aniž bych hlouběji analyzoval situaci v Sin-ťiang a Tibetu, chci tímto pouze poukázat na skutečnost, že i zde se jedná o obdobný případ sporu menšiny s většinou o samostatnost, resp. svrchovanost, jaký nalezneme i ve vyspělých a demokratických zemích (například Baskicko ve Španělsku) a který nemá (nemusí mít) příčinnou souvislost s politickým systémem jako takovým. Stejně tak je nutno rozlišovat mezi spory čistě etnickými a environmentálními, které pouze svým umístěním budí dojem etnických. Vyčerpávání nerostného bohatství Sin-ťiang a vystěhování značné části menšinové po-

pluce Tchu-ťiaoů ze zaplavených oblastí vodního díla Tři soutěsky tak může být paralelou ke sporům o zaplavování saamských (laponských) území v důsledku výstavby přehrad v Norsku či těžby ropy v domorodých pralesních oblastech Peru. Ani v jednom z uvedených paralelních mimočínských příkladů se však zahranič-

ní veřejnost nestavěla tak jednostranně a kriticky jako právě v případě Číny.

Touto hrubou skicou se pouze snažím poukázat na fakt, že jednostrannost stávající mezinárodní diskuse o situaci v Číně, resp. v jejích částech, je skutečným zpochybněním legitimacy (z pohledu Číny) a jako taková je pochopitelně čínskou stranou neuznávaná. Má-li dojít ke skutečné diskusi v otázkách autonomie etnických menšin či lidských práv, musí být tato diskuse založena na skutečnostech v jejich plném kontextu – kulturním, celočínském, nikoli ad hoc.

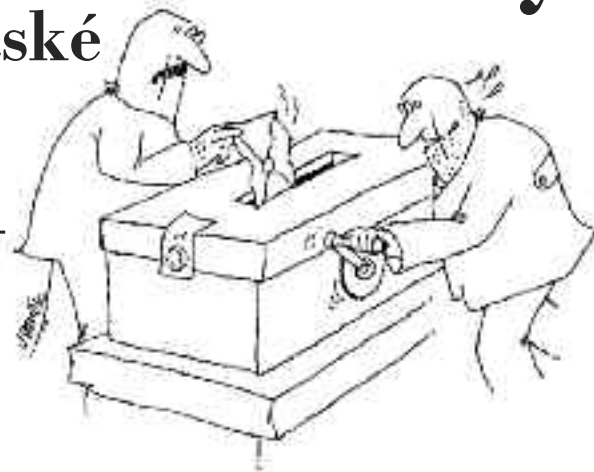
Pozvolně a legitimně

Čína se díky svému narůstajícímu ekonomickému i politickému vlivu stává středem pozornosti. Vyspělé „západní“ země jsou tak konfrontovány s novým globálním hráčem, jemuž – vzhledem k jeho specifícností – stěží rozumějí. Čína nepředstavuje žádné skutečně reálné nebezpečí a obavy „západních“ společností jsou vysvětlitelné „nejistotou z neznámého“. S rozvojem Číny dochází k situaci, kdy její odlišná kultura a odlišné pojetí státu a správy musí být chápány jako alternativa „západního“ mo-

Zdroj

• Schwarz, Henry G. (1971): Chinese Policies towards Minorities: An Essay and Documents. Occasional Paper No. 2. Bellingham, Western Washington State College Program in East Asian Studies, 1971.

Obavy z Obamy a prezidentské klání v Íránu

Pavel Kopecký

Spojené státy americké přivítaly v tomto roce ve svém čele „nového člověka“. Předáka vyvolávajícího do všech stran kupeckou mantru „nového počátku“, fráze o jiném pořádku mezinárodních (bezpečnostních) vztahů. Včetně oteplení speciálně po rusko-gruzinské válce nebezpečně chladnoucího poměru k Moskvě, která měla dost možná zastat úlohu volebního mouřenína republikánů – skoro se chce říci velké „Kubiceho zprávy“, anebo vůči jí blízkému Teheránu. Mocnému hráči Středního východu s taktéž (staro)novým prezidentem.

delu. Konečně i tolik kritizovaný machiavelismus je ve skutečnosti pouze legistickou tradicí pokračující dodnes.

V současnosti rozšířená jednostranná kritika dílčích problémů Číny (lidská práva, Tibet, Sin-ťiang) je kontraproduktivní. Ve své podstatě se všechny organizace, jež kritizují pekingskou vládu ať už kvůli lidským právům, netransparentnosti, situaci v Tibetu či Sin-ťiang, staly z čínského pohledu těmi, kdo odmítají legitimitu systému. Bezesporu ne vždy o toto příslušné organizace usilují, ale jejich přístup a způsoby upozorňování na problémy se nesetkávají na čínské straně s pochopením. Takovým případem je i na počátku zmíněná konference Mír, demokracie a lidská práva v Asii konaná v Praze, jež tento článek inspirovala.

Přestože Peking pragmaticky zastává politiku nezasahování do vnitřních záležitostí jakékoli země, příklad šestistranných jednání o situaci na Korejském poloostrově ukazuje i na proměnu v této oblasti. Čína je již dostatečně připravena vést jednání, která nebudou zpochybňovat legitimitu stávajícího systému a budou respektovat fundamentální principy, na nichž Peking stále trvá – suverenita a legitimita, a to v kontextu blízkém Číně, nikoli blízkém „západní“ praxi. Taková jednání se v budoucnosti (a možná ne tolik vzdálené) stanou nezbytností, neboť jak stále větší propojenost s vnějším světem, tak i větší informovanost a občanskost čínské společnosti budou ke změnám nutit. Je však zapotřebí respektovat u požadovaných změn jejich postupnost, pozvolnost a legitimitu, stejně jako tomu bylo u všech ostatních reforem a proměn, kterými Čína prošla od konce sedmdesátých let 20. století. Tato osvědčená cesta dokázala provést radikální reformy a zároveň velmi bedlivě střežit pořádek a legitimitu v nejlidnatější zemi světa. Respektováním těchto principů se pak můžeme přiblížit skutečnému dialogu.

Adam Horálek je pracovník Etnologického ústavu AV ČR, v.v.i., a doktorand v oborech etnologie a sociální geografie na Univerzitě Karlově. A.Horalek@seznam.cz

V popředí jediné, chřadnoucí supervelmoci stanula mouřenínská hlava Baracka Obamy, s jehož bombastickým nástupem lze v *poslední době* srovnávat jediné tanečky kolem odchodu globální popové hvězdy pohřbívané s pompou starověké orientální despotie: po vyjmutí mozku a ve zlaté rakvi. Relativně mladý mulat v Bílém domě vyvolal takovou naději širokých vrstev – především mezi obecně sociálně slabšími etnickými menšinami otrockého původu, jež s pochybnou logikou usuzují na prezidentovu zvýšenou sounáležitost – že byl srovnáván s Johnem F. Kennedym (1917–1963).

Může samozřejmě být, neboť také vedl novátorskou kampaň, zdědil nevyhratelnou válku, již chce tak trochu vystupňovat a současně tak trochu ukončit. A k „jeho“ demokratickým senátorům přešel devětsedmdesátiletý veterán zákonodár-

ného sboru Arlen Spector, právník, který při komisionálním vyšetřování podivné vraždy („chceš-li pravdu zatajit, svolěj komisi“), takřikajíc mordu jediné katolické hlavy protestantské země v konzervativním Dallasu prezentoval naprosto obskurní teorii mnohokrát zasahující „jediné kulky“...

Amerika bojuje na vícero frontách

Ale to už je (pra)dávná minulost, co z masy tří set milionů obyvatel USA rostoucí převážně kvůli přistěhovalcům odlišných kulturních okruhů zajímá málokoho. Teď panuje světová ekonomická krize, přičemž Spojené státy bojují na více frontách. Popularita předáka hodně zbudovaného sdělovacími prostředky povážlivě klesá, neboť je výhradně kouzelníkem mediálním; vzniklé potíže, pokud jsou vůbec současně řešitelné, vyžadují desítky let, etapu dalece překo-

návající běh dvou funkčních období. Existuje lidová moudrost, že „sliby se slibují, blázní se radují“, načež jsou zklamáni, neboť netuší mnohé. Třeba, že omezením strategické základny (Guantánamo) či vyšetřováním zločinných praktik (dezinformování domácí veřejnosti, waterboarding čili jakési novodobé plavení spoutaných čarodějnic apod.) vlastních tajných služeb by si každý státník říkal o konec srovnatelný v horším případě s Kennedym, v lepším s Chruščovem po karibské krizi...

Ještě před nedávnem se v České republice chytala zářného Obamova vzoru též rozporně slibující Strana zelených, jejíž pomyslné akce spadly stejně jako systémově nadhodnocované cenné papíry mnoha nadnárodních firem (marně varovaných například skandálem gigantu Enron), internetu obdobným „síťovým státním“ ve státech, až na dno. Astronomické zadlužení Spojených států poroste do těžko dohlédnutelných hranic. Systémové hospodářské potíže, při nichž se nedaří prodat ani proslavený hotel Watergate, zákonitě mění geopolitiku Spojených států.

Příklady máme nabíledni: odchod v podstatě ještě nedovtipnější, společensky neobratnější varianty prezidenta Reagana – George Walkera Bushe – zklamala mnohé politické veterány středovýchodní Evropy natolik, že zcela míjejí nově nastolený, méně agresivní proud uplatňování moci. Načež jejich mentorské *knížecí rady* působí žinantně. „Bájně vyprávění starců“, zveřejněné krátce po českém předsedání Evropské unii, de facto vyzývalo ke zpřítomnění americké moci na našem území a nepřimo varovalo před nebezpečím změny středoevropské geopolitické orientace. Zakódovaná podprahová potřeba neochvějně pozornosti „Velkého přítele a ochránce“ či zachování étosu generaci staré revoluce je k politování. Nese znaky osob mentálně zřejmě nejbližších poraženým státostraníkům. Není divu, mluvili se dokonce o již odmítnutém „Zvacím dopisu II“.

Nová vstřícnost vůči Rusku

Nechme „cool kůly v plotě dvacet let poté“ spát a věnujme se skutečně současné mezinárodní politice. Oslabený Washington potřebuje skutečně svůj klid na práci, tak

že Kremlu vyšel výrazně vstříc. Krátce před moskevskou návštěvou na nejvyšší úrovni obnovila Aliance plnohodnotnou spolupráci s největším státem planety a návštěva *viceprezidenta* Joa Bidena v Gruzii, realisticky řečeno, potvrdila ruské zábery předchozího roku, což dále podtrhuje odklad členství Kavkazanů v NATO ad acta. Tentýž pohlavár pro televizi ABC vyhlásil jisté pochopení pro záměry Státu Izrael atakovat iránská nukleární zařízení. Hypotetický zásah (odmítaný za vojáky náčelníkem amerického generálního štábu) by si však vyžadoval více než blahosklonnost, v jádru nezbytnou přímou spolupráci, a to nejspíše skrze území kdysi ze stejného důvodu napadeného Iráku. Stále zmitaného velice *internacionalizovanou* občanskou válkou.

Celkovou změnu atmosféry, v níž Američanům blízká Velká Británie vyhlásila snížení rizika teroristického útoku, vycítilo (a využilo) více států, včetně těch, jež představují skutečná bezpečnostní rizika. Nefalšovaná dálnovýchodní despotie v Pchjongjangu promítla do své „raketové diplomacie“ nástupnický boj, při němž si ověřuje možnosti mladé novosvětské exekutivy. Tudíž vážně chorý vůdce Kim hodlá o zbraních hromadného ničení rokovat výhradně s Obamou. Ministryně zahraničí Clintonová kontruje provokativní vystupování KLR pohrůzkou opětného zařazení Severní Koreje mezi státy podporující terorismus. Ze seznamu naopak hned tak nevymizí Írán, jehož vměšování do zmatených dějů mezi Eufratem a Tigridem svede přehlédnout jedině slepý. Přáním konečně vlastnit výzbroj založenou na neřízené štěpné reakci, dovést do konce výzkum podněcený kdysi spřátelenými Američany, se náboženská republika, k nechuti USA a jejich spojenců, s gusem chlubí. Dobře ví, že pro operaci „Opera“, tj. po zničujícím bleskovém náletu „sionistických letců“ na Osirak roku 1981, už Saddám Husajn – kdysi rovněž miláček Západu – výsledky své revoluce natrvalo neobhájil.

Islámská revoluce v letech

Počátek radikálního převratu v někdejší Persii datujeme stejně coby plnou diktátorskou uzurpací v sousedním, taktéž převážně šíitském Iráku letopočtem 1979. Nevybíravě – za pomoci politické policie SAVAK – panující vladař Réza Pahlaví (1919–1980) tehdy narychlo i natrvalo opustil s rodinou zem, načež se zrodilo muslimanské republikánství. Zemřelo sice velikáské šáhovo modernizační hnutí a pěstování staroperské tradice „krále králů“, ale teror plný odplaty nikoli. Konsolidaci nového režimu předcházelo několik let vývoje se silným zastoupením znaků ozbrojené občanské konfrontace.

Role „země Árijců“ od konce studené války stoupá, což Západ „obléhaný“ systémovými ekonomickými problémy nutí ke krajní opatrnosti v jednání.

Těž proto, že polobožský vůdce, charismatický duchovní z kněžské rodiny Chomejní (1900–1989) nastolil otázky ve vztahu světské a církevní autority příbuzné těm, jaké starý kontinent řešil ve středověkých bojích o investitu. Současně je spojován s řadou vážných mezinárodních komplikací; hlavně obsazením amerického velvyslanectví islámskými fanatiky v roce svržení monarchie, prohlášením Spojených států za „Velkého Satana“, výzvou ke svržení

sekulárního Husajnova režimu v Iráku, vyhlášením klatby nad demonizovaným spisovatelem Salmanem Rushdiem a tak dále. Stojí za zmínku, že „satanistickou“ rétorikou v politice i kultuře nápadně připomínal aktivity dvou (dlouho) obdivovaných severoamerických prezidentů – shora zmíněných Reagana a Bushe mladšího. Anebo českého expremiéra Topolánka, když varoval mulata Obamu před „cestou do pekel“.

Staronová iránská státnost zažila pod vedením uctívaného ajatolláha, bořítele starých pořádků, renesancí islámu nenarušující jiné náboženské praktiky nebo veřejné angažmá žen, dvě svobody nemyslitelné například u minimálně kritizované Saúdské Arábie, a vzestup národovectví, hystericky stupňovaného během vyčerpávající mnohaleté války (probíhala mezi lety 1980–1988), ropou zavánějícího boje s daleko menším, baasistickým sousedem.

Při krvavém konfliktu se „chemickému“ Bagdádu dostávalo aktivní podpory ze strany západních zemí, zejména Spojených států amerických. Logicky znechucených z přeměny dosavadní mocné opory v úhlavního nepřítele ve strategickém prostoru.

Teheránské, etnicky promíšené elity (čerstvý sedmdesátník Alí Chamenei je původem Ázerbájdžáncem), nesporně ovlivňuje právě letošní 30. výročí převratu. Není například zcela vyloučeno, že konzervativní předák i průměrným věkem populace mladého zřízení Mahmúd Ahmadínežád patřil mezi obsazovatele americké ambasády. Nesporně ale náleží k veteránům též hospodářsky vlivných Revolučních gard a k „dětem“ Islámské šíitské revoluce. Síly stvořivší teokratickou entitu; současně (s výjimkou rasové demokracie Izraele) nejsvobodnější stát nesvobodného regionu Blízkého a Středního východu, kosmickou mocnost o rozloze přes půl druhého milionu kilometrů čtverečních. Podivný útvar disponující kvalitní rozvědkou i náboženskou policií, jenž je zároveň jasně ovlivněn rysy liberálních demokracií. Role „země Árijců“ od konce studené války stoupá, což Západ „obléhaný“ systémovými ekonomickými problémy nutí ke krajní opatrnosti v jednání. Bezzubé proklamace organizace G8 (G7 + Ruské federace, pravidelného zastávce Íránu) k nepravděpodobně vycházejícímu skrutiniu prezidentského klání a povolební krizi sedmdesátimilionové země jsou toho přesvědčivým důkazem.

Prezidentské volby v Íránu jako velká provokace

Přítom letošní červnový střet o pozici hlavy světské moci Íránu, v němž svůj post oficiálně už po prvním kole se skoro dvěma třetinami hlasů obhájil inženýr Ahmadínežád (nar. 1956), radikál a zuřivý *retorický* antisemita, byly jednou velkou provokací. Vnitřní, vzdělané opozice velkých měst, ale hlavně vně státu. Projektem na obnovu tradicionalistických sil. Připraveným machiavelismem s libivou novinkou, televizními debatami. Kupříkladu britský nevládní analytický institut Chatham House porovnáváním výsledků dospěl k naprostému zpochybnění *obratem* vyhlášených výsledků. Odmítavá reakce liberálnějšího obyvatelstva velkých měst zřejmě organizátory překvapila, leč situaci nakonec zvládl. Za cenu lidských ztrát, nového zhoršení pověsti země i širokého rozkolu, ba krize v zemi. Dokonce mezi konzervativci. Míč je teď, zdá se, na straně lidí blízkých vášnivému fotbalistovi Ahmadínežádovi. Bude zajímavé sledovat, čím zahájí příští výkop.

Pavel Kopecký je politolog a přednáší na několika vysokých školách. pavelkopecky@email.cz

Zora Hesová

Nabádat, radit či vládnout

Vztah duchovních autorit a politiky se v Íráku a Íránu vyvíjí různými směry

Když je politická scéna v podobném varu, jako letos v Teheránu a loni v irácké Basře, upírají se zraky místních pozorovatelů na svatá města Komm v Íránu a Nadžaf v Íráku a hledají náznaky a odpovědi. Ve zmíněných městech sídlí duchovní autority šíitského islámu, jež jsou do velké míry i zdrojem politického vlivu. Nicméně obnovení prestiže Nadžafu po pádu baasistického režimu také odhalilo prohlubující se rozdíly mezi dvěma pojetími, jak skloubit politiku a náboženství – iráckým a iránským.

Zatímco v Íránu je islám po revoluci státonosným náboženstvím, duchovní plní státní úřady a islámská revoluce promítla náboženská pravidla do běžných zákonů, v Íráku si duchovní autorita po roce 2003 zachovala odstup od politiky. Iráčtí šíitští aktivisté ale vsadili na účast ve volbách. Během pěti prvních let „svobody“ se tak formoval nový vztah mezi iráckým šiismem a státem. První irácké volby daly politikou moc oficiálně do rukou kádřím stran vycházejících z šíitského politického islámu. Na první pohled obě politické garnitury, iráckou a iránskou, mnohé spojuje. Bližší pohled ale prozradí velké rozdíly.

Modernizace islámu

Írácká politická scéna je po roce 2003 rozdělena podle etnických a náboženských linií. Šíitské strany mají vesměs silné historické vztahy s Íránskou

islámskou republikou. Strana ISCI (Nejvyšší irácká islámská rada), vedená potomky slavné rodiny duchovních al-Hakímů, byla jako sdružení irácké opozice založena ve vyhnanství během irácko-iránské války v Teheránu. I premiér al-Málíkí ze strany Da'wa strávil válečná léta po boku iránské armády v boji proti Saddámovi. Obě strany pocházejí z politického šíitského hnutí 70. let. V té době se aktivnější součástí kléru s požehnáním velkého ajatolláha Mohsena al-Hakíma snažila čelit růstu sekulárních ideologií – nacionalismu, socialismu a komunismu – modernizací tradičních institucí. Prvním počinem byla laická organizace *Da'wa* (arabsky Volání), která od začátku 60. let organizovala islámské vzdělávání, média a osvětové skupiny na obranu tradiční víry. Otec šíitského politického islámu – ajatolláh Bákír Sadr – psal o ekonomii a fi-

Rozdíly mezi přístupy, jak spojit politiku a náboženství, stavějí dnes Irák a Írán do jasného protikladu. Snímek zachycuje demonstraci stoupenců šíitského vůdce Muktady Sadra.

Sattar al-Rubbaie, Globe Media/Reuters

losofii z pohledu šíismu a formuloval aktivnější roli duchovních v moderní politice. Muktada Sadr, vůdce tzv. sadristů, je jeho synovec. V nadžafském exilu v 70. letech vyvinul také Ruholláh Chomejní svou mnohem radikálnější verzi politického šíismu: předním úkolem a morální povinností klerika byla podle něj politická angažovanost. Chomejního novátorská teorie poručnictví právního znalce (*velájat-e faqih*) ospravedlňuje úkol nejvyššího klerika určovat politiku obce. Chomejní dovedl institucionalizaci náboženství nejprve v teorii, a později v praxi do úplnosti. V Nadžafu nebyly tyto teorie přijaty, po iránské revoluci se ale staly realitou i v Iráku. To radikalizo-

valo jak Saddámovu protináboženskou politiku, tak samotnou Da'wu, a naprostá většina šíitských aktivistů byla buďto zabita, nebo z Iráku vypuzena. V Íránu se potom „chomejnismus“ stal oficiální doktrínou všech tamních exulantů. Část Da'wy se ale od něj distancovala už v 90. letech, Hakímova ISCI polooficiálně až v roce 2007, kdy vypustila slovo revoluce ze svého názvu.

O iránský vzor vlády duchovních totiž v Iráku nikdo nestojí. Zprvce není v multikonfesionálním Iráku proveditelný. Dvouleté snažení ISCI o vytvoření jakéhosi šíitského superregionu na jihu Iráku nevyšlo. Zadruhé se nezdá být Írán pro irácké šíity lákavým příkladem.

V Íránu je islám od dob revoluce zestátněným náboženstvím, což mu v mnoha ohledech neprospělo. Tradiční hierarchie kleriků byla zpolitizována: vůdcem je ajatolláh Chamenei s malou duchovní autoritou, zatímco mnozí velcí a respektovaní ajatolláhové se ocitli v opozici. Sám Chomejní po revoluci úplně odstavil velkého ajatolláha Šari'at-Madariho, jeho původně plánovaný nástupce ajatolláh Montazeri pobýval kvůli kritice iránské politiky ještě nedávno v domácím vězení. Montazeri dokonce kvůli represím, jež následovaly po letošních prezidentských volbách, upřel prezidentu Ahmadínežádovi legitimitu v úřadu. Zestátnění náboženství v oficiální politickou ideologii také vedlo k tomu, že se společnost podle sociologických odhadů sekularizovala za poslední desetiletí mnohem více v Íránu než v Iráku.

Írán například kontroluje a omezuje šíitské masové rituály jako každoroční smuteční pochod a poutě a chová se podobně jako kdysi komunistická Moskva vůči právu na stávkou. Masové rituály po roce 2003 ožily v Iráku explozivním způsobem a irácký šíismus naopak prožívá rozkvět: do Nadžafu a Karbaly se vracejí poutníci v milionech, došlo k obnově seminářů a vydávání publikací, samotný Írán tam investuje obrovské částky do oprav chrámů a stavby hotelů. A ještě důležitější je, že ajatolláhové v Nadžafu prožívají opět moment velké duchovní, morální i politické autority. Takzvaná skupina velkých ajatolláhů (*mardžů*) v čele s ajatolláhem Sistáním si dovedla od pádu Saddámovy režimu zachovat jednotu, odstoup od politiky a dovedla také v pravou chvíli zasáhnout na obranu vlastní komunity. Ajatolláh Sistání svými fatvami a jednorázovou masivní mobilizací donutil americkou správu uspořádat v roce 2005 všeobecné volby a také zformovat jednotnou šíitskou kandidátku, která vyhrála volby a od té doby vedou vládu šíitské strany Da'wa a ISCI. Je třeba podotknout, že Sistání se tak přičinil o tzv. konfesionalizaci politiky, v níž každý volí podle příslušnosti ke své skupině, a ne podle politických programů. To bylo asi nevyhnutelné a do velké míry podporované americkou okupační politikou. I v šíitském táboře se v posledních letech profilovaly různé trendy:

centralistické a regionalistické. Sistání sám uznal nebezpečí regionálních ambicí šiitských stran. Přes zákulisní zásahy tedy Nadžaf odmítá aktivní účast duchovních v politice, jejich jediným úkolem je dohlížet na to, aby byly v legislativě ctěny zásady islámu a zachována jednota obce.

Osobní vs. politická autorita

Dnes konzervativní, avšak pragmatický ajatolláh Sistání představuje alternativu k „chomejnismu“. Ze statistik šiitských poutníků do Mekky vyplývá, že velká část Íránců následuje právě Sistáního, což zároveň vypovídá o vztahu Íránců k vlastním duchovním po třiceti letech existence islámské republiky. Rozdíl je v tom, že iráčtí duchovní se těší morální autoritě, založené na příkladném až asketickém životě, mimořádné erudici a politické zdrženlivosti. Za iráckými politickými kleriky naopak stojí státní moc a revoluční instituce a ideály islámu se snaží realizovat politicky, nejen v osobním životě a blízké komunitě. Paradoxně i „vůdce revoluce“ je pak mocný úředník. Historička Linda Walbridgeová soudí: „Fakt, že vláda použila Chámeneiho k tomu, aby z charismatické *mardžai'y* udělal rutinizovanou charismatickou instituci, Írán v šiitském světě oslabil.“

Rozdíl byl nejzřetelnější po iráckých volbách. Revoluční vůdce ajatolláh Chámenei zastává úřad, jenž je ze své podstaty konzervativní, jeho úkolem je ale zároveň také sjednocovat vládnoucí klerikální třídu pod ideály islámské revoluce. Jednotu na úkor reformních snah se podařilo uchovat i během let vlády reformního prezidenta Chátamiho, který chtěl islámský řád pouze reformovat, nikoli rozvrátit. Po červnových volbách ovšem ajatolláh Chámenei pomohl oficiálně v zájmu obrany revoluce k vítězství jedné ze stran, což bylo považováno za další politizaci úřadu. Chámenei jednal jako vůdce revoluce i jako politik, a proto byly nepřátelské masové projevy vůči jeho osobě bezprecedentní. Byly také dalším důkazem toho, že pro mnohé Íránce není Chámenei, na rozdíl od Sistáního, v osobním a náboženském životě příkladem.

Rozdíly mezi oběma přístupy, jak spojit politiku a náboženství, staví dnes Irák a Írán do jasného protikladu. Znalec Iráku

Anthony Shadid popisuje pocit uspokojení nad rolí islámu ve společnosti mezi iráckými duchovními, ale i jejich mlčení k irácké politice. Irák a Írán jsou totiž nadále velmi spojené společnosti – alespoň na klerikální úrovni. Jedním z dopadů osvobození Iráku od baasistické diktatury bylo z pohledu západu znovuoživení Nadžafu jako tradičního hlavního centra šiitského učení a výhledově i to, že zastíní irácký Komm. Nadžaf je nejstarší a nejsvatější seminární město šiitů, zatímco Kommské semináře získaly novodobou prestiž až po roce 1922; později z něj udělal ajatolláh Chomejni centrum aktivistického šiismu. Dnes je Nadžaf poměrně svobodnější, protože je nezávislý na státu. Miliony poutníků a rekonstrukce Nadžafu nepřinesly obnovenou slávu, ani nový profil.

Komm zdaleka předčí Nadžaf koncentrací studentů (odhadovaných až na 50 000 proti několika tisícům v Nadžafu), ajatolláhů, diverzitou seminářů, edicemi, moderními technologiemi a v neposlední řadě i financemi. I Muktada Sadr, dědic aktivistické části Da'wy, která přečkala baasismus v Iráku a po roce 2003 se transformovala v sociální hnutí sadristů, studuje v Kommu. Muktada Sadr, syn ajatolláha Sádika Sadra, zavražděného v roce 1999, byl dosud pouhým politickým vůdcem sadristů. Je totiž mladý, nedostudoval a nemůže sám určovat náboženský směr svého hnutí. Poté, co byl vládou donucen vzdát se části svých milic, soustředil se na studium. Za rok či dva se bude moci ucházet o statut ajatolláha, mít následovníky a také vlastní finance. Je zajímavé, že studuje právě v Kommu. Jako nacionalista zpočátku vyčítal Sistánímu jeho perský původ, později byl nepochybně podporován Íránem. V roce 2007 se Írán podle spekulací odborníků rozhodl hnutí sadristů brzdit. Muktada se uchýlil do Íránu a právě v Kommu, centru aktivistického, ale i tradičního šiitského

vzdělání, se připravuje na návrat do Iráku jako náboženská autorita.

Mahdí Khalaji, politolog a bývalý student jednoho z kommských seminářů, předpověděl, že se autorita mardžy bude politizovat. Zatím si ale tradiční vedení nadžafských seminářů udrželo od politiky odstup. V Íránu se zase s povolební kritikou duchovních prohlubuje rozdíl mezi těmi, kdo podporují vládu, a těmi, kdo se drží v ústraní, nebo dokonce politiku kritizují. Vzniká nový fenomén. V Íránu i v Iráku se rýsuje rozdělení mezi tradicionalismem a spíše laickým náboženským populismem, symbolizovaným odkazy na imáma Mahdího. Sadrovo hnutí bylo donedávna organizováno v tzv. Armádě Mahdího, nazvané podle eschatologické postavy 12. imáma, od

Zatímco v Íránu je islám po revoluci státonosným náboženstvím, duchovní plní státní úřady a islámská revoluce promítla náboženská pravidla do běžných zákonů, v Iráku si duchovní autorita po roce 2003 zachovala odstup od politiky.

než se obecně odvíjí autorita duchovních v islámské republice. Odkazy na Mahdího se také často objevují u iráckého prezidenta, laika Ahmadínežáda, stejně jako u jeho nejbližšího okolí. Nejde však o minoritní apokalyptickou sektu tzv. *mahdawíya*. Jde spíše o politické využívání mobilizačního potenciálu eschatologických představ v době, kdy se všeobecně posilují lidové devocionální praktiky, jako právě uctívání svatých míst, osob a mučedníků, nezávisle na tradičních autoritách. Důvodem je jistě i demokracie – tedy nabývání moci prostřednictvím voleb.

Pro další vztah mezi islámem a politikou bude zajímavé sledovat, jakým směrem se vydá Muktada Sadr po ukončení studii: k populismu či tradicionalismu, stejně jako bude zajímavý vývoj pojetí dědictví irácké revoluce pod Ahmadínežádovou vládou.

Zora Hesová je doktorandka v islámské filosofii na LMU v Mnichově a analytička AMO. zorahes@centrum.cz

Thukydides

Když člověk jako Thukydides sleduje v Čechách dění, chce se mu vypadnout z role, jak to pořád dělají čeští domorodci. A tak já, proslulý objektivitou, dnes budu věstcem. U Teutonů byly volby. Během vládního období, které nás čeká, si Teutoni přenastaví vztah k Polákům i Čechům. Proč by pořád měli pozorovat okopávání vlastních kotníků ve věcech evropských od země, ve kterých si za poctivě vydělané peníze koupili vše – od prahů až po komíny? Proč by se měli dívat, jak Čechy nejdříve po volbách řídí autopilot, nyní skupina vybraná z pasažérů? Předpovídám tvrdost nové teutonské koalice. Předpovídám, že si Teuton konečně začne dělat pořádek za humny. Teutonovo dilema je velké. Musí opatrně hledat způsob, jak říci Čechům NE. Teuton neumí pracovat s iracionalitou a převleky. Když bojoval proti Římanům, vy-

hrával, protože dokázal za bojového pochodu vpřed narovnávat mizer-ná kopí ohnutá o římské trupy. Nehleděl na krev z hlavy ani z chodidla a šel. Vidím, jak Teuton s kopím v ruce dvacet let zmateně pokukuje po českých zajících, kteří se hemží, hopkují a bobkují, mizí v norách a provokativně hýbou slechy. Teuton nyní odloží kopí. Postaví oboru a zajícům přiveze Lidl mrkev. U východu z obory položí pár použitých kopí. Kdo ze zajíců se narovná a uchopí kopí, bude smět vyjít ven. Teuton nebude nikoho honit. Nastaví podmínky, za kterých se zajíc stává člověkem. Zbylé zajíce Teutoni nechají chroustat mrkev nebo opravdu zdražilou mrkvovou náhražku. Spoléhat budou na to, že zající, kteří se dostanou ven, se nevrátí zpět, aby burcovali bratry. Zající mimo oboru budou pro Lisabon, zající v oboře proti. V minulosti se dupáním zajíců v oboře i hraniční hory otrásaly. Zdánlivě tupá většina mívá čas od času správné instinkty. Zdá se mi, že tentokrát se mýlí, ale konec nevidím, musel bych být věstec. Víím jen, že Teuton se v blízké budoucnosti vycajchne.

Milan Slezák

Achillovy paty oslavujícího hegemonu

Velkolepá show, kterou si lidová Čína začátkem října připomněla 60. výročí vzniku, nebyla jen prázdným pozlátkem. Číňané totiž měli co slavit. Jejich země se vrací na místo, které jí patřilo staletí – místo hegemonu své části světa. Vláda komunistické strany se zdá být neotřesitelná: přes všechny omyly a zločiny, kterých se dopustila, přes represivní metody vládnutí, s nimiž se nechce rozloučit, je nynější vzestup hlavně její zásluhou. Může ho něco ohrozit?

Prognózy z 90. let, že animozita mezi bohatnoucími a chudnoucími provinciemi vyústí v občanskou válku, ba v rozpad Číny, se nevyplnily.

Je tu však jiný problém. Ve velké části své rozlohy – Tibet, Sin-ťiang, Vnitřní Mongolsko – vládne Čína jako klasická koloniální velmoc. A většinou tamního obyvatelstva je přesně tak vnímána. Pokračující počínštvování jen přilévá olej do ohně – přičemž represe odpor jen potlačí, ale nezadusí. Zmíněné oblasti se v příštích letech mohou stát čínskou Achillovou patou. Čína si je možná udrží – ovšem bude jí to stát mnoho sil. O oslabení mezinárodní prestiže nemluvě.

Vážným problémem číslo dvě je korupce. Odráčenou tvář mocenského monopolu bývá, že se vládnoucí straně nepřipisují jen úspěchy, ale i prohřešky. Čínská správa je korupcí prolez-

lá, to přiznává i komunistická strana a periodicky vyhláší protikorupční kampaně. Místních protikorupčních protestů, mnohdy velmi násilných, razantně přibývá. Čínské vedení správně odhaduje, že takové spontánní akce mohou být vysoce nebezpečné: kdyby se vystupňovaly, mohou svrhnout i centrální vládu, jak dosvědčují historické příklady. Jasný recept, jak si s touto vážnou hrozbou poradit, ale Peking nemá.

Milan Slezák je zahraničněpolitický komentátor ČRo1-Radiožurnálu. Milan.Slezak@rozhlaz.cz

Glosa

Harry Potter & mezinárodní vztahy (výňatek z utajovaného policy paperu)

Když se 31. července 1980 v Godrikově lese narodil Harry Potter, nikdo netušil, že se na světové politické scéně v poměrně brzké době objeví nepřehlédnutelný aktér, který promění rytmy všech stávajících koncertů a přemagnetizuje polaritu. Už dnes je jasné, že s Potterem je nutno počítat. Silová ministerstva většiny států G20 investují poměrně vysoké částky (je docela možné, že tyto stažené prostředky z finančních trhů stojí za ekonomickou krizi) na stavbu nástupišť „devět a tři čtvrtě“, odkud by

mohly v budoucnu odjíždět národní „bradavické“ vlaky s prvními delegacemi. Kromě navazování diplomatických styků jde především o možnost získání dosud neznámých know how. Zde je nutné, aby českému ministerstvu zahraničních věcí neujel pomyslný vlak. Vláda by měla jmenovat speciálního emisara, jenž okamžitě započne jednání s Odborem Mezinárodní kouzelnické spolupráce na Ministerstvu kouzel. Několik českých a moravských měst již projevílo zájem o partnerství s Bradav-

vicemi. Nicméně bychom neměli opomíjet ani druhou stranu, tedy pana Lorda Voldemorta, protože chceme výhodnou spolupráci se všemi, se kterými je možno spolupracovat (nepřítel našeho přítele nemusí být automaticky také náš nepřítel). Jako malá země bychom měli přicházet do Bradavic se speciálními nabídkami z oblastí, jež „umíme“. Jedna z takových nabízejících se možností je podpora genderových témat malými lokálními projekty.

Homo politicus